

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

HISTORIA AUGUSTA

3.
CİLT

VALERIANUS'TAN CARINUS'A

ROMA İMPARATORLARI

LATİNCE ASLINDAN ÇEVİREN
SAMET ÖZGÜLER

ROMA İMPARATORLARI
Valerianus'tan Carinus'a
CİLT 3
HISTORIA AUGUSTA

—
Latince Aslından Çeviren
SAMET ÖZGÜLER

KRONİK KİTAP: 353

Antik Çağ Dizisi: 14

YAYIN YÖNETMENİ

Adem Koçal

ÇEVİRİ

Samet Özgüler

EDİTÖR

Ali Kaan Cerit

KAPAK TASARIMI

Kutan Ural

MİZANPAJ

Kronik Kitap

1. Baskı, Aralık 2022, İstanbul

ISBN

978-625-6989-03-0

KRONİK KİTAP

Şakayıklı Sk. №8, Levent
İstanbul - 34330 - Türkiye
Telefon: (0212) 243 13 23
Faks: (0212) 243 13 28
kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 49639

www.kronikkitap.com

   kronikkitap

BASKI VE CİLT

Optimum Basım
Tevfikbey Mah.
Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1
Küçükçekmece / İstanbul
Telefon: (0212) 463 71 25
Matbaa Sertifika No: 41707

HISTORIA AUGUSTA 3. CİLT

VALERIANUS'TAN CARINUS'A

ROMA İMPARATORLARI

LATİNCE ASLINDAN ÇEVİREN
SAMET ÖZGÜLER

Kronik

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

SAMET ÖZGÜLER

1994 yılında Ankara’da doğan Özgüler 2017 yılında İstanbul Üniversitesi Latin Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. Aynı üniversitede Eskiçağ Tarihi kürsüsünde yüksek lisans eğitimine devam eden Özgüler’in Caesar, Ammianus Marcellinus ve Vegetius çevirileri vardır.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	7
VALERIANUSLAR	11
GALLIENUSLAR	
Yazan: TREBELLIVS POLLIO	17
GALLIENUSLAR	
Yazan: SALONINVS GALLIENVS	33
OTUZ GASIP	
Yazan: TREBELLIVS POLLIO	37
TANRISAL CLAVDIVS	
Yazan: TREBELLIVS POLLIO	69
TANRISAL AURELIANVS	
Yazan: SYRACUSAELI FLAVIVS VOPISCVS	83
TACITVS	
Yazan: SYRACUSAELI FLAVIVS VOPISCVS	121

ROMA İMPARATORLARI

PROBUS

Yazan: SYRACUSAELI FLAVIUS VOPISCUS 135

FIRMUS, SATURNINUS, PROCULUS VE BONOSUS

Yazan: SYRACUSAELI FLAVIUS VOPISCUS 155

CARUS, CARINUS VE NUMERIANUS

Yazan: SYRACUSAELI FLAVIUS VOPISCUS 167

BİBLİYOGRAFYA

181

DİZİN

183

ÖN SÖZ

Historia Augusta olarak bilinen Roma İmparatorları biyografileri serisinin ne kadar tartışmalı ve şüpheli bir metin olduğundan birinci ciltte bahsetmiştik. Çevirimize esas olan üçüncü ciltteki biyografiler de ne yazık ki bu kötü şöhretten üzerine düşen payı fazlasıyla alıyor. Önceki biyografilerde olduğu gibi buradaki biyografiler de farklı yazarlar tarafından kaleme alınmış gibi görünüyor. El yazmalarında bu yazarların isimleri okunsa da metnin belki de kimliğini gizlemeye çalışan tek bir yazar tarafından yazıldığı, belki de birden fazla yazar tarafından yazıldığı tartışmalarını önceki cildin giriş kısmında ele almıştık.¹ Bu ciltteki biyografiler Trebellius Pollio, Syracusaeli Flavius Vopiscus adlı kişiler tarafından yazılmış gibi görünüyor. Bu ciltteki biyografiler MS 253 yılında tahta geçen Valerianus ile başlayıp 284 yılında öldürülen Numerianus ile biter. Bu dönemde Roma İmparatorluğu neredeyse dağılma ve yıkılmanın eşiğine gelmiş, neredeyse her yıl iktidar boşluğu yaşanmış ve gerçekleşen düşman akınları imparatorluğu çökme tehdidiyle karşı karşıya bırakmıştır. Bu olayların başrolündeki imparatorların ve gasıpların anlatıldığı metin boyunca verilen tarihler, yaşam ve iktidar süreleri çoğu zaman büyük ihtimalle yanlış hesaplardan ötürü doğru olmamakla birlikte zaman zaman özellikle diğer yazılı kaynaklar ve yazıtlar, sikkeler ve kronolojik belgelerle de desteklendiği üzere doğrudur. Bununla birlikte biyografilerin yine imparatorların özel yaşantılarına, günlük alışkanlıklarına, karakter özelliklerine ve bilhassa yeme

1 *Roma İmparatorları Cilt 1*, s. 7-23, Kronik Kitap 2019.

içme zevkine odaklanması, siyasi ve askerî olaylardan bu kadar çok bahsetmemesi, metnin tarihsel değerini teste tabi tutan bir diğer husustur. Neredeyse her biyografide verilen mektuplar, resmî senato kararnameleri, şiir dizeleri ve diğer belgelerin ne kadar gerçek olduğu da şüphelidir; bunların bir kısmı, çoğu zaman hatalı veya uydurma olduğu kesin belgelerdir. Anlatımda yer yer görülen hamasi anlatım ve kaynağı belirsiz anekdotlar şüpheyi daha da artırsa da hem bizzat atıfların diğer kaynaklarda da görüldüğü hem de bazen günümüze ulaşmış bazen ulaşmamış -günümüze ulaşmayan yazar ve eserlerin isimleri zaman zaman diğer güvenilir kaynaklarda da görülür- diğer kaynaklardan yararlanılmış olması biyografilerin doğru bilgi verme ihtimalini tamamen ortadan kaldırmayan etken olmuştur. Bu kaynaklardan adı geçen ve eserleri günümüze de gelmiş olan bazı yazarlar Aurelius Victor, Herodianos, Suetonius, Dexippos'tur. Biyografilerde bu yazarların isim ve eserlerinden sık sık söz edilir, ayrıca büyük bir Roma Tarihi yazmış olan Cassius Dio gibi kaynaklardan bahsedilmese de metinde yararlanılmış olduğu neredeyse kesin olan birçok yer vardır. Diğer taraftan Marius Maximus, Iunius Cordus, Fabius Marcellinus, Aurelius Verus, Statius Valens, Septimius, Acholius ve Encolpius, Valerius Marcellinus, Curius Fortunatianus gibi adı geçen fakat eserleri günümüze ulaşmayan birçok yazar da biyografilerde kaynak olarak kullanılmıştır. Bütün bunlar biyografi yazar(lar)ının diğer kaynaklardan faydalandığını gösterir ve *Historia Augusta*'yı onca olumsuzluğa karşın hâlen incelenmeye değer bir kaynak kılar.

Zaman zaman yazıt ve sikke gibi birincil dereceden kaynaklarla biyografilerde verilen bilgilerin eşleşmesi de onca uydurma ve sansasyonel bilgi arasından sıyrılır. Fakat diğer birincil ve ikincil kaynaklarla doğrulanan yanlış bilgi sayısı da bir hayli fazladır. Bununla birlikte biyografilerde birçok tarihsel bilgi es geçilmiştir. Ayrıca imparatorların birçok askerî ve sivil icraatını da aynı dönem üzerine yazmış diğer tarihçi ve yazarlardan öğreniyoruz. Bunun böyle olmasında, bazı biyografilerin giriş kısımlarında belirtildiği üzere yazar(lar)ın biyografileri mümkün olduğunca kısa tutma eğilimi etkili olmuş olabilir, fakat dedikodu ve söylentileri bu bilgilere tercih etmenin, imparator

karakterlerinin gereksiz yere uzatılmasının ve aynı bilgileri defalarca tekrarlamamanın ne kadar mantıklı olduğu tartışmaya açıktır. Her ne olursa olsun özellikle askerî anarşinin gitgide daha çok hâkim olduğu, imparatorluk topraklarının neredeyse tamamında yaşanan ve hissedilen büyük kriz ortamının ve dış saldırıların Roma'yı kötü bir sona sürüklediği bu döneme dair elimizdeki nadir kaynaklardan biri olması ve söz konusu imparatorların hayatlarına dair neredeyse tek kaynak olması, tekrar tekrar söylemek gerekirse, *Historia Augusta*'nın önemini bütün olumsuzluklara karşın muhafaza etmesindeki etkenidir. Okuyucular metin boyunca çoğu zaman diğer kaynaklarla karşılaştırma yapıp doğru olması en yüksek ihtimal bilgiye erişme şansına sahip olacakken öte yandan zaman zaman kendi mantıklarıyla kalacak ve olayları bu doğrultuda değerlendirecektir. Neredeyse bütün diğer Eski Çağ Tarihi kaynaklarında olan bu durumun biyografilerde daha da öne çıkması, belki de *Historia Augusta*'yı çok daha ilginç ve çekici kılan hususlardan biridir.

Çeviri boyunca 1. ciltte belirttiğim yöntem ve esaslar temel alınmış olup, aynı şekilde Eski Çağ yazarları çoğunlukta olan kaynaklar metin boyunca kısaltma hâlinde verilmiş, Kaynakça kısmında kün-yeleri belirtilmiştir. Çeviriye esas alınan metnin de aynı yerde bulunabileceğini belirtmekle beraber bu edisyondaki dipnotların zaman zaman çeviride *L.* kısaltmasıyla verildiğini de tekrar ifade etmek istiyorum. Son olarak bu çeviri boyunca her zaman bana destek olan ve yanımda bulunan ailem, hocalarım, dostlarım ve sevdiklerime teşekkür ediyorum.

Samet Özgüler

VALERIANUSLAR

I. ...¹ Daha alakasız ve belki de daha az önemsiz örneklerle değinmeyeceğim. Pontos hükümdarı Mithridates, bütün Anadolu'yu elinde tutuyordu. Lakin yenilgiye uğradı ve Romalılar bütün Anadolu'yu ele geçirdi. Eğer tavsiyemi sorarsanız, barış yapma fırsatından istifade buyurun ve Valerianus'u Roma halkına geri teslim edin. Bu şanslı talihiniz için sizi tebrik ederim, lakin bunu iyi kullanmayı bilmelisiniz.”

II. Cadusii² kralı Velenus da şöyle yazdı: “Bana sağ salim geri dönen birliklerime büyük bir şükran duygusuyla kavuştum. Lakin, imparatorların imparatoru Valerianus'un tutsak edilmesi³ hususunda sizi tamamiyle tebrik edemiyorum; eğer o, halkına geri teslim edilseydi sizi daha çok tebrik ederdim. Zira Romalılar en çok, yenilgiye uğradıkları zaman tehlikeli bir halk olurlar. Dolayısıyla, akıllı bir adam gibi davran ve birçok kişiyi oyuna getirmiş talihin, gururunu körüklemesine izin verme. Valerianus'un, kendisinden sonra tahta

1 İmparator Philippus Arabs (244 – 249), Decius (249 – 251), Trebonianus Gallus (251 – 253) ve oğlu ile Valerianus'un biyografisinin de bir kısmı kayıptır.

2 Hazar Denizi'nin güneybatısında yaşamış bir Media halkı.

3 Valerianus, MS 253 – 260 yıllarında Roma imparatoru. 260 yılında Edessa Muharebesi'nde Sâsâni kralı I. Şapur tarafından yenilgiye uğradı ve düşmana tutsak düşen ilk Roma imparatoru oldu.

geçecek bir oğlu,⁴ ikinci imparator⁵ olacak da bir torunu var. Öte yandan, Romalıların hepsi de son adamına kadar sana karşı ayaklanacaktır. Bu yüzden, Valerianus'u geri ver ve Romalılarla barış yap. Bu barış, Pontos kabileleri dolayısıyla bize de fayda sağlayacaktır.”

III. Armenialıların kralı Artavasdes,⁶ Şapur'a şu mektubu gönderdi: “Şanınızı ben de paylaşıyorum, fakat savaş açtığınız kadar çok galibiyet almamış olmanızdan korkuyorum. Valerianus'u oğlu, torunu, Roma'daki generaller, bütün Galya, bütün Afrika, İspanya ve İtalya ile Roma müttefiki ya da tebaası Illyricum'daki, Doğu'daki ve Pontos'taki bütün halklar geri istiyor. Yani siz, yaşlı bir adamı tutsak ettiniz, ancak dünyadaki bütün milletleri kendine ve belki de bize karşı en büyük düşman yaptınız. Çünkü biz size yardım göndermiştik, sizin komşunuzuz, ayrıca birbirimizle savaş yaptığımız her zaman biz sıkıntı çekiyoruz.”

IV. Bactrialılar,⁷ Hiberialılar,⁸ Albanialılar⁹ ve Tauroscythialılar¹⁰ Şapur'un¹¹ mektuplarını almayı reddetti ve Romalı komutanlara yazıp, Valerianus'u esaretten kurtarma amacıyla yardım göndermeye söz verdi.

Bu sırada, Valerianus Persia'da yaşlanmaya devam ederken, Palmiralı Odaenathus¹² bir ordu topladı ve Roma'nın gücünü neredeyse

4 Gallienus.

5 Yani, Caesar payesi alacak. MS 284 yılında paylaşımlı ve ast – üst dereceli imparatorluk sistemi kullanılmaya başlanmış olsa da bu sistem gayriresmî olsa da uzun süredir kullanılıyordu ve ast imparator Caesar, üst imparator da Augustus unvanı alıyordu.

6 Öncesinde bu isimde üç Armenia kralı olsa da olayların anlatıldığı MS 3. Yüzyılda bu isimde bir Armenia kralı yoktu. Yazar belki yanlış bilgi veriyor, belki de başka bir kişiyi kastediyor olabilir.

7 Afganistan bölgesinde yaşamış halk.

8 Kafkasya bölgesinde yaşamış halk.

9 Hazar Denizi kıyılarında yaşamış halk.

10 Kırım'ın kuzeyinde yaşamış halk.

11 Sâsâni kralı I. Şapur. Edessa Muharebesinde galip gelmiş ve İmparator Valerianus'u tutsak etmiştir.

12 Kısa süreli de olsa Palmira Krallığı'nın kurucusu. Severus hanedanlığı döneminde Roma vatandaşlığı almış bir yerel aristokrat olarak Roma'ya hizmet etti, Valerianus'un esaretiyle ortaya çıkan iktidar boşluğunda Sâsânilere karşı savaştı. Ölümü hakkında çok farklı hikâyeler anlatılmış olsa da ondan sonra, karısı Zenobia orduyu ve yönetimi üstlendi.

eski hâline getirdi. Ayrıca, kralın hazinelerini ve Parth hükümdarlarının hazineinden daha değerli addettiği şeyleri, yani cariyelerini ele geçirdi. Bu sebepten ötürü Şapur artık, Romalı komutanlara karşı büyük korku duymaya başladı ve Ballista ile Odaenathus'a duyduğu korkudan ötürü çok daha hızlı bir şekilde krallığına çekildi. Bu, şimdilik Perslerle yapılan savaşın sonu oldu.

V. Valerianus'a dair bilinmeye değer şeyler budur. Altmış yıl boyunca takdire şayan bir hayat yaşayan Valerianus, en sonunda öyle büyük bir şan kazandı ki, bütün onurlu görev ve makamlara geldikten sonra imparator seçildi. Bu mevkiye de, halkın bir araya gelip ayaklanma çıkarması ya da askerlerin protesto bağırışları olmadan, hizmetlerinin karşılığında liyakatle, yani deyim yerindeyse bütün dünyanın da aynı fikirde olmasıyla gelmişti. Kısacası, kimin imparator seçilmesini istedikleri yönünde insanlara fikrini beyan etme şansı verilmiş olsaydı, Valerianus'tan başkası seçilemezdi.

Valerianus'un devlete ne kadar faydalı hizmetlerde bulunduğu bilebilmeniz adına şimdi, onun döneminde alınan senato kararlarından bahsedeceğim. Bunlar, seçkin senatör grubunun Valerianus hakkında her zaman ifade ettiği şeyleri herkese açık bir şekilde ortaya koyacaktır.

İki Decius'un konsül olduğu yıl,¹³ 27 Ekim günü senato, imparatorluk buyruğuna uygun bir şekilde Castor ve Pollux Tapınağı'nda toplandı ve her bir senatöre, kimin censor seçilmesini istediği soruldu (o zaman Decius'lar bu kararı senatonun almasını uygun görmüştü).¹⁴ Oturum esnasında praetor¹⁵ ilk kez, "Censor seçimi konusundaki

13 MS 251.

14 Censor'luk Roma'da nüfus sayımı, bireylerin servetinin hesaplanması, toplumun ahlakını denetleme ve düzenleme ile bazı mali yükümlülükleri olan görevdi. Roma'nın en eski ve en önemli devlet görevlerinden biriydi fakat söz konusu dönem itibarıyla çok uzun süredir eski önemini yitirmişti. Bu kutsal görevin yeniden eskisi gibi yapılması, yani senatonun egemenliğindeki eski sisteme dönüşmesi bazı Romalıların -özellikle soyluların- nostaljik hayaliydi fakat gerçekleşmesi pek mümkün değildi. Biyografilerde bu nostaljiye duyulan özlem ve abartı fazlasıyla hissediliyor.

15 Birtakım sivil ve askerî görev ve yetkileri olan kamu görevlisi.

tercihiniz nedir, Seçilmiş Babalar?”¹⁶ dedi ve Valerianus’un gıyabında (zira o zaman, Decius ile birlikte askerlik hizmetini yürütüyordu) kimin senatonun en önde geleni olduğu sordu. Bunun üzerine bütün senatörler, oy kullanırken her zaman yaşandığı gibi tek bir ağızdan şöyle haykırdı: “Valerianus’un hayatı censor’luk demek. Herkesi o yargılasın, Valerianus herkesten daha iyidir. Senatoyu o yargılasın, Valerianus suçsuz biridir. Hayatımız üzerinde hükme o sahip olsun, Valerianus’a hiçbir leke sürülemez. O, çocukluğundan itibaren bir Roma censor’u olmuştur. Valerianus, bütün hayatı boyunca bir censor idi. O bilge bir senatör, ılımlı, saygın bir senatördür. İyilerin dostu, despotların hasmı, suçluların rakibi, ahlaksızlıkların düşmanıdır. Hepimiz onu censor olarak kabul ediyoruz, hepimiz ona öykünmek istiyoruz. O, bütün ailesinden en önde gelen, soylu ve asil, hayatı boyunca hiçbir suç işlememiş, öğrenmeye hevesli olmasıyla ünlü, karakteri eşsiz, eski zamanlardaki gibi mert bir adamdır.” Bütün bunlar tekrar tekrar söylendikten sonra senatörler şöyle ekledi ve oturumu terk etti: “Hepimiz aynı fikirdeyiz.”

VI. Senatonun bu kararı Decius’a getirildiğinde, bütün saray görevlilerini çağırdı ve Valerianus’un da çağrılmasını emretti. Ardından bu kararı, en önde gelen Romalıların huzurunda okuduktan sonra şöyle dedi:

“Bütün senatonun bu oylaması, ya da daha doğrusu dünyadaki bütün insanların düşünce ve duyguları dolayısıyla ne mutlu sana, Valerianus. Roma halkının sana lütfettiği ve o çok hak ettiğin censor’luk görevine gelebilirsin. Sen artık bütün insanların karakteri, hatta bizlerin de karakterimiz hakkında hükme varabilirsin. Senatoda kimin kalmayı hak ettiğine sen karar vereceksin, atlı sınıfını eski itibarına sen getireceksin, ne kadar mal mülkümüz olacağına sen karar vereceksin, gelirlerimizi sen muhafaza, taksim ve hiza edeceksin. Yerleşim yerlerinde seçimleri sen düzenleyeceksin. Kanunlarımızı yazma hakkı sana verilecek, askerlerimizin rütbelerine sen hüküm verecek, silahlarıyla sen ilgileneceksin. Saray işleri, yargıçlarımız ve en

16 Roma’da senatörlere geleneksel olarak bu isimle hitap ediliyordu.

önde gelen görevlilerimiz hakkında hüküm sende olacak. Kısacası, Roma şehir başkanı, her yıl değişen konsüller, kurbanların kralları ve kıdemli Vesta Bakiresi¹⁷ (kirlenmemiş olduğu müddetçe) haricinde herkesin hayatında yargı yetkisi sende olacak. Hakkında hüküm vermediğin kişiler bile senin onayını almak için çalışacak.” Decius işte bunlar söyledi. Buna Valerianus şöyle cevap verdi:

“Halk, ordu, senato ve bütün yargıçlar, halk temsilcileri ile bütün dünyadaki komutanlar üzerinde yargı gücüne sahip olma yetkisini bana tevdi etmeyiniz, saygıdeğer imparator. Siz bu yüzden Augustus ismine sahipsiniz. Censor’luk makamı ancak size yaraşır, avam kesimden gelen kimse bu görevi layıkıyla ifa edemez. Dolayısıyla bu görevden beni muaf tutmanızı arz ederim; hayatım ve cesaretim, bu göreve denk değildir. Ayrıca içinden geçtiğimiz dönem öylesine kötü ki, insan doğası censor’luk gibi bir makamı talep dahi etmiyor.”

VII. Pek çoğunu zaten biliyor olmasaydınız, Valerianus ile ilgili daha başka birçok senato kararı ve imparatorluk fermanından bahsedebilirdim. Yazgısında acı bir akıbet yaşamak olan çok büyük bir adamı böylesine yüceltmekten hiç esef de duymadım. Şimdi, genç Valerianus’a dönme zamanı.

VIII. Gallienus’un başka bir eşinden doğma genç Valerianus, güzelliğiyle ön plana çıkan, itidalli oluşuyla takdir gören, hayatı boyunca öğrenmeye meraklı oluşuyla parıldayan, görgü ve ahlak kurallarını çok iyi bilen ve kardeşi gibi kötü yola düşmeyen biriydi. Babası yanında yokken ona Caesar payesi vermiş, ayrıca Caelestinus’un söylediğine göre kardeşinden de Augustus payesini almıştır. Asil, çok iyi yetişmiş ve acınaklı bir şekilde öldürülmüş olması dışında genç Valerianus’a dair söylenecek pek de fazla bir şey yoktur.

Bir mezar taşında İmparator Valerianus’un yazıtını okumuş birçok kişinin hatalı olduğunu biliyorum ve Perslerin tutsak ettiği imparatorun bedeninin geri verildiğini biliyorum. Bu yüzden,

17 Roma’daki aile ve yurt tanrıçası Vesta için bakire rahibeler vardı, bekaretlerini ve şehirdeki ebedi Vesta ateşini korumaları gerekiyordu, aksi takdirde boğularak, dövülerek, taşlanarak, suya atılarak ya da yakılarak öldürülüyorlardı.

ROMA İMPARATORLARI

hiçbir yanlışlık olmaması adına görevimi yerine getiriyorum ve Mediolanum yakınlarında gömülen, Claudius'un emri üzerine mezar taşına "İmparator Valerianus" yazıtı eklenenin işte yukarıda bahsettiğim genç Valerianus olduğunu söylüyorum.

Kanımca, genç ya da yaşlı Valerianus'a dair söylenecek daha fazla bir şey yok. Valerianus'un oğlu Gallienus'tan bu kitapta bahsedecek olursam, bir kitap için ayrılan alanı aşmaktan korkuyorum. Gallienus hakkında, babasının hayatını anlattığımız satırlarda çok şey söyledik. Aynı husus, yaşadığı dönemde hem Saloninus hem de Gallienus adıyla bilinen Galleinus'un oğlu Saloninus için de geçerli. Bu yüzden şimdi, diğer kitaba geçelim. Bizler sizlere ve kadere bağlıyız; sizden gelecek hiçbir şeyi reddedemeyiz.

GALLIENUSLAR

Yazan: TREBELLIIUS POLLIO

I. Valerianus'un tutsak edildiği, (diğer her şeyden ziyade, hayatına büyük bir rezalet getirmiş bu musibet olmasa, Gallienus'un¹ biyografisini nereden başlatabilirdik ki?) devletin zor duruma düştüğü, Odaenathus'un Doğu'nun yönetimini ele geçirdiği ve Gallienus'un, babasının tutsak düştüğü haberlerine sevindiği dönem ordular dört bir yandan harekete geçti, eyaletlerdeki komutanlar homurdanmaya başladı. Bir Roma imparatoru olan Valerianus'un Persia'da köle olarak tutulmasına bütün insanlar büyük bir üzüntü duyuyordu. Lakin, artık imparatorluk gücüne erişen Gallienus'un, benimsediği hayat tarzıyla ve babasının da ölümüyle devlete büyük bir yıkım getireceğine yönelik duyulan korku çok daha büyüktü.

Gallienus ve Volusianus konsül olduğu yıl² Macrianus ve Ballista bir araya geldi ve ordunun geri kalan kısmını da topladı. Doğu'da Roma'nın gücü iyice sallantıda olduğu için bu ikili, birini imparator yapmak istedi. Zira Gallienus, devlet işleriyle o kadar ilgisiz

1 P. Licinius Egnatius Gallienus Augustus, 253 – 260 yılları arasında babası Valerianus'un ast imparatoruydu, Valerianus'un tutsak düşmesinden sonra 260 – 268 yılları arasında tek başına imparator oldu. Gallienus'un hem bu kaynakta hem de Eutropius ve Aurelius Victor gibi diğer Romalı yazarların kaynaklarında biraz daha yanlış-biraz senato ve geleneksel Roma aristokrasisi yanlısı- bir bakış açısıyla aşırı derecede yerildiği görülür, daha tarafsız bir biyografiyi ise Zosimos ile Zonaras yazmıştır.

2 MS 261.

gözükiyordu ki ismi askerlerine bile hiç söylenmiyordu. En sonunda Macrianus ile oğullarını imparator seçmeye ve devleti savunmaya karar verildi. Macrianus ve oğullarının imparator seçilmesindeki sebepler şunlardı: İlk olarak, o dönemki kumandanların hiçbirinin daha bilgi olmadığı düşünülüyordu ve hiçbirisi devleti yönetme konusunda uygun değildi. İkinci olarak, aralarında en zengini Macrianus'tu ve kişisel servetiyle devletin kayıplarını telafi edebilirdi. Buna ek olarak, son derece bahadır oğulları bütün güçleriyle savaşa koşacak, lejyonlarda askerlerin yerine getirmesi gereken bütün görevleri için örnek olmaya hazır kişilerdi.

II. Bu doğrultuda Macrianus, her yerden takviye kuvvetler toplamaya başladı ve gücünü artırmak için, kendi oluşturduğu hizbin kontrolünü ele geçirdi. Savaşa öylesine iyi hazırlandı ki, kendisine karşı tertiplenebilecek her türlü kalkışmaya karşı koyabilecek bir duruma geldi. Ayrıca, senatodaki en asil ve en önde gelen adamlardan biri olan Piso'yu Akhaia³ valisi olarak seçti. Amacı, prokonsül yetkisiyle o eyaleti idare eden Valens'i ezip geçebilmektir. Piso'nun kendisine karşı yürüyüşe geçtiğini öğrenen Valens, kendisini imparator ilan ettirdi. Bunun üzerine Piso, Teselya'ya⁴ çekildi. Valens'in ona karşı gönderdiği askerler Piso'yu ve birçok kişiyi öldürdü. Piso da, Thessalicus⁵ unvanıyla imparator olarak selamlanmıştı.

Öte yandan Macrianus, artık Doğu kontrol alındığı için bölgede oğullarından birini bıraktı ve ilk olarak Anadolu'ya geldi, buradan da Illyricum'a yelken açtı. Oğullarından biri ile otuz bin kadar askeri yanındaydı. Bölgede, Gallienus'a karşı çıkıp kendisini imparator ilan ettiren Aureolus'un emrindeki bir komutan olan Domitianus ile çarpışmaya girdi.⁶ Lakin, kendisiyle aynı ismi taşıyan oğluyla beraber yenildi ve bütün ordusu, İmparator Aureolus'a teslim oldu.

3 Yunanistan, Mora Yarımadası'nın kuzeyindeki bölge.

4 Yunanistan'ın orta kısmında, Atina'nın kuzeyindeki bölge.

5 "Teselya Fatihi."

6 Burada yanlış bir bilgi veriliyor gibi görünüyor, çünkü Aureolus 268 yılına kadar kendisini imparator ilan etmemişti ve o zaman Gallienus'un generaliydi. L.

III. Bu esnada, Roma devleti bütün dünyada büyük bir sendeleme yaşıyorken Odaenathus, Macrianus ve oğlunun öldürüldüğünü ve Aureolus'un imparator olduğunu, Gallienus'un da devleti büyük bir gevşeklikle yönettiğini öğrenince, Talih fırsat verirse, Macrianus'un diğer oğlunu ordusuyla birlikte ele geçirmek üzere harekete geçti. Macrianus'un oğlu -ismi Quietus'tu- ile birlikte olanlar, Macrianus'un emrinde çalışan komutan Ballista'nın azmettirmesiyle Odaenathus'un tarafına geçti. Genç adamı öldürdükten sonra cesedini, surların üstünden atıp hep birlikte Odaenathus'a teslim oldular. Böylece Odaenathus neredeyse bütün Doğu'nun imparatoru oldu, diğer taraftan Aureolus Illyricum'un, Gallienus da Roma'nın idaresini sahiplendi. Ballista, Quietus ile hazinesinin muhafızına ek olarak, Macrianus'un askerlerinin kaçmış olduğu Emesa halkından birçok kişiyi katletti. Sonucunda şehir neredeyse tamamen yok edilmiş oldu. Bu sırada Odaenathus, sanki Gallienus'un tarafına geçmiş gibi yaparak, bütün olan bitenin kendisine doğru bir şekilde rapor edilmesini sağladı.

Diğer taraftan Gallienus, Macrianus ile oğullarının öldürüldüğünü öğrenince, sanki tahtta güvendeymiş ve babası da serbest bırakılmış gibi kendisini zevk-ü sefaya verdi.⁷ Hipodromda gösteriler, tiyatrodan oyunlar düzenledi. Atletizm müsabakaları, avcılık gösterileri ve gladyatör oyunları düzenledi. Sanki bir zafer günüymüş gibi bütün halkı bu cümbüşe davet etti. Birçok insan babasının esaretine yas tutarken o, babasını onurlandırıyormuş gibi yaparak -babasının, gösterdiği yiğitliğin sonucunda esir düştüğü gerekçesiyle- hadsiz haddesiz eğlenmeyi sürdürdü. Söylenenlere göre babasının tenkitlelerine hiç katlanamayan biriydi ve artık onun otoritesini ensesinde hissetmek istemiyordu.

IV. Aynı zaman içerisinde Mısır'da Aemilianus da imparatorluk tahtını gasp etti ve tahıl ambarlarına el koyup birçok kasabayı, açlıkla tehdit etmesi sonucu yendi. Lakin, Gallienus'un emrindeki komutan Theodotus, yapılan muharebe sonucu Aemilianus'u ele geçirdi,

7 Tam tersine, görünüşe göre Ingenus'un ayaklanmasını bastırdıktan sonra, Postumus'a karşı yürütülen savaş üstlenmek üzere Galya'ya dönmüştü. L.

üzerindeki imparatorluk giysi ve alametlerini çıkardıktan sonra onu canlı bir şekilde Gallienus'a gönderdi. Bunun ardından Mısır, Theodotus'a tevdi edildi. Aemilianus ise hapisteyken boğazlandı, Thebes askerleri ise zalimce cezalandırıldı ve birçoğu idam edildi.

Gallienus, şatafata ve zevk-ü sefaya daldı, sürekli gönlünü eğlendirdi. Devleti, elinde gücü tutan bir çocukmuş gibi yönetiyordu. Bu esnada, mizaçları gereği uçarı ve şatafata düşkün, Roma erdemlerine sahip olmayan yöneticilere katlanamayan Galyalılar, Postumus'u imparatorluk tahtına çıkmaya davet etti. Ordular da onlara katıldı, zira vaktini şatafata ve eğlenceye ayıran bir imparatorlardan onlar da şikayetçiydi. Bunun üzerine Gallienus, Postumus'a karşı kendi ordusunu harekete geçirdi. Postumus'un bulunduğu şehri kuşatmaya başladığında Galyalılar burayı cesurca savundu. Gallienus, surlar etrafında gezinirken bir okla vuruldu. Böylece Postumus yedi yıl boyunca gücünü korudu ve Galya'yı, etrafta gezinen bütün barbarlara karşı müthiş bir gayretle savundu. Kötü durumda kalan Gallienus, Postumus ile savaşma isteği doğrultusunda Aureolus ile barış yaptı.⁸ Ardından, muhtelif kuşatma ve muharebelerle savaş daha da uzayınca seferleri kâh başarılarla kâh başarısızlıklarla yürütmeye devam etti. İskitler Bitinya'yı⁹ işgal edip şehirlerini harap edince bu kötü durum daha da arttı. İskitler¹⁰ en sonunda, daha sonraları Nicomedia¹¹ ismini alan Astacus'u ateşe verdiler ve şehri zalimce yağmaladılar. Son olarak, imparatorluğun bütün toprakları, sanki tüm dünya kendisine komplo kurmuşçasına müthiş bir karışıklığa sürüklenmişken yetmezmiş gibi bir de Sicilya'da köle ayaklanması çıktı. Başiboş dolaşan haydutlar çok büyük zorluklar sonrasında bastırıldı.

V. Bütün bunlar, Gallienus'a duyulan itaatsizlik neticesinde yaşanıyordu. Zira kötü insanları cüretkâr işlere, iyi insanları da iyi şeyleri

8 Aslında Aureolus'a, Gallienus'un gıyabında Postumus'a karşı savaşın idaresi verilmişti, fakat o, bu savaş çok istekli bir şekilde yürütmedi. *L.*

9 Kabaca Marmara Bölgesi'nin doğusu.

10 Bu biyografilerde İskitler terimi daha çok Gotlar için kullanılmıştır. Dexippos da aynısını yapmıştı. Anlatılan Bitinya işgali görünüşe göre MS 258'te gerçekleşmişti. *L.*

11 İzmit.

umut etmeye çok hızlı bir şekilde telkin edecek tek şey, kendisine karşı korku duyulan bir imparator ya da nefret duyulan bir ahlaksızdır.

Gallienus ile Fausianus'un konsül olduğu yıl,¹² süregiden savaşın yol açtığı büyük felaketlerin arasında bir de deprem oldu ve günlerce karanlık hava yaşandı. Ayrıca, sanki Iuppiter çakıyormuş gibi değil de bütün dünya gürlüyormuş gibi bir şimşek sesi duyuldu. Meydana gelen deprem sonrası birçok yapı, sakinleriyle birlikte toprak tarafından yutuldu, dehşete düşen çok sayıda insan can verdi. Bu afet Anadolu'da muazzam bir etki yarattı; öte yandan Roma ile Libya da sallandı. Birçok bölgede zemin yarıldı, çatlaklar arasından tuzlu su fışkırdı. Dahası birçok şehir, taşan deniz suyuyla harap oldu. Bunun üzerine Sibil Kitaplarına¹³ başvurularak tanrılardan yardım istendi ve kitapların hükümleri doğrultusunda Iuppiter Salutaris'e¹⁴ kurbanlar kesildi. Üstüne üstlük hem Roma'da hem de Akhaia'daki şehirlerde öyle feci bir salgın¹⁵ çıktı ki tek bir günde beş bin kişi aynı hastalık yüzünden vefat etti.

Talih bu şekilde esip gürlüyorken bir yerde depremler yaşanıyor, başka bir yerde zeminde yarıklar oluşuyor, başka bölgelerde de salgınlar yaşanıyordu ve tüm bu afetler Roma dünyasını mahvediyordu. Bu esnada Valerianus tutsak edilmiş, Galya'daki eyaletlerin büyük kısmı da ablukaya alınmıştı. Aynı zamanda Odaenathus savaş tehdidi saçıyor, Aureolus Illyricum'da baskı yaratıyor, Aemilianus da Mısır'ı elinde bulunduruyordu. O dönem Gotların bir kısmı ... daha önce zikredilen bu kişinin ismi Gotlara verilmişti. Bu adam Trakya'yı ele geçirdi, Makedonya'yı yağmaladı, Thessalonika'yı¹⁶ kuşattı. Hiçbir yerde zerre barış umudu kalmamıştı. Sıkça belirttiğim üzere bütün bu olaylar, kendini şatafata ve zevk-ü sefaya adan,

12 MS 262.

13 Efsaneye göre Roma'nın son kralı Tarquinius Superbus tarafından, Yunanistan'daki ünlü kahineler olan bir Sibil'den alınan kehanet koleksiyonu. Roma'da çok önemli zamanlarda bu kitaplara başvuruluyordu.

14 Roma'daki tanrıların en büyüğü Iuppiter'in unvanlarından biri, "Sağlık Getiren."

15 Görünüşe göre bu salgın daha önceden çıkmış ve birçok yere yayılmıştı. Diğer anlatımlar için bkz. Zos. I. 36; Euseb. *Hist. Eccles.* VII. 22.

16 Selanik.

tehlikeden uzakmış gibi yüz kızartıcı eylemlerde bulunan Gallienus'a karşı duyulan memnuniyetsizlik dolayısıyla cereyan ediyordu.

VI. Gotlara karşı Akhaia'da, Marcianus'un liderliğinde bir muharebe yapıldı. Yenilen Gotlar muharebe alanından kaçıp Akhaia boyunca geri çekildi. İskitler -onlar da Gotların bir koludur- Anadolu'yu yerle bir etti, hatta, ünü bütün milletlere hasıl olan Ephesos'taki¹⁷ Luna Tapınağını¹⁸ yağmalayıp yaktılar. Gallienus'un, bütün bu şerler cereyan ediyorken sanki şaka yapıyormuş gibi sık sık söylediği şeyi aktarmaktan utanç duyuyorum. Mısır'daki isyan kendisine haber verildiğinde söylenene göre şöyle demiş: "Ne! Mısır keteni olmadan yapamayız!" Ayrıca Anadolu'nun, hem doğal afetler hem de İskitlerin akınlarıyla mahvolduğu haberini aldığı anda, "Ne! Güherçile olmadan yapamayız!" demiş; Galya kaybedildiğinde ise söylenene göre gülererek şöyle demiş: "Devlet, Atrebat¹⁹ pelerinleri olmadan güvende olabilir mi?" Yani kısacası, dünyada her nereyi kaybederse kaybetsin Gallienus, sanki hiçbir işe yaramayan bir eşya kaybetmiş gibi şaka yapıp geçiyordu. Son olarak, onun döneminde hiçbir felaket eksik olmasın diye bir de, yürüttüğü deniz savaşları ve Pontos'a²⁰ geçiş bölgesi olmasıyla ünlü Byzantion²¹ şehri de Gallienus'un askerleri tarafından öylesine katliama uğratıldı ki tek bir kişi dahi hayatta kalmadı. Gerçekten de günümüzde, seyahat ya da savaş dolayısıyla şehirden ayrılıp eskileri ve asil soyunu devam ettiren bazı kişiler haricinde Byzantionlular arasında hiçbir kadim aile bulunmaz.

VII. Gallienus daha sonra, Postumus'a karşı savaş yürüttü. Yanında, Aureolus ile, daha sonraları imparator olacak, ayrıca imparator Caesar'ımız Constantinus'un ailesinin başı komutan Claudius vardı. Postumus'un ise, imparatorluk tahtını paylaştığı Victorinus ile birlikte Kelt ve Frank yardımcı birlikleri vardı. İki taraf da saldırıya

17 Efes.

18 Ünlü Artemis Tapınağı.

19 Kuzey Galya'da yaşamış kabile, örtü işleriyle meşhurdur.

20 Orta - Doğu Karadeniz.

21 İstanbul'un eski adı (Fatih Yarımadası).

geçti. Çeşitli sonuçları olan birkaç muharebe sonrasında en nihayetinde Gallienus galip geldi. Gallienus'ta, birdenbire ortaya çıkan bir cesaret ve cüretkârlık vardı, zira zaman zaman kendisine yönelik hakaretlerden tahrik oluyordu. Bundan sonra, Byzantionlulardan intikam almak üzere harekete geçti. Şehir surlarından içeri alınmak gibi bir beklentisi yokken ertesi gün içeri alındı. Silahsız askerlerin etrafında bir silahlı asker halkası yarattıktan sonra, yapılan anlaşmanın aksine bütün bu adamları öldürttü. O dönemde Anadolu'daki İskitler, Romalı komutanların maharet ve cesaretleri sayesinde yenilgiye uğradı ve kendi topraklarına geri çekildiler.

Byzantion'daki askerleri katlettikten sonra Gallienus, sanki müt-hiş bir kahramanlık yapmış gibi hızla Roma'ya yürüyüşe geçti, senatörleri topladı ve yeni tür gösteriler, yeni geçit görenleri ve en şaşılağı eğlenceler düzenleyerek, saltanatındaki onuncu yılını kutladı.²²

VIII. İlk olarak Capitolum'da,²³ togalarını giymiş senatörleri ve atlı sınıfı mensuplarını, ayrıca hepsi beyaz giyinmiş askerlerini yerleştirdi. Bütün halk en ön taraftan gidiyordu, bunların önünde de balmumu meşaleler ve fenerler taşıyan neredeyse bütün köleler ve kadınlar yer alıyordu. Bunların da önünde her ki tarafta da yüz tane beyaz inek vardı, bunların boynuzlarına altın ipler bağlanmış, göz kamaştırıcı çok renkli ipek örtüler örtülmüştü. Dahası her iki tarafta da parlak beyaz renkleriyle iki yüz koyun, onların yanında da o zaman Roma'da bulunan on fil gidiyordu. Tüm bu heyetin bir diğer süsü ise yüz yirmi adet gladyatör, altın pelerinli ve muhteşem süslemeli ev kadınları, her türlü tiyatro oyuncusunu taşıyan katarlar, gerçekten dövüşen değil de daha hafif kemerli boksörler idi. Ayrıca bütün soytarılar bir Tepegöz²⁴ gösterisi yapıyor, hayranlık verici ve muazzam bir performans sergiliyorlardı. Roma'daki bütün sokaklar düğün dernek havasında, bağırışlar ve alkışlarla yankılanıyordu. İmparator ise zafer törenine özgü togasını ve palmiye nakışlı

22 Decennalia festivalleri, Roma'da imparatorların tahta çıkışlarının onuncu yılını kutladıkları festivallerdi.

23 Roma'daki yedi tepeden biri.

24 Yunan Mitolojisine göre tek gözlü devasa varlıklar; Kyklop.

tuniğini giymişti ve kendisine, daha önce de belirttiğim üzere senatörler ve kenarlıklı togalar giymiş bütün rahipler eşlik ediyordu. Tüm bu kalabalık, Capitolum'a ilerledi. İmparatorun her bir yanında beş yüz adet yaldızlı mızrakla yüz tane sancak taşınıyor, bunlara ek olarak lonca flamaları, yardımcı birliklerin bayrakları, kutsal alanlardan alınan heykeller ve tüm lejyonların sancakları bulunuyordu. Dahası, Gotlar ve Sarmatlar, Franklar ve Persler gibi yabancı milletleri temsilen bazı kişiler de tören yürüyüşündeydi; tek bir grup içinde bunlardan en az yüz tane vardı.

IX. Bu ahmak adam böyle bir tören düzenleyerek Roma halkını kandırdığını sandı; lakin, Romalıların âdeti olduğu üzere birileri Postumus'u, diğerleri Aureolus ya da Aemilianus'u, başkaları Regalianus'u, bir başkaları da Saturninus'u -söylenene göre şimdi de o, imparatorluk tahtına ortak çıkmıştı- desteklemeyi sürdürdü. Bütün bu olayların arasında, oğlunun intikamını almadığı, bunun için öyle ya da böyle yabancıların uğraştığı babaya tutulan yaslar, yüksek sesle gökte yankılanmaya devam etti. Gallienus'un hiç böyle bir niyeti yoktu, zira onun yüreği zevk-ü sefaya dalmıştı; ancak şöyle sorular sorabiliyordu: "Öğle yemeği için bir planımız var mı? Herhangi bir eğlence ayarlandı mı? Yarın nasıl bir oyun ve hipodrom müsabakası düzenlenecek?" Gallienus, bu geçit törenini düzenledikten sonra toplu kurban kestirdi ve sarayına geri döndü. Ardından ziyafetler ve şöenler son bulduktan sonra, halka açık daha fazla eğlencenin yapılacağını ilan etti. Bu gösterileri arasından çok iyi bilinen bir tanesi anlatılmadan geçmemeli. Savaş tutsakları olduğu düşünülen bir Pers grubu, tören esnasında önden giderken (ne saçma ama!) bazı nüktedanlar onlarla haşır neşir oldu ve müthiş bir özenle hepsini gözden geçirdi, her birinin özelliklerini ağızları açık bir şekilde inceledi. Bu alimane incelemeleriyle neyi amaçladıkları sorulduğunda şöyle cevap verdiler: "İmparatorun babasını arıyoruz." Bu hadise Gallienus'a haber verildiğinde, hiçbir utanç, üzüntü ya da sevgi hissetmeden bu nüktedanların diri diri yakılmasını emretti. Bu icraatı halkı, tahmin edilenden çok daha fazla öfkелendirdi, askerleri ise öyle bir üzdü ki çok geçmeden bu hareketinin acısını çıkardılar.

X. Gallienus ile Saturninus'un konsül olduğu yıl,²⁵ Palmiralıların kralı Odaenathus bütün Doğu'nun yönetimini elinde tutuyordu. Cesur icraatları sayesinde, böylesine haşmetli bir makama layık biri olduğunu göstermişti, diğer tarafta Gallienus hiçbir şey yapmıyor, ancak müsriflik, ahmaklık ve saçmalıklar yapıyordu. Odaenathus birdenbire, oğlunun hiç umursamadığı şekilde Valerianus'un intikamını almak üzere Perslere karşı savaş ilan etti. Çok hızlı bir şekilde Nisibis ile Carrhae'²⁶ ele geçirdi, buralardaki halk, Gallienus'a hakaretler ederek teslim oldu. Buna karşın Odaenathus, Gallienus'a karşı hiçbir saygısızlık yapmadı ve ona, ele geçirdiği satrapları gönderdi. Aslında bu, ona hakaret etmek, kendi hünerlerini de sergilemek için yapılmıştı. Söz konusu satraplar Roma'ya getirildikten sonra Gallienus, Odaenathus'un zaferi dolayısıyla şehirde zafer töreni düzenledi. Hâlâ babasından hiç bahsetmiyordu, hatta böyle yapmaya mecbur kaldığı ana dek, babasının öldüğünü duyduğunda -aslında Valerianus hâlâ hayattaydı, öldüğü haberler yanlıştı- onu tanrıların mertebesine dahi yükseltmedi. Diğer taraftan Odaenathus, Ctesiphon'da bir Pers ordusunu kuşattı ve sayısız adam öldürerek, şehrin etrafındaki tüm toprakları harap etti. Yöredeki bütün satraplar, müşterek savunma yapmak amacıyla Ctesiphon'a²⁷ akın edince, çeşitli sonuçları olan birçok uzun muharebe yaşandı. Romalıların başarıları ise daha uzun süreli oldu. Dahası, Odaenathus'un tek amacı Valerianus'un serbest bırakılmasını sağlamak olduğu için her gün baskı kurmaya devam etti. Lakin artık yabancı bir ülkede olan bu muhteşem komutan, zorlu arazi koşulları dolayısıyla büyük zorluklar çekti.

XI. Pers topraklarında bu olaylar yaşanırken İskitler, Kapadokya'ya girdi.²⁸ Bölgedeki birçok şehri ele geçirdikten ve uzun süre boyunca başarılı bir savaş yürüttükten sonra Bitinya'ya doğru gittiler. Buradaki askerler bir kez daha yeni bir imparator ilan etmeyi düşündü; Gallienus, askerlerini yatıştırmayı ya da desteklerini

25 MS 264.

26 Nusaybin ile Harran; Roma'nın doğu sınırlarındaki en önemli bölgelerden ikisi.

27 Perslerin (Sâsâni) başkenti.

28 Orta Anadolu'da eski krallık ve Roma eyaleti.

almayı başaramayınca, her zamanki gibi yaparak hepsini birden idam ettirdi.

Askerler, imparatorluğa layık bir aday ararken Gallienus, Atina'da arkhon'luk -yani şehirdeki en üst düzey görevli- yapıyor, Atina vatandaşları arasında yazılmak, hatta kutsal ritüellerine katılmak isteyerek yine boş işler peşinde koşuyordu. Bunu Hadrianus bile en iyi döneminde ya da Antoninus²⁹ da uzun süren barış döneminde yapmamıştı. Ki bu imparatorlar, Yunan dilinde öylesine uzman kişilerdi ki neredeyse, en önemli alimlerden hemen sonra onlar geliyordu. Gallienus ayrıca, sanki devlet işlerini küçümsüyormuş gibi yaparak, Areopagus mensubu olmak istiyordu. Öte yandan Gallienus'un hitabet, şiir ve diğer bütün sanat dallarında ünlü biri olduğu inkâr edilemez. Yazdığı gerdek şiirleriyle yüz şair arasında o da önemli bir yer almıştı. Kardeşlerinin çocuklarını evlendirdiğinde, hem Yunanca hem Latince yazan bütün şairler, gerdek şiirlerini okuyunca Gallienus söylenene göre birçok gün boyunca çiftin ellerini tutup şu dizeleri tekrar tekrar okumuş:

*Ite, agite, o pueri, pariter sudate medullis
omnibus inter vos, non murmura vestra columbae,
brachia non hederæ, non vincant oscula conchæ.*

“Derinlerden gelen tutkularıyla birlikte büyüyen
çocuklarım, haydi gelin

Öpüşüp fısıldaşma ve ötüşme konusunda kumrular
sizden üstün olmasın

Sarmaşıklar ve deniz kabuklarının yapışması,
öpücüklerinizden iyi olmasın.”

Gallienus'un, kendi çağının hem şairleri hem de hatipleri arasında en iyilerinden biri olmasını sağlayan bütün dizelerini ve konuşmalarını toplamak çok uzun bir görev olacaktır. Lakin imparatora olması gereken şey başka, bir hatip veya şairde olması gereken şey, başkadır.

29 Marcus Aurelius.

XII. Her şeye karşın, Gallienus'un bir icraatından övgüyle söz edilmelidir. Kardeşi Valerianus ile akrabası Lucillus'un konsül olduğu yıl,³⁰ Odaenathus'un Persleri mahvettiğini, Nisibis ve Carrhae'ı Roma hâkimiyetine soktuğunu, bütün Mezopotamya topraklarını bizim yaptığını, daha sonra da Ctesiphon'a gelip kralı kaçırmaya mecbur ettiğini, satrapları ele geçirip çok sayıda Persi öldürdüğünü duyunca imparatorluk tahtında ona da bir pay verdi. Ayrıca ona Augustus ismi verdi ve Odaenathus'un onuruna, Persleri tutsak eder hâlde betimlendiği sikkelerin darbedilmesini emretti. Senato, Roma şehri ve her yaştan kişi bu kararını memnuniyetle kabul etti.

Gallienus inanılmaz zeki biriydi. Ne kadar kıvrak zekalı olduğunu göstermek adına onun birkaç eyleminden bahsedeceğim. Bir keresinde kocaman bir boğa arenaya götürülürken, onunla dövüşmek üzere bir avcı ortaya çıkmış, lakin on kez karşısına çıkarılmasına rağmen boğayı öldürememişti. Gallienus bunun üzerine avcıya bir çelenk gönderdi. Kalabalık, böylesine ahmak bir adama çelenk takmanın ne anlama geldiğini merak ederken habercisine şöyle dedirtti: "Bir boğayı bu kadar uzun süre elinden kaçırmak zor bir şeydir." Başka bir keresinde, bir adam karısına gerçek yerine sahte mücevher sattığında kadın bu oyunu fark etmiş ve adamın cezalandırılmasını istemişti. Gallienus bunun üzerine adamın, sanki aslanın önüne atılacakmış gibi götürülmesini emretti, daha sonra kafesten kısırlaştırılmış bir horoz çıkarttı. Herkes, böylesine tuhaf bir manzara karşısında şaşırınca imparator, habercisine şöyle dedirtti: "Bu adam bir dalavere yaptı, sonra da dalavere geldi kendisini buldu." Bunun ardından o adamı evine göndertti.

Odaenathus, Perslere karşı savaş yürütmekle meşgulken ve Gallienus da kendisini son derece ahmakça işlere vermişken İskitler gemiler yaptı ve Heraclea'ya gitti. Denizde meydana gelen kazalar ya da muharebeler sonucunda birçoğu ölmüş olsa da İskitler bölgeden elde ettikleri ganimetlerle yurtlarına döndü.

30 MS 265.

XIII. Aynı zaman civarında Odaenathus, haince planlar yapan kuzeni tarafından öldürüldü. Kendisiyle birlikte, imparatorluk tahtına ortak ettiği oğlu Herodes de öldürülmüştü. Bundan sonra Odaenathus'un karısı Zenobia, hayatta kalan iki oğlu Herennianus ve Timolaus çok genç olduğu için kendisi imparatorluğu üstlendi ve uzun bir süre boyunca hüküm sürdü. Bu hükümdarlığını bir kadın gibi ya da kadınsı özelliklerle değil de, cesaret ve maharet konusunda hem Gallienus'u -herhangi bir kız ondan daha iyi hüküm sürebilirdi zaten- hem de birçok imparatoru geçecek şekilde yürüttü. Gallienus, Odaenathus'un öldürüldüğünü duyunca Perslerle savaşmaya hazırlandı -babasının intikamını almayı çok geç akıl etmişti. Komutan Heraclianus'un yardımıyla bir ordu toplayıp, maharetli bir hükümdarmış gibi yapmaya başladı. Lakin Heraclianus, Perslere karşı harekete geçtiğinde Palmiralılara karşı yenildi ve topladığı bütün birliklerini kaybetti, zira Palmira'yı ve Doğu'nun büyük kısmını, bir erkek gibi yüreği olan Zenobia yönetiyordu.³¹

Bu esnada İskitler tekrardan Karadeniz'e geldi, ardından Tuna Nehri'ne girip Roma topraklarına büyük zarar verdiler.³² Bunu öğrenen Gallienus, Byzantionlu Kleodamos ile Athenaeos'u şehirleri tahkim etmekle görevlendirdi. Karadeniz yakınlarında gerçekleşen bir muharebede Byzantionlu komutanlar barbarları yenilgiye uğrattı. Komutan Venerianus'un yürüttüğü -ve kendisinin de kahraman bir asker gibi öldüğü- bir deniz muharebesinde Gotlar da yenilgiye uğratıldı. Bunun ardından Gotlar Kuzikos³³ ile Anadolu'yu, sonra da Akhaia'nın tamamını yağmaladı, lakin o dönem bir tarihçi olan Dexippos'un komutasındaki Atinalılar karşısında mağlup oldular.

31 Burada verilen bilgiler doğruysa, çok uzun süredir Roma ile Palmira arasındaki dostane ilişkiler bozulmuş demektir. Bu belki de, Zenobia'nın sahip olduğu olağanüstü gücü kırmak için bir girişimdi, fakat konu hakkında başka bir kaynağımız yok. Odaenathus MS 266-267 yılları arasında bir dönem öldürüldü, 268 yılının yaz aylarında Heraclianus, Gallienus ile beraber Mediolanum'daydı.

32 Burada anlatılan, MS 267 yılında bir Cermen kabilesi olan Eruli'nin büyük akınıydı. 500 gemiyle birlikte Azak Denizi'nden hareket edip Tuna ağzına kadar geldiler. O sırada Postumus'a karşı savaşmakla meşgul olan Gallienus, bazı generallerini gönderse de bunlar başarılı olamadı ve Eruli, Yunanistan'ı yağmaladı.

33 Balıkesir, Erdek bölgesindeki antik kent.

Bölgeden atıldıktan sonra Epiros, Makedonya ve Boeotia topraklarından ilerlediler. Bu esnada Gallienus, devletin içinden geçtiği zorluklara en sonunda uyandı ve Illyricum'da başıboş gezen Gotların karşısına çıktı ve şans eseri birçoğunu öldürdü. Bunu öğrenen İskitler, katarlarla bir barikat kurup, Gessaces Dağı'ndan³⁴ kaçmaya çalıştı. Daha sonra Marcianus bütün İskitlere savaş açtı ve başarılar elde etti ...³⁵ bu önlemler bütün İskitleri ayaklanma çıkarmaya tahrik etti.

XIV. Heraclianus işte devletine bu kadar bağlı bir adamdı. Gallienus'un aşırılıklarına daha fazla dayanamayan Marcianus ve Heraclianus, aralarından birinin imparatorluk tahtına çıkması yönünde bir plan kurdu ...³⁶ Claudius, yeri geldiğinde anlatacağımız üzere herkesin arasında en iyi kişi olarak seçildi. Bu ikilinin planlarında yer almamıştı, lakin herkes ona öyle bir saygı duyuyordu ki Claudius, imparatorluk tahtına layık biri gibi görünüyordu; daha sonraki olayların da gösterdiği üzere gerçekten de böyleydi. Çünkü o, müthiş teyakkuz sahibi Caesar'ımız Constantinus'un soyundan geldiği Claudius'tur. Marcianus ve Heraclianus, imparatorluk gücünü ele geçirme konusunda ayrıca, Dalmatların komutanı Ceronius ya da Cecropius adında birini dost edindi ve bu adam onlara müthiş bir açıkgozluluk ve bilgelik göstererek yardımcı oldu. Lakin Gallienus hâlâ hayattayken iktidarı ele geçirmeyi başaramayınca ona karşı bir komplo kurmaya karar verdiler. Devlet artık bu felaketlerle bitap düşmüştü ve kendisini tiyatro ve hipodrom oyunlarına veren, insan ırkının yönetimindeki bu müthiş şerri ortadan kaldırmak ve devleti, şatafatın albenisinden geçerek yok olmaktan kurtarmak istiyorlardı. Komplo şu şekildedeydi: Gallienus, devletin en önde gelen kişisi konumuna yükselen Aureolus'a husumet besliyor ve artık neredeyse her gün, tahtı gasp etmesini -bu ciddi ve katlanması güç bir şeydi- bekliyordu. Durumun

34 Kesin olmamakla birlikte Rodop Dağları kastediliyor.

35 Metnin bu kısmı eksiktir, fakat Gallienus, Aureolus'un isyanıyla geri dönmüş, Marcianus ile Claudius'u zaferi elde etmeleri için geride bırakmış ve hızla Kuzey İtalya'ya gitmişti.

36 Metnin bu kısmı eksiktir. Diğer kaynağımız Zosimos (I. 40) ve Zonaras'a göre (XII. 25) Gallienus, Aureolus'u yendi ve Mediolanum'da kısırdı. Burada Gallienus'a karşı bir komplo girişimi kurulmuştu.

farkında olan Marcianus ve Cecropius, Aureolus'un harekete geçtiğine dair derhal Gallienus'a haber gönderilmesini sağladı. Bunun üzerine Gallienus askerlerini topladı ve muharebeye girecekmiş gibi harekete geçti, sonrasında da bu amaç doğrultusunda gönderilen katilleri tarafından öldürüldü. Gallienus'un, Dalmatyalı komutan Cecropius'un attığı bir mızrakla öldürüldüğü söylenir, bazıları da, bir zamanlar kardeşi Valerianus'un da idam edildiği Mediolanum yakınlarında öldürüldüğünü söyler. Kimi kaynağa göre Valerianus, Augustus, kimi kaynağa göre Caesar payesi almıştı, kimi kaynağa göre de hiçbir paye almamıştı, lakin bu pek de muhtemel değildir. Zira resmi kayıtlarda, Valerianus tutsak edildikten sonraki dönemde "İmparator Valerianus'un konsüllüğü döneminde" yazısı bulunur. Yani bu kişi, Gallienus'un kardeşi olan Valerianus'tan başka kim olabilirdi ki?³⁷ Söz konusu Valerianus'un ailesi konusunda verilen bilgiler birbiriyle uysa da bulunduğu mevki ya da diğer kaynakların da belirttiği üzere, imparatorluk haşmeti konusunda farklı bilgiler vardı.

XV. Gallienus öldürüldükten sonra askerler, ganimet kazanma ve yağma yapma umuduyla büyük bir ayaklanma çıkardı. Bir nefret dalgası oluşturmak amacıyla, cesur, yetkin, faydalı ve kendileri için vazgeçilmez bir imparatorun mahrum bırakıldıklarını belirtiyorlardı. Bunun üzerine önde gelen kişiler, her zamanki gibi desteklerini kazanmak yöntemiyle Gallienus'un askerlerini yatıştırmak için görüşmeler başlattı. Marcianus'un arabuluculuğuyla her bir kişiye yirmi aureus (altın sikke) sözü verildi ve bu para hemen ödendi, çünkü hazineye yeterince para vardı. Daha sonra, askerlerin hükmüyle Gallienus'u devlet kayıtlarına, tahtı gasp eden kişi olarak geçirdiler. Böylelikle askerler yatıştırıldıktan sonra Claudius, imparatorluk tahtına çıktı. O, son derece dürüst ve saygıdeğer bir adamdı, herkesin sevgisini kazanmış, ülkesine düşkün, kanunlara bağlı, senatoya hürmetkar ve halkına ait biriydi.

XVI. Kısa da olsa kendisinden söz ettiğim Gallienus'un hayatı işte böyleydi. Midesine ve zevklerine düşkün biri olarak doğan bu imparator, gecesini gündüzünü şarapla ve cümbüşle geçirmiş, yaptıkları

37 MS 265 yılında ikinci kez konsüllük yapmıştı, fakat kendisine dair çok bilgi yoktur.

sayesinde dünyada Roma tahtına yaklaşık yirmi kişinin³⁸ el koymasına vesile olmuş biriydi; hatta kadınlar bile ondan daha iyi hüküm sürmüştü. Bu acınası yeteneğinden söz edilmeden geçilmesin diye, ilkbahar aylarını güllerle dolu yataklarla geçirirdi. Kendisine elmalardan bir kale yaptırmış, üç yıl boyunca üzüm yetiştirmişti; kışın ortasında kendisine karpuz ikram ettiriyordu. Tüm yıl boyunca nasıl yeni şarap yapılır, onu gösterirdi. Mevsimi olmasa bile her daim, ağaçlardan taze toplanmış yeşil incir ve elma servis ettirirdi. Mücevher ve altın kaplamalı kavanozları vardı. Saçlarını altın tozuyla tarardı. Halkın huzuruna, ışık saçan tacıyla çıkar,³⁹ Roma'da -imparatorların her zaman togayla meydana çıktığı şehirde- mücevher ve altın tokaları olan erguvan renkli pelerin takardı. Erguvan ve altın renkli, uzun kollu bir tunik giyerdi. Mücevherlerle dolu bir kılıç kını vardı, keza bot bağcıklarına mücevherler diktirmiş, bu botlarına da "ağlı bot" demişti. Ayrıca, herkesin arasında ziyafet çekerti. Sürekli bahşiş dağıtarak halkın desteğini kazandı, ayrıca oturduğu yerden senatoya yemek dağıtırdı. Divanına evli kadınları davet eder, elini öpenlere de kendi isminin olduğu dört aureus verirdi.

XVII. Gallienus, babası Valerianus'un tutsak düştüğünü öğrendiğinde, sanki en iyi filozoflardan biriymiş ve oğlunu kaybetmiş gibi şöyle söylediği anlatılır: "Fani biri olarak doğduğumu biliyordum, ayrıca babamın da fani olduğunu biliyordum."

Gallienus'tan, mert bir hükümdar olarak söz eden ve onu methe-den Annius Cornicula adında biri vardı. Bu adama inananlar ondan daha da sapkındır. Gallienus genelde, kaval eşliğinde gider, org eşliğinde dönerdi ve müziğin kendi hareketlerine göre çalınmasını emrederdi. Yaz aylarında günde altı ya da yedi kez duş alırdı, kışın ise bu sayı iki ya da üç olurdu. Her zaman altın kaplarda içkisini içerdi, camdan ise nefret ederdi ve bundan daha basit bir şey olmadığını söylerdi.

38 Burada ve ayrıca diğer yerlerde de belirtildiği üzere yazar, yirmi kişiden bahsetmeyi planlamıştı, fakat daha sonraları bu kitabın başlığı *Otuz Tiran (Gasp)* oldu. Otuz Tiran hikâyesi, Yunan tarihindeki aynı hikâyeye benzetme yapmak amacıyla kitabın yazımından sonra tertip edilmiş olabilir.

39 Dışarı doğru çıkıntı yapan ışınları andıran bu taç özellikle MS 3. yüzyılda Roma imparatorları tarafından tercih edilmeye başlamıştı.

Şaraplarını sürekli değiştirir, bir ziyafet esnasında aynı şaraptan iki kez asla içmezdi. Metresleri genelde, yemek salonlarında yatardı, ayrıca soytarılar ve oyuncular için her zaman ikinci bir masa ayırırdı. Kendi isminin verildiği bahçelere ne zaman gitse saraydaki bütün görevliler onu takip ederdi. Ayrıca kendisiyle birlikte tüm departmanların amirleri ve başkanları da giderdi. Bunlar, Gallienus'un verdiği ziyafetlere davet edilir, havuzlarda imparator ile birlikte yıkanır. Güzel olan kızlar ise imparatorun yanına, çirkin ve yaşlı kadınlar ise diğerlerine gönderilirdi. Sürekli hayatın tadını çıkardığını söylerdi, lakin aslında bütün dünyayı felakete sürüklüyordu.

XVIII. Gallienus, askerlerine muazzam derecede zalimdi, tek bir günde üç ya da dört bin tanesini öldürmüşlüğü bile vardır.

Güneş Tanrısı⁴⁰ şeklinde, Colossus'tan⁴¹ bile daha büyük bir heykelinin yapılmasını emretti, lakin bu çalışma daha tamamlanmadan yerle bir oldu. Gerçekten de bu heykel projesi öylesine büyük bir ölçekte planlanmıştı ki, Colossus'un iki katı büyüklüğünde olacak gibi görünüyordu. Gallienus, bu heykelin Esquilinus Tepesine konulmasını, elinde bir mızrak tutmasını ve mızrağın ucundan bir çocuğun tepeye kadar tırmanmasını istemişti. Lakin bu proje, Claudius ve ondan sonra gelen Aurelianus'a çok saçma göründü; Gallienus hatta, heykelle aynı oranda bir at arabasının yapılmasını ve bunun, çok yüksek bir kaideye yerleştirilmesini emretmişti. Ayrıca, Mulvius Köprüsü'ne⁴² kadar giden, art arda dört, hatta bazılarınca söylediğine göre beş sıra sütunun olduğu bir Flaminus galerisi yaptırmayı planlamıştı; bu planda ilk sütun sırasında, önlerinde heykellerin olduğu direkler olacaktı, ikinci, üçüncü ve diğer sıralarda ise dörtlü sıralar içinde sütunlar olacaktı.

Gallienus'un bütün icraatlarını kâğıda dökmek çok uzun bir iş olacaktır. Bunları bilmek isteyenler, Gallienus'un biyografisini yazmış Palfurius Sura'yı⁴³ okuyabilir. Şimdi, Saloninus'a geçelim.

40 Özellikle Hristiyanlığın geliştiği söz konusu dönemde Güneş Tanrısı daha da popülerleşmişti.

41 Nero'nun yaptırdığı devasa ünlü heykel.

42 Roma'nın kuzeyinde, Tiber Nehri'nin üzerindeki köprü.

43 Kim olduğu bilinmiyor.

GALLIENUSLAR

YAZAN: SALONINUS GALLIENUS

XIX. Saloninus, Gallienus'un oğlu, Valerianus'un torunuydu. Asil bir soydan gelmesi, imparatorluk geleneklerine göre yetiştirilmesi, kendi yaptıkları yüzünden değil de babası yüzünden öldürülmesi dışında ona dair kayda geçirilmeye değecek çok az şey vardır. İsmi konusunda büyük bir belirsizlik hâkim; zira birçoğu Gallienus, diğer birçoğu da Saloninus ismini tercih eder. Ona Saloninus diyenler, Salona bölgesinde doğmuş olmasından ötürü bu ismi aldığını öne sürerler;¹ Gallienus diyenler ise ismini babasından ve Gallienus'un, bir zamanlar devlette büyük bir adam olan dedesinden aldığını belirtirler. Aslında, Kutsal Yolun önünde, yani Fabius Takı yakınlarında Faustina Tapınağı ile Vesta Tapınağı arasındaki Romulus Tepesi'nin² eteğinde yapılmış bir heykeli günümüze kadar gelmiştir. Heykelde "Genç Gallienus Saloninus'a" yazıtı bulunur ve bu yazıttan ismi öğrenilebilir.

Gallienus'un iktidarının on yıldan biraz daha uzun sürdüğü iyi bilinir. Birçok kişi Saloninus'un, iktidarının dokuzuncu yılında öldürüldüğünü söylediği için bu açıklamayı yaptım. Ayrıca, yeri geldiği zaman da anlatacağımız üzere onun iktidarı döneminde başka isyancılar da olmuştur. Amacımız, yirmi gasıbı tek bir kitapta

1 Bu bilgiden ziyade, annesi Cornelia Salonina'dan ismini almış olması daha muhtemeldir.

2 Palatinus Tepesi.

anlatabilmektir; zira onlar hakkında söylenecek pek fazla bir şey yoktur ve çoğu şey zaten, Gallienus'un biyografisinde anlatılmıştır.

Bu kitapta Gallienus'a dair olgulardan bahsetmek yeterli olacaktır. Valerianus'un hayatında çoğu şey zaten söylendi, diğerleri de "Otuz Gasıp" başlığı altındaki kitapta anlatılacak, dolayısıyla burada sık sık konudan söz etmek gereksiz gibi duruyor. Ayrıca, Saloninus'un soyundan gelen kişiler ona dair birçok detayın yayımlanmış olmasından gücenmesin diye, konuya dair bazı bilgileri görmezden geldim.

XX. Bazı insanların, atalarıyla alakalı şeyler yazan kişilere nasıl bir kin güttüğünü siz iyi bilirsiniz, ayrıca sanırım Marcus Tullius Cicero'nun, *Protrepticus*'a öykünerek yazdığı *Hortensius*³ adlı eserinde söyledikleri de aklınızdadır. Buna karşın ben, sıradan bir olay olsa da oldukça büyük bir eğlence yaratan ve yeni bir geleneğin ortaya çıkmasına vesile olan bir husustan söz edeceğim. Ordu mensubu birçok kişi, yemeğe gelirken kılıç kayışlarını masaya koyar. Söylenene göre, çocuk yaştaki Saloninus (ya da Gallienus) bir keresinde, altınla ve mücevherlerle süslü bir kayış çalmış. Çalınan bir şey olunca sarayı aramak zor olduğundan ordu mensupları, kaybolan eşyaları hakkında bir şikâyetle bulunamamış. Lakin daha sonraları bir yemeğe davet edildiklerinde masaya, kılıç kayışları takılı hâlde oturmuşlar. Kayışlarını neden çıkarmadıkları sorulduğunda şöyle demişler: "Saloninus için takıyoruz." Bu olay sonucunda daha sonraları askerlerin imparatorla yemek yerken kayışları takılı olması geleneği oluşmuş. Lakin birçok kişiye göre bu geleneğin daha farklı bir kökeni vardır; söylenene göre askerlere istihkak dağıtılırken -buna "hazırlık" derler, çünkü onları savaşa hazırlar- insanlar, kayışları takılı hâlde gelirmiş, bunun için kanıt olarak da imparatorun hâlâ, kayış takmayan kişilerle yemek yediğini öne sürerler. Anlatılmaya ve bilinmeye değer olduklarına inandığım için bu bilgileri verdim.

XXI. Şimdi, tahtı gasp eden yirmi şahıstan söz edelim. Bu kişiler, kötü imparatoru hakir gördükleri için Gallienus'un zamanında

3 MÖ 45'te yazdığı bu eser kayıptır.

ayaklanmıştı. Onlara dair ancak çok az ve kısa ifadelerde bulunabilirim; zira çoğu, isimlerinden kitaplarda bahsedilmeye dahi değmeyecek kişilerdir. Yine de bazıları görünüşe göre yetkin ve hatta devlete fayda sağlayabilecek kişilerdi.

Saloninus'un ismi konusunda farklı fikirler vardır, fakat en doğru şeylerden bahsettiğine inanan bir yazar, onun Salonina adındaki annesinden ismini aldığını söyler. Galoninus bu kadını çok severdi. Ayrıca, bir kralın kızı olan Pipara adındaki barbar bir metresi de çok severdi. Bu sebepten ötürü Gallienus ve yanındakiler saçlarını her zaman sarıya boyardı.

Gallienus ve Valerianus'un tahtta geçirdikleri yıl hususunda öylesine farklı fikirler öne sürülmüştür ki, herkes bu ikilinin on beş yıl tahtta kaldığını kabul etse de, yani Gallienus'un on beşinci yılına ulaştığını, Valerianus'un da altıncı yılında esir düştüğünü söylese de bazıları Gallienus'un dokuz yıl, bazıları da neredeyse on yıl hüküm sürdüğünü belirtir. Öte yandan Gallienus'un Roma'da onuncu yıl kutlamaları yaptığı, bu kutlamalardan sonra da Gotları yendiği, Odaenathus'la barış yaptığı, Aureolus ile dostça ilişkiler kurduğu, Postumus ve Lollianus'a karşı savaştığı ve erdemli bir hayata dalalet eden birçok şey, fakat onurunu zedeleyen daha fazla şey yaptığı genel olarak kabul görür. Söylendiğine göre geceleri sık sık meyhaneye giderdi ve hayatını pezevenkler, oyuncular ve soytarılarla geçirmişti.

OTUZ GASIP

YAZAN: TREBELLIVS POLLIO

I. Bir tarihçi ya da âlim üslubunda değil de sadece bu işin yabancı üslubunda birçok kitap yazdıktan sonra şimdi de, otuz gasıbın ortaya çıktığı yılların anlatımına geldik. Bu yıllarda imparatorluk, Gallienus ve Valerianus tarafından yönetiliyordu; Valerianus, Pers Savaşı ile ilgileniyor, Gallienus da, yeri geldiğinde anlatılacağı üzere sadece erkeklerin değil kadınların da nefretini kazanıyordu. İmparatorluk tahtını ele geçirmek üzere dünyanın birçok farklı bölgesinden ortaya çıkan bu adamlar, çok adı sanı bilinmeyen kişiler olduklarından haklarında araştırmacılar tarafından çok şey anlatılmamış, araştırılmaya dahi gerek duyulmamıştır. Yunanca ya da Latince yazan bütün tarihçiler bu kişilere dair, isimlerini dahi vermeden bazı bilgiler vermiş olduğu, ayrıca haklarındaki bazı detaylar ziyadesiyle farklılık gösterdiği için bütün bu kişileri tek bir kısa kitapta topladım. Onlara dair çoğu şey, Valerianus ile Gallienus'un biyografilerinde ele alınmıştır ve burada tekrar anlatılmaya değer şeyler değiller.

CYRIADES

II. Zengin ve asil bir soydan gelen Cyriades,¹ aşırılıkları ve hovardalıklarıyla dürüst aynı addaki namuslu bir adam olan babasına iyice

¹ Muhtemelen, Mareades ya da Mariades olarak bilinen Antakyalı. Devlet bütçesinden zimmetine para geçirme suçuyla memleketinden sürüldükten sonra Suriye'ye

yük olunca ondan kaçtı. Babasının altınlarının ve gümüşlerinin büyük kısmını çaldıktan sonra Perslere firar etti. Burada, kral Şapur'a katıldı ve müttefiki oldu, ona Romalılara savaş açmasını salık verdikten sonra önce Odomastes'i² sonra da Şapur'u Roma topraklarına getirdi. Antakya ile Caesarea³ şehirlerini ele geçirdikten sonra Caesar ismini kazandı. Daha sonra, bütün Doğu'nun kendi güçleri ya da girişimleri karşısında korkudan titremesini sağladıktan sonra Augustus olarak selamlandığı ve dahası babasını da katlettiği zaman (bazı tarihçiler bunu kabul etmez), İmparator Valerianus Perslere karşı savaşmak üzere harekete geçtiği dönem, takipçilerinin ihanetiyle infaz edildi. Bu adam hakkında tarihe not düşürülmeye layık başka bir şey var gibi görünmüyor. Ancak ve ancak, Perslere kaçması, baba katili olması, zalim despotluğu ve sınırsız aşırılıkları not edilmeli.

POSTUMUS

III. Harpte bahadır, sulhta ise sağlam karakterli biri olan bu adam,⁴ sürdüğü hayat tarzıyla öylesine büyük bir saygı kazanmıştı ki Gallienus dahi ona, oğlu Saloninus'u (Galya'nın komutasını ona teslim etmişti) koruma ve bir yönetici olarak görevlerini öğretme görevini dahi vermişti. Buna karşın, bazı yazarların öne sürdüğü üzere -ki bu ifadeler, Postumus'un karakteriyle pek uyuşmuyor- daha sonraları karakterini bozmuş ve Saloninus'u öldürdükten sonra imparatorluk tahtını gasp etmiş. Başka kaynaklarda belirtildiği üzere Galyalılar, Gallienus'a karşı müthiş bir nefret besledikleri ve bu çocuğu imparator olarak kabul etmek istemedikleri için, başkasına güvenerek iktidara gelen kişiyi hükümdarları olarak selamladılar ve askerleri göndererek Gallienus'u öldürttüler. Gallienus öldürüldüğünde Postumus, bütün ordu ve Galyalılar tarafından memnuniyetle imparator kabul edildi. Yedi yıl boyunca öylesine başarılı oldu

Şapur'un ordusunu çekti, daha sonraki yıllarda da kral tarafından öldürüldü. Bkz. *Amm. Marcell.* XXIII. 5, 3.

2 Şapur'un oğlu ve halefi Oromastes olabilir.

3 Kayseri.

4 M. Cassianus Latinus Postumus Augustus.

ki, Gallienus bütün zamanını şatafatla, içkiyle ve barbar kadınlarla düşüp kalkarak geçirirken Postumus, Galya eyaletlerini tamamen geri aldı. Öte yandan Postumus, atılan bir ok ile yaralandığı zaman Gallienus, ona karşı savaş yürütüyordu. Bütün Galya halkı Postumus'a karşı çok büyük bir sevgi besliyordu, zira bütün Cermen kabilelerini geri püskürtmüştü ve Roma İmparatorluğu'nda o eski güvenlik ortamını yaratmıştı. Lakin Postumus, müthiş bir kararlilikla hayatını ve yönetimini sürdürürken Galyalılar, her zamanki gibi yönetimde bir değişiklik yapma arzusuyla ve Lollianus'un da kışkırtmalarıyla Postumus'u infaz etti.

Postumus'un ne kadar yetenekli biri olduğunu merak eden olursa, Valerianus'un onun hakkında Galyalılara yazdığı ve şahsi fikirlerini belirttiği şu mektuptan öğrenebilir:

"Ren sınırının komutanı ve Galya'nın valisi olarak, Galyalıların katı disiplinine son derece layık bir adam olan Postumus'u getirdik. Postumus varlığıyla, ordugâhtaki askerleri, forumdaki sivil vatandaşları, mahkemelerdeki davaları ve meclis salonlarının itibarını koruyacak, her kişinin şahsi mal mülkünü muhafaza edecektir. Postumus, diğer herkesten daha fazla hayranlık duyduğum biridir ve imparatorluk tahtı adayı olmayı sonuna kadar hak ediyor. Umarım onun için bana teşekkür edersiniz. Eğer onun hakkındaki fikirlerim yanlış olursa, dünyada hiç kimsenin kusursuz bir şekilde takdir göremeyeceğinden emin olabilirsiniz. Postumus'un, babasının karakterine layık biri olduğunu gösteren aynı isimdeki oğluna ise Vocontii kabilesinin temsilcisi olma görevini verdim."

GENÇ POSTUMUS

IV. Bu kişi hakkında, babasından Caesar ismini, daha sonra da onu onurlandırmak amacıyla Augustus ismini aldıktan sonra, söylendiğine göre, Postumus'un yerine getirilen Lollianus, Galyalıların teklifiyle imparatorluk gücünü aldığı anda babası ile birlikte öldürülmüş olması dışında sayılacak pek fazla bir şey yoktur. Sözü edilecek bir diğer şey ise söylenene göre, hitabet alanında çok yetenekli biri

olması ve *Controversiae* adlı eserinin, tek bir bölümünü dahi okursanız daha ilk andan, Roma ırkının en iyi retorik ustası olduğunu anlayacağınız Quintilianus'un eserinde yer aldığıdır.

LOLLIANUS

V. Bu adam⁵ Galya'da isyan çıkardıktan sonra, muazzam cesur biri olan Postumus idam edilmişti. Gallienus'un aşırılıkları dolayısıyla Galya, yok olmanın eşiğindeyken Roma'nın gücünü eski hâline geri getirmişti oysa ki. Lollianus çok cesur bir adamdı, lakin bu isyan karşısında, Galyalılar üzerinde otorite sahibi olmaya yetecek kadar gücü yoktu. Lollianus, Vitruvia'nın, ya da Victoria'nın oğlu Victorinus tarafından öldürüldü. Bu kadın daha sonraları, Ordugâhın Anası⁶ unvanı alacak ve Augusta payesiyle imparatoriçe olacaktı; lakin böylesine büyük bir yükün altına girmemek için elinden geleni ardına koymadı ve imparatorluk gücünü önce Marius'a, daha sonra da oğluyla birlikte Tetricus'a tevdi etti. Lollianus, devletin faydasına bazı icraatlarda bulundu; Galya'daki toplulukların çoğunu, ayrıca yedi yıllık iktidarı döneminde Postumus tarafında barbar topraklarında inşa edilen lakin ölümünden sonra Cermenlerin bir akınıyla yağmalanan ve yakılan ordugâhların bazılarını eski konumlarına geri getirdi. Daha sonra, çok fazla gayret gösterdiği için askerleri tarafından öldürüldü.

Gallienus, devleti yıkıma sürüklerken Galya'da ilk olarak Postumus, daha sonra Lollianus, sonra Victorinus, en sonunda da Tetricus (Marius'tan hiç söz etmeyeceğiz) sahneye çıktı. Bütün bu adamlar Roma'nın itibarını savunmuştu. İncancıma göre tanrılar bunların hepsine bazı yetenekler bahşetmişti. Hastalıklı imparator, eşi benzeri duyulmamış aşırılıklar peşindeyken, Cermenlere Roma topraklarını ele geçirme konusunda hiçbir şans verilmemesi için böyle yapmışlardı. Zira Cermenler Roma'nın gücünü bir kırdı mı onların ardından Gotlar ve Persler de gelecekti; Roma topraklarında

5 G. Ulpius Cornelius Laelianus. Postumus'a karşı isyan etti ve Germania bölgesindeyken imparatorluk tahtını gasp etti, fakat Postumus'a yenildi.

6 Mater Castrorum; MS 3. Yüzyılda imparatorların eş ya da annelerinin (Augusta) aldığı unvanlardan biri.

birlikte hareket eden bu yabancı milletler, Romalıların saygın imparatorluğuna son verebilirlerdi. Lollianus'un hayatının birçok detayı da Postumus gibi belirsizdir, fakat bu sadece özel hayatları için geçerlidir. Zira yaşadıkları dönemde, mertebeleri bakımından değil mertlikleri bakımından ünlü kişilerdi.

VICTORINUS

VI. Yaşlı Postumus, Gallienus'un büyük bir orduyla kendisine karşı yürüdüğünü, sadece askerlerinin değil ikinci bir imparatorun yardımına ihtiyacı olduğunu görünce, askerlik konusunda büyük bir enerjisi olan Victorinus'u kendisiyle imparatorluk tahtını paylaşmaya davet etti ve onunla birlikte Gallienus'a karşı savaştı. Cermenlerden yardım için devasa birlikler çağırıp savaşı uzun bir süre boyunca sürdürdüler, lakin en sonunda yenildiler. Lollianus da öldürüldüğünde Victorinus komutada tek başına kaldı. Zamanını askerlerin ve subayların karılarını ayartmaya adanmış biri olduğu için o da, karısını baştan çıkardığı bir kâtibin tertiplemediği komplo sonrasında Agrippina'da öldürüldü. Daha sonraları Ordugâhın Anası unvanını alan annesi Vitruvia ya da Victoria, oğlu Victorinus'a Caesar payesi vermişti, lakin bu oğlan da babası Agrippina'da katledildikten hemen sonra öldürüldü.

Son derece yiğit ve şehvet düşkünlüğü haricinde muhteşem bir imparator olan Victorinus hakkında pek çok yazar birçok detay vermiştir. Lakin biz, Iulius Atherianus adındaki birinin kitabından, Victorinus'un şu yazdıklarını aktarmanın yeterli olacağını düşünüyoruz: "Iulius Postumus'tan sonra Galya'daki eyaletleri yöneten Victorinus'tan daha yüksek bir mevkide kimsenin olmaması gerektiğini düşünüyorum; Traianus, cesaret; Antoninus, cömertlik; Nerva, asalet; Vespasianus, devlet hazinesine karşı gösterdiği ihtimam, Pertinax ya da Severus, bütün hayatlarında gösterdiği dürüstlük ya da askerî disiplinde gösterdikleri katılık konusunda ondan üstün değildi. Lakin bütün bu nitelikler, şehvet ve kadın düşkünlüğü yüzünden öylesine değersizleşmişti ki kimse, herkesin kabul ettiği üzere cezalandırılmayı hak eden birinin erdemlerini

yazmaya cüret edemiyordu.” Victorinus’a dair yazarların kanaatlerini anlattığına göre onun karakteri hakkında yeterince şey söylediğimi düşünüyorum.

GENÇ VICTORINUS

VII. Onun hakkında kayda geçen tek bilgi şudur: Victoria’nın torunu, Victorinus’un oğluydu, babasının öldürülmesinden hemen önce babası ya da büyükannesi tarafından kendisine Caesar unvanı verilmişti ve daha sonra, askerlerin öfkesi yüzünden katledilmişti. Victorinus’ların mezarları hâlen Agrippa yakınlarında görülebilir; sıradan mermerle kaplı mütevazı anıtlar olan bu mezarların üstünde şu yazıt bulunur: “Tahtı gasp eden iki Victorinus da burada yatar.”

MARIUS

VIII. Victorinus, Lollianus ve Postumus öldürüldükten sonra, söylendiğine göre daha önceleri bir demir ustası olan Marius,⁷ sadece üç günlüğüne imparatorluk gücünü elinde bulundurdu. Onun hakkında, iktidarının kısa ömrü dolayısıyla ünlü olması haricinde ne söylenebiler, bilmiyorum. Bir keresinde, sadece altı saat boyunca konsüllük yapan kişiye⁸ dair Cicero şöyle latife etmişti: “Öylesine katı ve disiplinli bir konsülümüz oldu ki, görev süresi boyunca hiç kimse kahvaltı yapmadı, yemek yemedi ve uyumadı”.⁹ Marius’a dair de buna benzer bir şaka yapılabilir; ilk gün imparator olmuş, ikinci gün yönetime başlamış gibi görünmüştü, lakin üçüncü gün öldürüldü.

Marius, gerçekten faal bir adamdı ve birçok askerî görev yaptıktan sonra imparatorluk tahtına çıkmıştı. Ona birçok kişi Mamurius,¹⁰ bazıları da demir işçisi olması dolayısıyla Veturius diyordu. Bu adama

7 M. Aurelius Marius Augustus. Victorinus’tan önce tahtı gasp etmişti. Adına basılmış çok fazla sikke vardır, bu da üç gün tahtta kalmış biri olması ihtimalini düşürür.

8 G. Caninius Rebilus, 31 Aralık MÖ 45 günü bir günden çok daha kısa bir süre konsül olmuştu.

9 *Ep. Ad Fam.* VII. 30, 1.

10 Mamurius Veturius, Salii kalkanları olan ancilia’nın efsanevi ustasıydı.

dair çok şey söylemiş olsak da, saplama ya da bıçaklama konusunda eli ondan daha güçlü kimse yoktu, zira parmaklarında damar değil, sanki kas kirişi varmış gibi görünüyordu. Söylenene göre işaret parmağıyla, üstüne doğru gelen katarları geri püskürtüyormuş; tek parmağıyla en güçlü adamlara öyle sert vuruyormuş ki, sanki ağaçtan ya da kör demirden darbe almış gibi acı çekiyorlarmış. Dahası, sadece iki parmağıyla baskı uygulayarak birçok eşyayı ezermiş. Marius, bir zamanlar nalbant dükkanında çalıştığı için, askerlere komuta ettiğinde ya da imparatorluk gücünü elde ettiğinde kendisini hakir gören bir askeri tarafından öldürüldü. Söylenene göre celladı şöyle demiş: “Bu, bizzat dövdüğün bir kılıç.”

Marius’un halka verdiği ilk söylevin şöyle olduğu söylenir:

“Hepinizin iyi bildiği üzere, eskiden yaptığım ticaret işleriyle alaya alınabileceğimi iyi biliyorum, yoldaşlarım. İsteyen istediğini söylesin. Ben, babasını ve asil soyunu hiç hak etmeyen Gallienus gibi şarap, taç, fahişeler ve açgözlülükle kendimi mahvedeceğime demirle iş görmeyi tercih ederim. Bırakın, yabancı milletler verdikleri kayıplardan, demir işçiliğimi yaptığımı bilirken, bu işle uğraştığım için beni alaya alacaklar istediğini yapsın. Kısaca, bütün Alamannia, Germania ve civarındaki milletler Roma halkını demirle kaplı bir halk olarak görsün ve bizden en çok demir konusunda korksun diye elimden gelenin en iyisini yapacağım. Demir dışında başka hiçbir şeyle nasıl başa çıkılacağını bilmeyen birini imparator seçtiğinizden emin olabilirsiniz. Kılıç ve zırh ustası olmam dışında bu hastalıklı ahlaksızın bana getirebileceği başka hiçbir suçlama olmadığını bildiğim için bunu söylüyorum.

INGENUUS

IX. Tuscus ile Bassus’un konsül olduğu yıl,¹¹ Gallienus zamanını şarap ve oburca yemekle geçirip kendisini pezevenklere, oyunculara ve şarlatanlara adanmışken, ayrıca sürekli aşırılık yaparak doğanın mükafatlarını yok ediyorken, Pannonia eyaletlerinin yöneticisi

11 MS 258

olan Ingenuus, Moesia lejyonları tarafından imparator ilan edildi ve Pannonia'daki lejyonlar da ona katıldı. Sarmatların yaptığı akın karşısında, yiğitliği sayesinde, bitap düşmüş olan devlete çare olabilecek birini imparator seçtiklerinde askerlerin devlet için bundan daha iyi bir tercihte bulunmadığı ortaya çıktı. Ingenuus'un o zaman imparatorluk tahtını gasp etmesinin sebebi ise, imparatorlara karşı bir şüphe odağı olmaktan korkmasıydı, çünkü hem çok cesur hem de devlet için çok faydalı biriydi, ayrıca -bütün hükümdarları canlandıran en önemli özellik olarak- askerler tarafından çok sevilen biriydi. Diğer tarafta Gallienus, gerektiği zaman hızla harekete geçebilen, cesur, yiğit ve zalim biri olmasına karşın işe yaramaz ve değersiz biriydi. Nihayetinde Ingenuus ile meydan muharebesi yaptı, onu yendi ve öldürdükten sonra da Moesialılar, askerler ve hatta sivil vatandaşlar üzerinde öfkesini son derece acımasız bir şekilde çıkardı. Hiç kimseyi zalimliğinden muaf tutmadı; öylesine vahşi ve merhametsizdi ki birçok yerleşim yerinde tek bir kişinin dahi canını bağışlamadı. Ingenuus'un, o vahşi despotun eline düşmemek adına, şehir ele geçirildiği zaman kendisini suya attığı ve hayatına bu şekilde son verdiği söylenir.¹²

Gallienus'un, Celer Verianus'a yazdığı ve o aşırı zalimliğini gösteren bir mektup günümüzde hâlen mevcuttur. Eğer gerekli olursa, aşırılık yapan kişilerin nasıl son derece zalim olabileceğini herkes öğrensün diye bu mektubu aşağıya yazıyorum: "Gallienus'tan Verianus'a. Sadece silahlı birlikleri öldürürsen beni tatmin etmeyeceksin, zira bunlar savaşta şans eseri dahi öldürülebilir. Her bir erkeği öldürmelisin, yani büyük bize, büyük bir nefret duyulmasına yol açmadan yaşlıları ve olgunlaşmamış oğlanları bile öldürebilirsin. Kötü duruma düşmemi isteyen herkesi öldürmelisin; Valerianus'un oğlu, birçok prensin babası ve kardeşi olarak benim hakkımda kötü konuşan herkesi katletmelisin. Ingenuus, imparator ilan edilmiş! Bu yüzden herkesi sakatla, öldür, katlet; amacımı anladığını göster ve benim sergilediğim cesaretle öfkeni sen de sergile. Bunları sana kendi ellerimle yazdım."

12 Zonaras'a göre (XII. 24) kaçtığı sırada bir askeri tarafından öldürülmüştür.

REGALIANUS

X. Gallienus'un zamanında kimin gücü yetse imparatorluk tahtına çıkıyordu ve bu o dönem devletin kaderi olmuştu. Illyricum'da komuta yetkisine sahip Regalianus da imparator ilan edildi. Bu gelişmenin arkasında esasen Moesialılar vardı; kısa süre önce Ingenus ile yenilgi almışlardı ve Gallienus, akranları Ingenus'tan müthiş bir hiddetle öç almıştı. Regalianus, Sarmatlara karşı çokça cesur icratta bulunmuş olsa da yine de, Roxolani kabilesinin kışkırtmaları ve askerlerle eyalet sakinlerinin de rızasıyla, idam edildi. Çünkü Gallienus'un ikinci bir kez ve bu sefer çok daha zalimce işler yapabileceğinden korkmuşlardı.

Regalianus'un imparatorluğunun nasıl çıktığını anlatırsam bu bir merak konusu olabilir, zira imparatorluk gücünü şakalaşırken ele geçirmiştir. Bazı askerler onunla birlikte yemek yerken, temsilcilerden biri ayağa kalkıp şöyle dedi: "Regalianus'un ismini nereden aldığını düşünelim?" Bunun üzerine bir başkası şöyle cevap verdi: "Bence, kraliyet gücünden alıyor." Daha sonra, askerlerin arasında yemek yiyen bir öğretmen bir anda şöyle demeye başladı: "*Rex, regis, regi, Regalianus*". Ardından askerler -akıllarında ne varsa hemen söylerler- arasından biri, "O hâlde, kraliyet üyesi olabilir mi?", bir başkası "Yani, üzerimizde kraliyet gücüne sahip olabilir mi?" ve bir başkası da, "Tanrı sana bir kral ismi vermiş," gibi şeyler söylemeye başladı. Daha ne diyebilirim ki? Bu sözler dile getirildikten sonraki gün Regalianus, sabahleyin dışarı çıkarken, ön saftaki askerler tarafından imparator olarak selamlandı. Böylece, diğerlerine cüret ya da mantıklı bir seçim yoluyla sunulan imparatorluk gücü Regalianus'a zekice bir şaka yoluyla sunulmuş oldu.

Regalianus'un savaş alanında her zaman takdir toplamış biri olduğu ve imparatorluğa layık biri olarak görüldüğü için Gallienus'un ondan uzun süredir şüphelendiği iyi bilinir. Regalianus esasen Dacialıydı ve söylendiğine göre Decebalus'un¹³ da akrabasıydı. O zamanlar sıradan bir vatandaş olan Tanrısal Claudius'un yazdığı ve Illyricum'un komutasındaki general olarak Regalianus'a teşekkürlerini

13 Dacialıların kralı, İmparator Traianus MS 107 yılında yenilgiye uğrattı.

sunduğu bir mektup günümüzde hâlen mevcuttur. Bu teşekkürlerini, Gallienus'un açgözlülüğünün her şeyi yıkıma sürüklediği bir dönemde Illyricum'u kurtarması dolayısıyla sunmuştu. Orijinalini bulduğum ve resmî olarak yazılmış bu mektup şu şekildedir:

"Claudius'tan Regalianus'a saygı ve sevgiyle. Ordugâhlarında sizin gibi bir adama sahip olduğu için devletimiz çok şanslı; iyi ile kötü insan arasındaki farkı kimse kendisine söylemediği için Gallienus da çok şanslı. İmparatorumuzun habercileri Bonitus ve Celsus'un bana getirdiği haberden, Scupi'de¹⁴ kendinizi savaşa nasıl adadığınızı, tek bir günde ve ne kadar büyük bir hızla kaç tane birden muharebeye girdiğinizi öğrendim. Eski zamanlar olsaydı, bir zafer törenini hak etmiştiniz. Daha ne diyebilirim? Dilerim ki malum şahsa karşı teyakkuzda olursun ve dolayısıyla zafer kazanma konusunda dikkat gösterirsin. Umarım bana bir miktar Sarmat yayı ve iki asker pelerini gönderirsin, lakin tokalı olsun; ben sana kendi eşyalarım-dan bazılarını gönderiyorum."

Bu mektupta, kendi çağının şüphesiz en adaletli adamı olan Claudius'un Regalianus'a karşı nasıl bir fikirde olduğu görülür.

Regalianus, terfiini Gallienus'tan değil de babası Valerianus'tan almıştı, tıpkı Claudius, Macrianus, Ingenuus, Postumus ve Aureolus gibi. Bütün bu adamlar, hak ettikleri bir şey olduğu hâlde imparatorluk mertebesindeyken öldürülmüştür. Dahası, onun tarafından komutanlığa atanan herkesin daha sonraları, askerlerin kararları doğrultusunda imparatorluk tahtına çıkması, imparator olarak Valerianus için mucizevi bir şeydi. Yani yaşlı imparator, devlet için general seçerken aslında, Roma'nın saadeti için -keşke talih izin verseydi de devlet, böylesine değerli bir hükümdarın yönetiminde devam etseydi- gerekli olan kişiler seçiliyordu ve bu apaçık belliydi. Keşke, imparatorluk tahtına çıkanlar daha uzun süre yönetimde kalsaydı ya da bu adamın oğlunun hükümdarlığı daha kısa sürseydi. Böylece devletimiz, olması gerektiği yerde olabilirdi. Lakin kader, Valerius ile birlikte diğer dürüst yöneticilerini de alarak, Gallienus'u da gereğinden fazla devlete musallat ederek kendini çok fazla şımartmış oldu.

14 Muhtemelen, Üsküp yakınlarında bir bölge.

AUREOLUS

XI. Illyricum'daki ordulara komuta ederken Aureolus da askerlerin teşvikleriyle Gallienus'u küçümsedi (tıpkı diğerleri gibi) ve imparatorluk tahtını gasp etti. Macrianus ve aynı addaki oğlu, büyük birliklerle Gallienus'a karşı yürüdüğünde Aureolus da onların birliklerini aldı ve bazılarını rüşvet vererek kendi tarafına çekti. Aureolus bu şekilde güçlü bir imparator olunca Gallienus, böylesine cesur bir adamı yenmek için boşa uğraştıktan ve artık Postumus'a karşı yeni bir savaş başlatma noktasına geldikten sonra Aureolus ile barış yaptı. Bu gelişmeden sonra yaşanan olaylar daha önce anlatılmış olsa da daha sözü edilecek çokça şey var.

Gallienus öldürüldükten sonra Aureolus, Claudius ile muharebeye girdi ve bugün, Aureolus Köprüsü¹⁵ olarak anılan köprüde öldürüldü. Kendisi için orada, gasıp olması dolayısıyla küçük de olsa bir mezar yapıldı. Günümüzde hâlen okunabildiği üzere mezarın üzerinde Yunanca bir epigram dizesi vardır:

*Dono sepulchrorum Victor post multa tyranni
proelia iam felix Claius Aureolum
munere prosequitur mortali et iure superstes
vivere quem vellet, si pateretur amor
militis egregii, vitam qui iure negavit
omnibus indignis et magis Aureolo
ille tamen clemens, qui corporis ultima servans
et pontem Aureoli dedicat et tumultum.*

“Gasıpa karşı birçok muharebe yaptıktan sonra ona mezar hediye etti,

Claudius, birçok başarı kazandıktan sonra bunu Aureolus'a verdi.

Hayattayken onurlu bir adamdı, ölümünde de onu onurlandırdı.

Onu mecburiyetten öldürmemiş olsaydı, şanlı birlikleri sevmezdi onu

15 Mediolanum'un yaklaşık 30 km. kuzeydoğusunda.

Zira kendi hayatlarını dahi feda etmişlerdi;
Yaşamayı hak etmeyen onca insan varken, neden
Aureolus daha fazla yaşasındı?
O hükümdar hakikaten merhametliydi, cesedinden
geriye kalanları korudu

Ve Aureolus'un adına hem bir köprü hem bir mezar yaptırdı.”

Bir dil öğretmeni tarafından çevrilen bu dizeleri, daha süslü bir üslupta çevirmek mümkün olsa da ben, mümkün merteye akıcı şekilde verdim. Lakin amacım, her şeyden daha önemli olduğunu düşündüğüm tarihsel gerçekleri muhafaza etmek ve edebi üsluba çok da fazla önem vermemektir. Özellikle de otuz gasıbın birden hayatını anlatmamız gereken bolca bilgi varken size sadece öylesine cümleler değil tarihsel gerçekler sunmaktır benim görevim.

MACRIANUS

XII. Uzun süredir devletin başına gelen en asil yönetici ve daha sonra da son derece faydalı bir imparator olan, lakin en sonunda bütün insanlar arasında en talihsiz sonu yaşayan Valerianus'un (ya ilerleyen yaşından ötürü Perslerin eline düşmüştü ya da ardında çok değersiz bir oğul bırakmıştı) esir düşmesinden sonra, onun emrindeki görevlilerden biri olan Ballista ile generallerinden en önemlisi Macrianus,¹⁶ yapılması gerekenleri düşünmek üzere belli bir yere çekildiler. Zira Gallienus'un boş biri olduğunu biliyorlardı ve askerler de başka bir imparator arıyordu. Daha sonra, bir imparatorun seçilmesi gerektiğini düşündüler, zira Gallienus çok uzaktaydı ve Aureolus da imparatorluk tahtını gasp etmişti. Başka bir gasıp da ortaya çıkmasın diye, seçecekleri adamın en iyisi olması gerektiğine karar verdiler. Bunun üzerine Ballista (ya da, bu toplantıda yer alan Maeonius Astyanax) şöyle konuştu:

“Ben yaşım, heveslerim, gereksinimlerim ve durumum dolayısıyla imparatorluk görevine çok uzayım. İnkâr edemem; bulunacağı konuma layık bir imparatorluk adayı arıyorum. Valerianus'un yerini

16 M. Fulvius Macrianus Augustus.

sizin gibi cesur, metin, onurlu, devlet işlerini iyi bilen ve büyük bir zenginliğe sahip -imparatorluk tahtında kalabilmek için en önemli nitelik- birinden başka kim alabilir ki? Bu yüzden, hak ettiğiniz üzere bu göreve gelin. Dilediğiniz müddetçe size hizmet edeceğim. Siz sadece devlete iyi hizmet edin, böylece Roma dünyası, onun yöneticisi olduğunuz için büyük memnuniyet duysun.”

Macrianus buna şöyle cevap verdi:

“Bilge insanlar için imparatorluk görevinin hafif bir şey olmadığını kabul ediyorum, Ballista. Gerçekten de devlete faydalı olmak ve bu hastalıklı adamı devletin ve kanunların başından atmak isterim, lakin buna yaşım elvermiyor; ben artık yaşlı bir adamım, diğerlerine örnek olamam. Çok sık banyo yapmalı, çok dikkatli yemek yemeliyim. Servetim de beni uzun süredir, savaş talimi yapmaktan uzak tuttu. Daha başka genç kişiler aramalıyız ve tek bir kişi değil, dünyanın farklı bölgelerinden gelen ve biri kaderiyle, biri de yaşam tarzıyla olmak üzere Valerianus ile Gallienus’un yıkıma sürüklediği devleti eski hâline getirebilecek son derece cesur iki ya da üç kişi bulmalıyız.” Bunun üzerine, Macrianus’un böyle konuşarak iki oğlunu kastettiğini anlayan Ballista şöyle cevap verdi:

“O hâlde devleti sizin bilge görüşlerinize emanet ediyoruz. Bize oğullarınız Macrianus ve Quietus’u verin. Son derece mert bu genç adamlar uzun bir süre önce Valerianus tarafından halk temsilcisi yapılmıştı, zira Gallienus’un yönetimindeyken, çok iyi insanlar oldukları dolayısıyla kendilerine zarar gelmeden yapamayacaklardı.” Bunun üzerine, düşüncelerinin anlaşıldığını fark eden Macrianus şöyle cevap verdi:

“Memnuniyetle. Kendi servetimden, askerlere çifte bahşiş dağıtacağım. Sizden de bana son derece gayretli bir şekilde hizmet etmenizi ve gerekli yerlerde levazım aktarmanızı isterim. Herhangi bir kadından daha aşağılık biri olan Gallienus’un, babasının generalini tanıyabilmesi için artık elimden geleni yapacağım.” Böylelikle, bütün askerlerin de onayıyla Macrianus, aynı addaki oğlu Macrianus ve diğer oğlu Quietus ile birlikte imparator ilan edildi. Bunun hemen ardından, Doğu’daki bütün işleri bıraktı ve Gallienus’a karşı

harekete geçti. Kırk beş bin kişilik bir ordusu vardı. Yürüyüşü esnasında Illyricum topraklarında ya da Trakya sınırlarında Aureolus ile karşılaştı ve bu muharebede yenildi, oğluyla birlikte öldürüldü. Daha sonra adamlarından otuz bin kişi Aureolus'un tarafına geçti. Aslında bu zaferi kazanan, Aureolus'un komutasındaki en cesur ve en faal kişi olan Domitianus'tu; bu adam, İmparator Domitianus ile Domitilla'nın soyundan geldiğini iddia ediyordu.

Macrianus hakkında yazarken, Valerianus'un ona dair fikrini atlısam yanlış olur. İmparator, Pers sınırından senatoya gönderdiği haberinde şöyle diyordu:

“Perslerle savaşa girdiğimiz için, bütün devlet işlerini, hatta savaşla ilgili bütün işleri Macrianus'a tevdi ettim, Seçilmiş Babalar. O, hem size hem bana sadık birisi, ayrıca askerler ona hem sevgi hem korku duyuyor. Ordusuyla birlikte, şartların gerektirdiği doğrultuda hareket edecektir. Bu konuda, bizim için yeni ya da beklenemedik bir şey yoktur, Seçilmiş Babalar. Zira, İtalya'da küçük bir çocukken, Galya'da bir delikanlıyken, Trakya'da genç bir adamken, Afrika'da yetişkin bir adamken ve en sonunda, Illyricum ve Dalmatia'da yaşı ilerlemiş biriyken cesur bir insan olduğunu kanıtladı. Birçok muharebede, diğerlerine örnek olabilecek birçok eylemde bulundu. Ayrıca, Roma'da devlet işlerini yapmaya layık, hatta dostluğumuzu kazanmaya dahi layık genç oğulları var.” Mektubu böyle gidiyordu.

GENÇ MACRIANUS

XIII. Babasının biyografisinde bu adama dair çokça detay vermiştik. Genç Macrianus,¹⁷ babasının aklına çok güveniyor gibiydi. Gerçekten de onunla ilgili birçok mucizevi hikâye anlatılır ve bunların hepsi, gençlik yıllarındaki mertlik örnekleriyle ilgilidir. Lakin tek bir kişinin cesareti kadere karşı galip gelemeyen ya da savaşta çok da fayda sağlamaz. Zira, kendisi son derece etkili, babasının da akıllı tavsiyelerine (bu sayede tahta gelmişti) uyan biri olsa da Domitianus'a yenildi ve daha önce de söylediğim üzere, otuz bin

17 T. Fulvius Iunius Macrianus Augustus.

kişilik ordusundan oldu. Macrianus anne tarafından soydan geliyordu, babası ise savaşta cesur ve etkili bir adamdı ve sadece, ordudaki en alt rütbeden en üst rütbe kadar yükselmiş bir adamdı.

QUIETUS

XIV. Daha önce de söylediğimiz üzere bu adam,¹⁸ Macrianus'un oğluydu ve babası ile kardeşinin yanında, Ballista'nın kararı doğrultusunda imparator seçilmişti. Lakin, bir süredir bütün Doğu'yu elinde tutan Odaenathus, iki Macrianus'un Aureolus tarafından yenilgiye uğratıldığını ve askerlerin, Gallienus'un davasını desteklediği inancıyla onun tarafına geçtiğini öğrenince genç Quietus'u ve onun yanında, uzun süredir praefectus'luk görevi yapan Ballista'yı idam ettirdi. Ballista, Roma imparatoru olmaya son derece layık biriydi; gerçekten de Macrianus'un oğlu, aynı isimdeki çocuğunun da kardeşi gibi görünüyordu. Bu ikisi, zor durumdaki devleti iyi yönetebilirdi.

Macrianus ailesini (günümüzde dahi soyu devam ediyor) anlatırken, sürekli benimsedikleri bir âdeti anlatmadan geçmemek gerek diye düşünüyorum. Bu ailenin erkek üyeleri, Makedonya kralı Büyük İskender'in kabartmalı bir büstünü yüzüklerinde ve gümüş levhalarında kullanırdı, kadınları da başlıklarında, bileziklerinde, yüzüklerinde ve her türlü aksesuarlarında kullanırdı. Günümüzde dahi, İskender'i çok farklı renklerde gösteren aile tunikleri, saç bantları ve kadın pelerinleri vardır. Şahsen, çok kısa bir süre önce, Macrianus ailesinden gelen Cornelius Macer'in Herkül Tapınağı'nda¹⁹ yemek verirken, baş rahibin sağlığına altın ve gümüş alaşımından oluşan bir kadehten içki içtiğini gördüm. Bu kadehin ortasında, İskender'in yüzü bulunuyordu ve etrafında, küçük ve minik figürler halinde tarih sahnesindeki bütün olaylar betimlenmişti. Macer, büyük Makedon kahramanına en çok hayranlık gösterenlere bu kadehi tek tek gezdirdi. Altın ya da gümüş süslemelerle İskender'in büstünün bulunduğu bir nesne kullanan kişilerin, yaptığı her işte yardım gördüğü söylendiği için bunu anlattım.

¹⁸ T. Fulvius Iunius Quietus Augustus.

¹⁹ Roma'da birçok Herkül Tapınağı vardı.

ODAENATHUS

XV. Palmira hükümdarı Odaenathus,²⁰ Roma devletinin bütün gücünün tükendiği bir dönemde Valerianus'un tutsak edilmesinden sonra imparatorluk gücünü gasp etmemiş olsaydı bütün Doğu toprakları kaybedilecekti. Kendi soyundan gelen en önemli kişi olarak kral payesi aldı ve bir ordu topladıktan sonra Perslere karşı harekete geçti. Yanında karısı Zenobia, büyük oğlu Herodes ile küçük oğulları Herennianus ve Timolaus da vardı. İlk olarak Nisibiş'i ve Mezopotamya'nın tamamıyla Doğu'nun büyük kısmını kontrol altına aldıktan sonra Kral Şapur'u yendi ve onu kaçırmaya mecbur bıraktı. En sonunda, Şapur'u ve çocuklarını Ctesiphon'a kadar kovaladı, cariyelerini ele geçirdi ve büyük miktarda ganimet kaldırdı. Bundan sonra Doğu'daki eyaletlere yöneldi; Gallienus'a karşı imparatorluk tahtına çıkan Macrianus'u yenmeyi umuyordu, lakin çoktan Aureolus'a ve Gallienus'a karşı yola çıkmıştı. Macrianus öldürüldükten sonra Odaenathus, oğlu Quiteus'u da öldürdü. Birçok kişinin iddiasına göre Ballista, kendisi de öldürülmemek adına imparatorluk tahtını gasp etti. Odaenathus, Doğu'daki işlerin büyük kısmını yoluna koyduktan sonra kuzeni (o da imparatorluk tahtını gasp etmişti) tarafından öldürüldü. Aynı zamanda, babası ile Persia'dan döndükten sonra imparator unvanı alan oğlu Herodes de öldürülmüştü. İnaniyorum ki Tanrılar, Valerianus'un ölümünden sonra Odaenathus'u hayatta tutmak için hiçbir istekte bulunmayan Roma devletine kızmıştı. Zira o şüphesiz, karısı Zenobia ile birlikte hem, eski durumuna geri getirdiği Doğu'yu hem de bütün dünyanın diğer bölgelerini kurtaracaktı, çünkü savaş konusunda çok hiddetli ve birçok yazarın da belirttiği üzere, iyi bilinen avlarıyla ünlü biriydi. Çocukluğundan itibaren, erkeklerin görevi olduğu üzere av, panter, ayı ve diğer orman hayvanlarını avlamak için ter akıtmıştı, her zaman ormada ve dağlarda yaşardı, sıcağa, yağmura ve avcılığın gerektirdiği diğer bütün zorluklara göğüs gerdi. Böylesi

20 Septimius Hairanes'in oğlu Septimius Odaenathus, Palmira'daki en önemli ailenin mensubuydu. Roma ile iyi ilişkileri vardı. Daha sonra Palmira kralı payesi aldı, lakin Roma'ya isyan ettiğine veya tahtı gasp ettiğine dair kesin bir iz yoktur.

zorluklarla dayanıklı biri hâline geldikten sonra da Perslere karşı savaş yürütürken güneşe ve toprağa kolaylıkla dayanmıştı. Karısı da zorluklara alışkın biriydi ve birçok kişi onun, kocasından daha cesur olduğunu, Doğu'daki bütün kadınların en asili ve Cornelius Capitolinus'un da belirttiği üzere en güzeli olduğunu düşünüyordu.

HERODES

XVI. Odaenathus'un Zenobia'dan değil de eski karısından olan oğlu Herodes, babasıyla birlikte imparator olmuştu. Zira o, son derece efemine biriydi, Doğu'ya özgü geleneklerle ve Yunan şatafatlarına tamamen düşküncü. Altından ve Perslere özgü tarzda yapılmış süslü çadırları ve çardakları vardı. Odaenathus da ona uyuyor ve babalara özgü şekilde oğlunu şımartarak, Herodes'e Kral Şapur'dan ele geçirdiği bütün cariyeleri, eşyaları ve mücevherleri veriyordu. Zenobia ise ona tıpkı bir üvey anne gibi davranıyordu ve bu durum Herodes'i babası için çok daha değerli kılıyordu. Herodes ile ilgili söylenecek daha fazla bir şey bulunmuyor.

MAEONIUS

XVII. Odaenathus'un kuzeni Maenius, o muhteşem imparatoru öldürmüş kişidir. Onu buna iten şey tamamen, alçakça bir kin-darlık duygusuydu, zira Odaenathus'a karşı getirebileceği tek suç-lama, Herodes'in onun oğlu olduğuydu. Söylenenlere göre daha önceleri Zenobia ile bir komplo kurmuş; Zenobia, kendi iki oğlu Herennianus ve Timolaus'tansa üvey oğlu Herodes'in veliaht olarak üst mevkiye getirilmesine katlanamıyormuş. Maenius çok kurnaz biriydi; imparator olarak selamlandıktan çok kısa süre sonra askerler tarafından öldürüldü. Aşırılıkları yüzünden bunu hak etmişti.

BALLISTA

XVIII. Bu adamın imparatorluk tahtına çıkıp çıkmadığı konusun-da tarihçiler fikir ayrılığı içindedir. Birçoğu Quietus'un Odaenathus

tarafından öldürülmesi sonrası Ballista'nın affedildiğini, fakat buna rağmen, Galleinus, Aureolus ya da Odaenathus'a güven duymadığı için imparatorluk tahtını gasp ettiğini ileri sürer. Bazı tarihçiler ise komutanlığı esnasında, Daphne²¹ yakınlarında kendisi için aldığı arazilerde öldürüldüğünü söylerler. Birçok kişi, Roma tarzında hüküm sürmek için erguvan renkli şeyler aldığını, ordunun komutasını ele geçirdiğini ve kendi cebinden ödeyeceği birçok ödül vaat ettiğini, lakin Aureolus tarafından, Macrianus'un oğlu Quietus'u öldürmesi için gönderilen kişiler tarafından öldürüldüğünü anlatır. Ballista önemli biriydi, devlet yönetiminde yetenekliydi, coşkulu bir şekilde öğüt verirdi, askerî seferlerde ün kazanmıştı, askerlere kaynak sağlama konusunda eşsiz biriydi. Valerianus ona öyle saygı duyuyordu ki bir mektubunda onu şu şekilde onurlandırmıştı:

“Valerianus'tan, Illyricum bölgesi ve Galya eyaletleri yöneticisi Ragonius Clarus'a. Eğer ki mantık ve vicdan sahibi bir adamsan, ki öyle olduğumu biliyorum, Ballista'nın düzenlemelerini uygularsın, değerli akranım. İdare yöntemini bu düzenlemelere göre şekillendir. Ballista'nın eyalet sakinleri üzerindeki yükü ne kadar hafiflettiğini, atları yem olduğu yerlerde nasıl tuttuğunu, askerlerine tahıl olan bölgelerde ne kadar çok kaynak sağladığını, eyalet sakinlerini ya da toprak sahiplerini, ellerinde hiçbir şey yokken tahıl vermeye, ya da çayırların olmadığı yerde at vermeye hiç zorlamadığını biliyorsun, değil mi? Her bölgeden, orada üretilen mamulden almak kadar iyi bir düzenleme yoktur. Böylece devlet, nakliye ya da diğer ücretlerin yükünü üstlenmek zorunda kalmaz. Galatia²² tahıl konusunda zengindir, Trakya ve Illyricum bölgeleri de bereketli yörelerdir. Bu yüzden piyadeler bu bölgelerde kışlasın, ayrıca Trakya'da süvariler de, eyalet sakinlerine bir zarar vermeden kışlayabilir, zira tarlalardan çokça saman bulunabilir. Şarap ve pastırma ve diğer et türlerinde ise askerler, bunların bol olduğu yerde konuşlandırılınsın. Ballista bu politikayı uyguluyor ve bir eyaletin sadece, bölgede fazlaca bulunan bir gıda türünden tedarik edeceğini ve bundan askerlerin uzak tutulacağını buyuruyordu. Bu, resmî bir karar olmuştu.”

21 Antakya, Defne.

22 Merkezi Ankyra (Ankara) olan bölge.

Ayrıca, Valerianus'un Ballista'ya teşekkür ettiği bir mektup daha vardır. Bunda, devlet yönetimi ile ilgili ondan aldığı bir talimat yer alır, ayrıca kurmay ekibinde ihtiyaç fazlası hiçbir temsilci (yani, görevi belli olmayan biri) ve görevini iyi yapmayan biri, ayrıca gerçekten bir savaşçı olmayan hiçbir asker olmaması dolayısıyla ne kadar mutlu olduğunu ifade eder.

Ballista, söylenene göre çadırında dinlenirken, Odaenathus ile Gallienus'un desteğini almayı hedefleyen sıradan bir asker tarafından öldürülmüş. Lakin. Ben, onun hakkında yeteri kadar gerçek bilgi bulamadım, zira onun döneminde yazarlar yönetimi değil de praefectus'luğuna dair bir şeyler yazmıştır.

VALENS

XIX. Hem savaşçı hem de bir sivil vatandaş olarak şanlı bir adam olan Valens,²³ Gallienus'un kendisine verdiği onurlu bir görev olan Akhaia prokonsüllüğünü yürütüyordu. Macrianus ondan çok korkuyordu, zira Valens'in, hayat tarzı dolayısıyla seçkin biri olduğunu duymuştu ve erdemlerinden nefret ettiği için onun düşmanı olacağını biliyordu. Bu yüzden, o dönem son derece soylu bir aile mensubu ve konsüllük yapmış Piso adında birini, Valens'i öldürmesi talimatıyla gönderdi. Lakin son derece teyakkuzlu bir adam olan, geleceği öngören ve kendisini korumak için hiçbir çaresi olmadığını düşünen Valens, imparatorluk tahtını gasp etti ve kısa süre sonra da askerler tarafından öldürüldü.

YAŞLI VALENS

XX. Valens hakkında söz ederken, daha önceki imparatorların zamanında öldürülmüş olan Valens'ten de bahsetmemiz gerektiğini düşündük. Bu adam, Gallienus zamanında tahtı gasp eden Valens'in büyükamcasıydı. Lakin diğer yazarlar onun sadece amcası olduğunu

23 Iulius Valens Licinianus, İmparator Decius MS 250 yılında Gotlara karşı savaşırken onun yokluğunda kendisini imparator ilan ettirmiş fakat çok kısa süre sonra öldürülmüştü.

öne sürer. Yine de iki Valens'in de sonu aynı oldu; buradaki Valens de Illyricum'da birkaç gün hükümdarlıktan sonra öldürüldü.

PISO

XXI. Piso, Valens'i öldürmesi amacıyla Macrianus tarafından gönderilmişti. Lakin Valens'in gelecekte olacakları öngörerek kendisini imparator ilan ettirdiğini öğrenince Teselya'ya çekildi. Burada, birkaç bin adamın onayıyla imparatorluk tahtını gasp etti ve Thessalicus unvanı aldı, lakin daha sonra öldürüldü. Piso, son derece dürüst bir adamdı; yaşadığı süre boyunca kendisine Frugi ismi verilmişti, söylenene göre soyu, Cicero'nun aristokrat sınıfın içine girmek amacıyla müttefiklik kurduğu Pisolardan geliyordu.²⁴ Bütün imparatorlar bu adama büyük saygı gösterirdi; söylenene göre Piso'ya suikastçılar göndermiş olan Valens, düşmanı olsa da Piso'yu infaz ettirmek için emir verdiği için, yeraltı tanrılarına hiçbir zaman hesap vermeyeceğini söylemiş, çünkü Roma devleti onun gibi bir adama sahip değildi.

Adına adanan onurlar bilinsin diye, Piso ile alâkalı senato kararlarını memnuniyetle aktarıyorum: 25 Haziran günü, Piso'nun Valens tarafından, Valens'in de kendi askerleri tarafından öldürüldüğü haberi gelince, ilk önce fikir bildirme hakkına sahip konsül Arellius Fuscus, Valerianus'un yerine şöyle dedi: "Konsül, bize danış." Kendi fikri sorulduğu zaman da şöyle dedi: "Piso'ya tanrısal onurlar verilmesini teklif ediyorum, Seçilmiş Babalar. Ayrıca bunun, imparatorlarımız Gallienus, Valerianus ve Saloninus tarafından mutlak şekilde kabul göreceğine inanıyorum." Ondan sonra diğer senatörlere de fikri soruldu, ardından Piso'ya muzaffer komutanlar arasında, dört atlı bir arabasının da olduğu bir heykelinin yapılması kararlaştırıldı. Bu heykel hâlen görülebilir, lakin at arabası başka bir yere aktarılmış ve henüz geri getirilmemiştir. Bu, daha sonraları, hak ettiği üzere ölümsüz bir ismi olan Diocletianus Hamamı'nın²⁵ yapıldığı yerde inşa edilmişti.

24 Cicero'nun kızı Tullia, G. Calpurnius Piso Frugi ile evliydi.

25 Terme di Diocleziano.

AEMILIANUS

XXII. Mısırlılar, sanki gelenekleriymiş gibi sürekli, en önemsiz meseleleri dahi devlet için son derece tehlikeli bir hâle getirecek kadar ahmakça ve delice davranabilirler. Sırf bir kişi selam vermedi, hamamda yer vermedi, et ya da sebze saklandı diye, ya da kölelerin ayağına giydikleri şeyler veya bunun gibi saçma meseleler yüzünden ayaklanma çıkarır, bunu da devlet için son derece tehlikeli bir raddeye kadar getirirler. Böylece Mısırlıları bastırmak üzere askerler silahlandırılır. O dönem İskenderiye'yi yöneten valinin bir kölesi, sırf giydiği sandaletler kendisinininkinden daha iyi diye bir asker tarafından öldürüldü. Mısırlılar o alışlageldik çılgınlıklarıyla hemen toplandı ve General Aemilianus'un evine gelip, ayaklanmalarda her zaman olduğu üzere ona suçlamalar ve hakaretler yönelttiler. Aemilianus'a taş atıldı, ayrıca kılıçlarla dahi saldırıldı; bir ayaklanma esnasında kullanılan her türlü silah mevcuttu. Bunun üzerine Aemilianus, her durumda öleceğini düşünerek imparatorluk tahtını gasp etmek durumunda kaldı. Bu konuda Mısır'daki Roma ordusu da, özellikle Gallienus'a duyulan nefretten ötürü onay verdi. Aemilianus'ta devlet işlerini yürütecek enerji vardı. Tahtı gasp ettikten sonra Thebes topraklarından ve hatta bütün Mısır'dan geçti ve bütün kuvvetiyle barbarları, cesur ve sağlam bir şekilde püskürttü. En sonunda, yetenekleri sayesinde İskender ya da İskenderiyeli ismi aldı -bu konu kesin değildir. Aemilianus, Hindistan'a bir sefer hazırlığı içindeyken Gallienus'un emirleri doğrultusunda General Theodotus kendisine karşı gönderildi ve söylendiği üzere tıpkı eski dönemlerdeki savaş esirleri gibi cezalandırılarak,²⁶ hapiste boğazlandı.

Mısır hakkında söz ediyorken, eski zamanların tarihinden konuyla ilgili bir olaydan ve bununla bağlantılı olarak Gallienus'un bir eyleminden bahsetmeden geçmemek gerek. Gallienus, Theodotus'a prokonsül yetkileri vermek istediğinde rahipler, konsüllük alametlerinin İskenderiye'ye getirilmesinin kanunlara

26 Mesela Iugurtha ve Vercingetorix, Roma'daki Tullianum'da boğularak öldürülmüştü.

aykırı olduğunu söyleyerek bunu yasakladı. İyi bildiğimiz bir konu olduğu üzere bu, Cicero tarafından Gabinus²⁷ aleyhindeki konuşmasında aktarılan bir husustur ve günümüzde bu uygulama hâlen mevcuttur. Dolayısıyla, akrabamız olan Herennius Celsus, konsüllük peşinde koşarken istediği şeyin kanunlara aykırı olduğunu bilmeli. Zira söylenenlere göre Memphis'te, altın bir sütun üzerinde Mısır harfleriyle, Roma'nın konsüllük baltaları ve Roma tarzı çizgili togalar ülkeye getirildiğinde Mısır'ın en sonunda özgürlüğünü geri kazanacağı yazılıdır. Bu, çağının en bilgin adamı dil bilimci Proculus'un kitabında, yabancı ülkelerden bahsettiği bölümünde de bulunabilir.

SATURNINUS

XXIII. Gallienus'un dönemindeki en iyi general, Valerianus tarafından seçilmiş olan Saturninus'tu. Bu adam, gece boyunca halka açık yerlerde cümbüş yapan Gallienus'un gevşekliklerine tahammül edemiyordu. İmparatorдан ziyade kendi yöntemleriyle askerlere komuta etmeyi tercih ederek ordudan imparatorluk yetkisi aldı. Saturninus, zekâsı eşsiz, itibarı muazzam, karakteri sevilen biriydi. Kazandığı zaferler dolayısıyla her yerde, hatta barbarların topraklarında bile tanınan biriydi. Askerlerin onu imparatorluk giysileriyle donattığı gün bir toplantı yaptı ve söylenene göre şöyle konuştu: "Yoldaşlar, iyi bir general kaybettiniz ve kötü bir imparator kazandınız." En sonunda, iktidarı süresince birçok yiğitçe iş yaptıktan sonra, sırf askerlere karşı çok katı ve disiplinli olması yüzünden kendisini imparator yapan adamlar tarafından öldürüldü. Askerlerine yemek yemek için masaya yaslandıklarında pelerinlerini giymelerini buyurmasıyla ünlüydü; amacı, kışın ağır, yazın da zayıf olanlar olmak üzere adamlarının ayaklarının açık kalmamasını sağlamaktı.

27 Ptolemaios Auletes'i tekrar Mısır tahtına çıkaran Aulus Gabinus, MÖ 54 yılında Roma'ya döndüğünde Cicero ona bir konuşma yaparak saldırdı. Bu konuşması günümüze ulaşmamıştır.

YAŞLI TETRICUS

XXIV. Victorinus ve oğlu öldürüldükten sonra annesi Victoria (ya da Vitruvia), o dönem Galya valiliği yürüten bir Romalı senatör olan Tetricus'a,²⁸ imparatorluk tahtını gasp etmesini söyledi. Birçok yazarın belirttiğine göre bunun sebebi, akraba olmalarıydı. Daha sonra kadın, Tetricus'un Augustus, oğlunun da Caesar payesi almasını sağladı. Tetricus birçok başarılı iş yaptıktan ve uzun bir süre boyunca tahtta kaldıktan sonra Aurelianus tarafından yenilgiye uğratıldı. Askerlerinin saygısızlıklarına ve utanmazlıklarına dayanamarak, son derece katı ve zalim Aurelianus'a kendi hür iradesiyle teslim oldu. Bu olaya dair Tetricus'un, Aurelianus'a gizlice gönderdiği bir yazı bulunur:

"Ey muzaffer, beni bu talihsizliklerden koruyun."

Dürüst, merhametli ya da barışçıl hiçbir plan yapmayan Aurelianus, Roma halkının senatörü, konsülü ve Galya eyaletlerini yönetmiş bir valisi olmasına karşın Tetricus'u zafer töreninde, Odaenathus'un karısı Zenobia ve oğulları Herennianus ve Timolaus ile birlikte yürüttü. Buna karşın Aurelianus, aşırı derecede katı biri olmasına rağmen utanç duygusuyla kaplandı ve zafer töreninde yürüttüğü Tetricus'u bütün İtalya'nın, yani Campania, Samnium Lucania, Bruttium, Apulia, Calabria, Etruria, Umbria, Picenum ve Flaminia bölgelerinin ve tahıl konusunda zengin bütün bölgelerin amiri yaptı. Ayrıca canını bağışladı ve en yüksek mertebede kalmasına izin verdi; ona sık sık mevkidaş, bazen yoldaş, hatta bazen imparator demeyi sürdürdü.

GENÇ TETRICUS

XXV. Henüz küçük bir çocukken Tetricus,²⁹ Victoria'dan Caesar payesi aldı -kendisi de ordu tarafından Ordugâhın Anası unvanı almıştı. Dahası, babasıyla birlikte zafer töreni yaptı, daha sonra da bütün senatörlük onurlarını elde etti. Miras edindiği bu şeyler hiç

28 G. Pius Esuvius Tetricus Augustus.

29 G. Pius Esuvius Tetricus Caesar.

bitmedi, hepsini kendi soyundan gelen kişilere aktardı ve Arellius Fuscus'un belirttiği üzere her zaman itibarlı biri oldu. Büyükbabam eskiden sürekli, Tetricus'un dostu olduğunu, Aurelianus veya daha sonraki imparatorların hiçbirinin ondan başkasını tercih etmediğini söylerdi. Tetricuslar ailesinin evi günümüzde hâlen mevcuttu, Caelius Tepesi'nde iki korunun arasında, Metellus tarafından inşa edilmiş Isis Tapınağı'nın cephesinde yer alır. Son derece güzel bu evde Aurelianus, Tetricuslara hem çizgili toga hem de senatör rütbesi verirken, ayrıca aile üyelerinden bir asa, çelenk ve nakışlı giysi alır hâlde tasvir edilmiştir. Bu resim mozaîge yapılmıştır ve söylenene göre Tetricuslar, mozaîgi Aurelianus'a adadığında, Aurelianus'u da bir ziyafete davet etmiş.

TREBELLIANUS

XXVI. Şu anda, Gallienus'un iktidarı döneminde tahtı ne kadar çok kişinin gasp ettiğini söylemekten hicap ediyorum. Hepsi de bu eylemi o hastalıklı adamın aşırılıkları yüzünden yapmıştır; öylesine müsrif ve savurgan biriydi ki birçok âsinin kendisine karşı isyan etmesini hak ediyordu, ayrıca öylesine zalimdi ki gerçekten de Gallienus'tan çok korkuluyordu. Bu zalimliğini, Isauria'da³⁰ imparator ilan edilen -çünkü Isaurialılar kendi liderlerini seçmek istiyordu- Trebellianus'a karşı da göstermiştir. Diğerleri ona korsanların başı diye hitap etse de Trebellianus kendisine imparator diyordu. Hatta kendi adına sikke darbedilmesini emretti ve Isauria'daki bir kalede imparatorluk sarayı yaptırdı. Daha sonra, Isauria'nın en iç bölgelerindeki ve en güvenli yöresine çekildikten sonra -arazinin ve dağların doğal olarak sağladığı zorluklar sayesinde iyi korunuyordu- Kilikyalılar üzerinde bir süre hüküm sürdü. Gallienus'un generali ve bir Mısırlı, ayrıca Aemilianus'u yakalayan Theodotus'un kardeşi olan Camsiloeus, Trebellianus'u ovaya çekti ve öldürdü. Lakin bundan sonra Isaurialıları, Gallienus'un intikam alabileceği korkusundan ötürü düz araziye bir daha çekmek mümkün olmadı; imparatorların gösterdiği

30 Konya'nın en güney uçlarındaki bozkır bölgesi ve civarını, Toros Dağları'nın başladığı yerleri ve Kilikya'nın kuzeybatısını kapsayan dağlık bölge.

lütüfler bile bir işe yaramadı. Aslında onlar, Trebellianus'un zamanından beri barbarlar olarak görülüyorlardı. Gerçekten de Isaurialıların toprakları, Romalılara ait toprakların ortasında yer alır ve sanki bir cephe suru gibi yeni bir tür savunma sistemiyle, sadece beşer değil ayrıca tabiat tarafından da korunur. Isaurialılar asil ya da cesur insanlar değildir, çok iyi silahları ya da akılları yoktur. Sadece ve sadece, hiç kimsenin yaklaşamayacağı bölgelerde yaşıyor olmaları dolayısıyla güven içindedirler. Tanrısal Claudius onları neredeyse, topraklarını bırakıp Kilikya'da yaşamaya ikna edecekti; planı, Isaurialıların bütün mal mülkünü en sadık dostlarına vermek, böylelikle orada bir daha asla isyan çıkmamasını sağlamaktır.

HERENNIANUS

XXVII. Odaenathus öldüğünde ardında, Herennianus ile kardeşi Timolaus olmak üzere iki oğlunu bırakmıştı. Zenobia Timolaus'un adına imparatorluk tahtını gasp etmiş, yönetimi bir kadından beklenenden çok daha uzun bir süre boyunca sürdürmüştü. Bu çocukları Roma imparatorlarına özgü erguvan kıyafetlerle giydiriyor, bir erkek gibi giyinip katıldığı halka açık toplantılara getiriyordu ve diğer örnekler arasında en çok Dido, Semiramis ve mensup olduğu ailesinin kurucusu Kleopatra'yı anımsatıyordu. Bu çocukların nasıl öldüğü net olarak bilinmiyor; birçok kişiye göre Aurelianus onları öldürdü, diğer yazarlar ise ölümlerinin doğal bir ölüm olduğunu öne sürer; zira Roma soyluları arasında hâlen Zenobia'nın soyundan gelen kişiler vardır.

TIMOLAUS

XXVIII. Timolaus'a dair sadece, kardeşi hakkında söylenen şeylerin bilinmeye değer olduğunu düşünüyoruz. Lakin onu kardeşinden ayıran bir şey olarak Timolaus Roma eğitim sistemine öyle hevesli biriydi ki söylenene göre kısa süre içinde, edebiyat öğretmenlerinin yazılarını düzeltecek konuma gelmişti. Öğretmenleri onun, Latince konuşan hatiplerin arasında en iyisi olabileceğini söylüyordu.

CELSUS

XXIX. İmparatorluğun birçok farklı bölgesi, yani Galya, Doğu ve hatta Pontos, Trakya ve Illyricum işgal edildiğinde, Gallienus bütün vaktini meyhanelerde geçirip ömrünü hamamlara ve pezevenklere adamıştı. Bunun üzerine bir de, Afrika prokonsülü Vibius Passienus'un ve Libya'nın komutasındaki general Fabius Pomponianus'un kışkırtmalarına kapılan Afrikalılar, Celsus adında birini imparator ilan ettiler ve ona, tanrıça Caelestis'in kıyafetlerini giydirdiler. Sıradan bir vatandaş ve eski bir subay olan Celsus o zaman kendisine ait bir konakta yaşıyordu, lakin adaletli olması dolayısıyla çok ünlü biriydi, ayrıca öylesine cüsseli bir adamdı ki imparatorluk tahtına layık gibi gözüküyordu. Bu yüzden imparator seçildi, fakat hükümdarlığının on yedinci gününde, Gallienus'un kuzeni Galliena adında bir kadın tarafından öldürüldü. Bu sebepten, en az bilinen imparatorlar arasında yer aldı. Celsus'un cesedini köpekler yedi, çünkü Gallienus'a sadık kalan Sicca³¹ halkı böyle emretmişti. Ayrıca yepyeni bir aşığılama türü geliştirdiler ve Celsus'un imgesini bir haçın üstüne koydular, kalabalık da sanki Celsus darağacında idam edilmiş de ona bakıyorlarmış gibi bu haçın etrafında hoplayıp zıpladı.

ZENOBIA

XXX. Artık hiçbir utanç duygusu kalmamıştı; devletin iyice zayıf düştüğü bir anda işler öyle bir noktaya geldi ki, Gallienus son derece kötü bir yola sapmışken kadınlar bile çok iyi bir şekilde hüküm sürebiliyordu. Her ne kadar bir yabancı olsa da, hâlihazırda hakkında çok şey söylediğimiz Zenobia,³² Kleopatralar ve Ptolemaiosların soyundan gelmiş olmakla böbürleniyordu. Kendisini imparatorluk tahtına çıkarabilmek amacıyla kocası Odaenathus'un öldürülmesini tertipleledi. Dido gibi giyindi ve hatta diadem bile taktı, daha sonra oğulları Herennianus ve Timolaus'un adına imparatorluk gücünü

31 Batı Tunus.

32 Septimia Zenobia, Odaenathus'un karısıydı.

ele geçirip, kadınların katlanabileceğinden daha uzun süre boyunca hüküm sürdü. Bu mağrur kadın, hem Gallienus tahttayken hem de daha sonraları Claudius, Gotlara karşı savaşmakla meşgulken bir hükümdarın üstüne düşen her şeyi yaptı. En sonunda da Aurelianus'a yenildi, onun yönetimi altında, düzenlenen zafer töreninde sergilendi ve Roma'nın boyunduruğu altına girdi.

Aurelianus'un, o zaman tutsak hâldeki Zenobia hakkında yazdığı bir mektup günümüzde hâlen mevcuttur. Birisi, son derece cesur bir adam olan Aurelianus'u, zafer töreninde Zenobia'yı sanki bir generalmiş gibi yürütmüş olmakla suçlayınca Aurelianus senatoya ve Roma halkına mektup gönderip kendisini şöyle savundu:

"Zenobia'yı zafer töreninde yürütmüş olduğum için erkeklığe yakışmayacak bir şey yapmakla suçlandığımı duydum, Seçilmiş Babalar. Bende suç bulanlar, Zenobia'nın nasıl bir kadın olduğunu, tavsiye verme konusunda ne kadar zeki, plan yapma konusunda ne kadar doğru, askerlere karşı ne kadar disiplinli, gerektiği zaman ne kadar cömert, disiplinli olması gerektiğinde de ne kadar katı biri olduğunu bilselerdi bana çokça övgüde bulunurlardı. Hatta, Odaenathus'un Persleri yenmesinin ve Şapur'u kaçırmaya mecbur ettikten sonra Ctesiphon'a kadar gitmesinin dahi Zenobia sayesinde olduğunu söyleyebilirim. O, Doğu'daki halklar ve ayrıca Mısırlılar üzerinde öyle bir korku yaratmıştı ki Araplar, Saracenler ya da Armenialılar Zenobia'ya karşı hiçbir zaman harekete geçmedi. Doğu'da imparatorluk gücünü kendisi ya da çocukları için muhafaza ederek Roma devletine büyük bir hizmette bulunduğunu bilmiyor olsaydım onun hayatını bağışlamazdım. Bu yüzden, hiçbir şeyden memnun olmayan o insanlar dillerindeki o zehri kendilerine saklasın. Bir kadını mahvedip onu zafer töreninde yürütmek doğru değilse o zaman, Zenobia'nın kendisini hakir görerek imparatorluğu gayet iyi yönettiği Gallienus'a ne diyecekler? Peki, kendisine hürmet duyulan onurlu bir lider olan Tanrısal Claudius'a ne diyelim? O, Gotlara karşı yaptığı seferle meşgul olduğu için Zenobia'nın imparatorluk gücünü elinde bulundurmasına izin verdi -ya da böyle söyleniyordu. Bu zeki amacına göre, Zenobia imparatorluğun doğu

sınırını koruyorken kendisi, giriştiği işi daha kolay ve güvenli bir şekilde tamamlayabilecekti.”

İşte bu konuşması Aurelianus’un Zenobia hakkındaki fikirlerini gösterir.

Söylenenlere göre Zenobia öylesine ölçülü bir kadındı ki, çocuk yapmak için ilişkiye girme dışında onunla pek muhatap olmazdı. Kocasıyla yattığında, eğer hamileyse regl dönemine kadar kendini tutardı; eğer hamile değilse de kocasına, çocuk yapma fırsatı tanırdı. Perslerde olduğu gibi kendisine tapılıyordu ve Pers kralları gibi ziyafet veriyordu. Fakat bir Roma imparatoru gibi toplantılara katılıyor, erguvan renkli şeridi olan bir palaska ve miğfer takıyordu. Bu palaskanın alt ucundan mücevherler sallanıyor, ortasında ise *cochlis*³³ denilen bir tür mücevher bulunuyordu. Zenobia, kadınların kullandığı süs iğnesi yerine bunu tercih ediyordu, kolları da genellikle çıplak olurdu. Yüzü koyuydu ve esmer tenliydi, gözleri siyahtı ve normalden çok daha parıltılıydı. Tanrısal bir ruhu vardı ve inanılmaz güzel bir kadındı. Dişleri o kadar beyazdı ki birçok insan ağzında diş yerine inci olduğunu düşünürdü. Sesi berraktı ve erkekseydi. Gerekli olduğunda bir despot kadar katı, adaletli olduğunda da iyi bir imparator gibi merhametliydi. Hem tutumlu hem cömert biriydi ve hazinelerini, kadınlardan beklenenden daha çok tutumlu kullanırdı. Kadınların oturduğu sedirleri nadiren kullanır, arabada seyahat ederdi, fakat sıklıkla ata binerdi. Dahası, piyade askerleriyle birlikte çoğu zaman üç ya da dört mil yürüdüğü söylenir. Bir İspanyalıya özgü hevesle avlanırdı. Generalleriyle sık sık içerdi, başka zamanlarda da kendini dizginlerdi; ayrıca, onları daha iyi tanımak amacıyla Persler ve Armenialılarla da içerdi. Ziyafet verdiğinde altın ve mücevher kaplar kullanırdı, hatta Kleopatra’nın kadehini de kullanırdı. Hizmetkârları olarak yaşlı hadımları, az sayıda da genç kız vardı. Oğullarına Latince konuşmalarını emrederdi, bu yüzden Yunancayı nadiren ve zorlukla konuşurlardı. Kendisi ise Latin diline tamamen hakim olmasa da yine de, utangaçlığını yenip Latince

33 Genelde Arabistan’da bulunan bu mücevher öylesine büyüktü ki Doğulu krallar bunları atlarının önünde süs olarak takıyorlardı. Bkz. *Nat. Hist.* XXXVII. 194.

konuşurdu; öte yandan Mısır dilini çok iyi bilirdi. İskenderiye ve Doğu tarihinde o kadar bilgiliydi ki söylenene göre özet bir tarih kitabı dahi yazmıştı. Roma tarihini ise Yunancadan okumuştur.

Aurelianus Zenobia'yı esir ettiğinde kadını huzuruna çağırdı ve ona şöyle dedi: "Roma imparatorlarına karşı neden küstahlık yapmaya cüret ettin, Zenobia?" Zenobia şöyle cevap verdi: "Bildğim kadarıyla siz bir imparatorsunuz, çünkü zaferler kazandınız; lakin Gallienus, Aureolus ve diğerlerini asla bir imparator olarak görmedim. Victoria'nın benim gibi bir kadın olduğuna inanarak, eğer elimdeki topraklar bana yeterince güç verirse imparatorluk tahtına ortak olmayı istedim." Bunun ardından, düzenlenen zafer töreninde öylesine muhteşem bir şekilde sergilendi ki Roma halkı bundan daha görkemli bir tören daha görmemiş oldu. İlk olarak Zenobia öylesine büyük mücevherlerle donatıldı ki bunların ağırlığı altında zor yürüdü; söylenene göre, ne kadar cesur olsa da Zenobia, tören esnasında mücevherlerin ağırlığına dayanamadığını söyleyerek sık sık durmuş. Dahası ayağında altın prangalar, ellerinde de altın kelepçeler varmış; hatta boynunda altın bir zincir takılıymış ve bunu Pers bir soytarı taşıyormuş. Aurelianus Zenobia'nın hayatını bağışladı; söylenene göre bundan sonraki hayatını, Tibur'da kendisine verilen bir malikanede Romalı bir kadın gibi çocuklarıyla birlikte yaşamış. Söz konusu yer günümüzde dahi Zenobia olarak bilinir ve Hadrianus'un sarayından ya da Concha adındaki yerden çok uzakta değildir.

VICTORIA

XXXI. Gallienus, bu kadının anmaya değer olmasını sağlamamış olsaydı Vitruvia ya da Victoria'ya burada yer vermek gereksiz olurdu. Victoria, oğlu ve torunuyla Postumus, Lollianus ve Marius'un (bunları imparator ilan etmişlerdi) askerler tarafından öldürüldüğünü gördükten sonra, kendisinden daha önce söz ettiğim Tettricus'a, sırf kendisi de erkeklerin yaptıklarına cüret edebilmek amacıyla, imparatorluk tahtını gasp etmesini söyledi. Victoria, kendisine Ordugâhın Anası diyordu ve bu lakabıyla ünlenmişti. Ayrıca onun adına altın,

bronz ve gümüş sikkeler basıldı, bunlar Treviri³⁴ topraklarında hâlen tedavüldedir. Victoria uzun yaşamadı; Tetricus'un hükümdarlığında bazılarına göre öldürüldü, bazılarına göre de eceliyle öldü.

Otuz gasıba dair söylenmeye değer olduğunu düşündüğüm şeyler bunlar. Her birinden ayrıca ve detaylıca söz ederek okuyucuları hiç istenmeyen bir sıkıcılığa sürüklememek adına hepsini tek bir kitapta topladım. Şimdi, İmparator Claudius'tan söz edeceğim. Onun için, kısa da olsa ayrıca bir kitap yazmam gerektiğini düşünüyorum. Zira buna değer bir hayat yaşamıştı. Ayrıca bu eşsiz adamın kardeşine dair de bazı şeyler anlatmak gerek ki böylesine dürüst ve asil bir aileye dair bazı şeyler bilinsin.

Sırf Gallienus ile dalga geçebilmek adına yazdıklarım da kadınlara dair de bir şeyler söyledim ve bunu kasıtlı yaptım. Galleinus, Roma devletinin katlandığı en büyük canavardı. Şimdi ekstradan, tahtı gasp eden iki kişiden daha söz edeceğim. Biri Maximinus'un döneminde, diğeri de Claudius'un döneminde olmak üzere bu iki kişi farklı dönemlerde yaşamıştır. Dolayısıyla, kitabı bu şekilde planlamamıza ve tamamlamamıza anlayış göstermenizi ve onay vermenizi istiyorum. Aslında bu iki kişiye, tıpkı Yaşlı Valens'i anlattığım gibi, Claudius ile Aurelianus'tan daha sonra, Tacitus ile Diocletianus dönemleri arasında yaşamış kişilerden bahsederken yer verecektim. Lakin bu yanışıma, tarihi iyi bilen sizlerin zekice tavsiyeleriniz mâni oldu. Zekânız ve nezaketiniz sayesinde bana yön verdiğiniz için minnettarım. Artık, Barış Tapınağı'nda³⁵ hiç kimse, tahtı gasp edenler arasında kadınlara, yani kadın gasıplara yer verdiğimi söylemeyecek. Bu konuda sürekli dedikodu ederek benimle şaka ve alay ediyorlar. Şimdi kitaptaki gasıpların sayısı tamamlanmış oldu; bunları, tarihin gizli katlarından alıp kitabıma ekledim. Ayrıca Titus ve Censorinus'u da kitabıma ekleyeceğim; daha önce de söylediğim üzere Titus, Maximinus'un, Censorinus da Claudius'un döneminde yaşadı ve her ikisi de onlara erguvan giydiren askerler tarafından öldürüldü.

34 Treveri, Cermen kabilesi. Başkentleri Trier'di (Augusta Trevirorum).

35 İmparator Vespasianus bu yapıyı, Roma forumunun kuzeydoğusunda yaptırmıştı.

TITUS

XXXII. Dexippos'un bahsettiğine ve Herodianus ile gelecek nesillerin okuması için bu tür şeyler yazan diğer yazarların da atlamadan geçtiği üzere, bir dönem Mağrübilerin temsilcisi olan fakat Maximinus tarafından sivil vatandaş statüsüne düşürülen Titus, anlatıldığına göre kötü bir şekilde öldürülmekten korkarak, bazılarına göre ise istemeye istemeye, askerlerin zorlamasıyla imparatorluk tahtını gasp etti. Lakin birkaç gün içinde, eski bir konsül olan Magnus'un Maximinus'a karşı yürüttüğü ayaklanma bastırıldıktan sonra, kendi adamları tarafından öldürüldü. Titus, sadece altı ay kadar tahtta kalabildi. Hem yurt içinde hem yurt dışında övgüyü hak eden bir adamdı, lakin hükümdarlığının kötü bir kaderi vardı. Bazı yazarların söylediği üzere, Maximinus'un, İskender'e bağlılıklarından ötürü nefret ettiği ve sürekli kötü sözler söylediği Armenialı okçular tarafından imparator ilan edilmişti. Titus hakkında bu kadar çok farklı bilgiler olmasına şaşmayın, çünkü ismi bile pek iyi bilinmez. Karısı Calpurnia, Caesoninus ailesinden (yani Pisolardan) gelen, saygın ve seçkin bir kadındı.³⁶ Atalarımız ona, sanki evli bir rahibeymiş gibi saygı duyuyordu; Calpurnia gerçekten de en kutsal kadınlar arasında yer alıyordu. Günümüzde, Venus Tapınağı'nda hâlâ heykelini görebilirsiniz. Bu heykelin kafası, elleri ve ayakları mermerden, geri kalan kısmı ise yaldızlıdır. Söylenene göre Calpurnia'nın, bir zamanlar Kleopatra'nın kullandığı incileri ve elli kilogram kadar ağırlıkta, birçok şairin sözünü ettiği ve üzerinde atalarının tarihinin rölyefi bulunan gümüş bir tabağı varmış.

Gereğinden fazla uzatmış gibi oldum. Fakat ne yapabilirim? Çünkü bilgi çoğu zaman kelimelere sığmaz. Şimdi, asil soydan gelen, fakat söylenene göre sadece yedi gün tahtta kalan ve devlete yarardan çok zararı dokunan Censorinus'tan söz edeceğim.

36 MÖ 148 yılı konsülü L. Calpurnius Piso Caesoninus, ikinci soy ismini çocuklarına miras bırakmıştı, fakat MS 3. yüzyılda bu ailenin soyunun devam etmiş olması yüksek bir ihtimal değildir, Calpurnia da yazarın uydurduğu bir isim olabilir.

CENSORINUS

XXXIII. Censorinus bir askerdi, senatodaki eski zamanlara özgü onurlu biriydi. İki kez konsüllük, iki kez muhafız alayı komutanlığı, üç kez şehir başkanlığı, dört kez prokonsüllük, üç kez konsül generallığı, iki kez muhafız generallığı yapmıştı. Ayrıca olağanüstü bir görev olarak Perslere ve Sarmatlara karşı iki kez elçilik yapmıştı.

Bütün bu görevleri yaptıktan sonra Censorinus, artık yaşlı ve Valerianus'un komutasında Perslere karşı yürütülen savaşta ayağından aldığı yarayla sakat bir adam olarak malikanesinde yaşamını sürdürürken imparator ilan edildi ve bir soytarının şakasıyla Claudius adını aldı. Ancak tahta çıktığında son derece katı davranıyordu ve sert disiplini dolayısıyla askerlere karşı acımasızdı. Böyle olunca, kendisini imparator ilan eden adamlar tarafından öldürüldü. Mezarı hâlen Bologna yakınlarında görülebilir, bu mezarın üzerinde büyük harflerle, hayatında edindiği bütün onurlar yazar, son dizesi de şöyledir: "Diğer her şeyde çok mutlu oldu, bir tek imparatorluğu dışında." Ailesi, Censoriniuslar adıyla günümüzde hâlen mevcuttur; bazı fertleri, Romalı olan her şeye nefret duyup Trakya'ya, bazı fertleri de Bitinya'ya göçmüştür. Censorinus'un evi de hâlen görülebilir. Son derece güzel olan bu ev, bir zamanlar İmparator Titus'a ait olduğu söylenen Flavius Malikanesi'nin³⁷ hemen bitişiğindedir.

Artık elinizde otuz gasıbın bilgisi bulunuyor. Her zaman nazik bir şekilde yaklaşsanız da bu konuyla ilgili eskiden bana karşı hep eleştireldiniz. Şimdi, üslup zarafeti ile değil de gerçeklere bağlı kalınarak yazılan bu küçük kitabı istediğiniz kişilere verebilirsiniz. Ayrıca, edebi üslup konusunda hiçbir vaadim yoktu, tek vaadim tarihi gerçeklerdi; imparatorların hayatları üzerine kaleme aldığım bu küçük çalışmayı bizzat kendim yazmadım, dikte ettirerek başkasına yazdırdım. Bunu da hızlı bir şekilde yaptırdım; bunun sebebi verdiğim söz veya sizin taleplerinizdi ve bu taleplerinizde öylesine ısrarcı oldunuz ki bu işten kafamı kaldırmaya dahi vakit bulamadım.

37 Templum Gentis Flaviae olarak bilinen bu yer Vespasianus'un şahsi eviydi, daha sonra Domitianus tarafından tapınağa çevrildi ve Flavius hanedanlığına mensup imparatorların gömüldüğü yer oldu.

TANRISAL CLAUDIUS

YAZAN: TREBELLIIUS POLLIO

I. Şimdi sırada İmparator Claudius'un¹ biyografisi var. Onun hayatını, Constantinus Caesar'a duyduğum saygıdan ötürü büyük bir dikkatle kaleme almalıyım. Diğerlerinin, yani devletin sürüklendiği karışıklık ortamında ilan edilen imparatorların, hiçbir önemi olmayan prenslerin biyografisini, otuz gasıbın ve şimdi de Kleopatra'nın soyundan gelen biri² ile Victoria'nın olduğu kitapta yazdığım için, Claudius'un biyografisini yazmayı reddedemezdim. İşler öyle bir noktaya gelmişti ki, Gallienus ile kıyas yapma uğruna kadınların hayatlarını dahi yazmıştı. Gerçekten de, soyundan bize böylesi bir evlat³ bırakan, bireysel cesaretiyle Gotlara karşı yapılan savaşı sonlandıran, muzaffer olup devletin sürüklendiği acınası duruma el atıp son veren, bu planı yapan olmasa da, canavar imparator Gallienus'u devletin başından atan bir imparatorundan söz etmeden geçmek haksızlık olurdu. O ayrıca, insan ırkının iyiliği için hüküm sürmeye yazgılı biriydi; sağlığı ona engel olmasaydı gücü, akli ve öngörülerıyla devleti daha uzun süre yönetip bizlere Scipioların, Camillusların ve eskilerin bütün o erdemli Romalılarının çağını yaşatacaktı.

1 M. Aurelius Claudius Augustus, MS 268 – 270 yıllarında Roma imparatoruydu.

2 Zenobia.

3 Constantinus Chlorus.

II. Claudius'un yönetimi gerçekten de kısa sürdü -bunu inkâr edemem- lakin insan ömrünün elverdiği ölçüde tahtta kalabilseydi çok daha kısa sürecekti. Onda hayranlık duyulmayacak ne vardı ki? Çok seçkin bir adamdı. Uzak tarihin muzaffer komutanlarından alta kalır bir yanı yoktu. Traianus'un mertliği, Antoninus'un dürüstlüğü, Augustus'un cebrinefsi ve bütün büyük imparatorların iyi niteliklerinin hepsi onda vardı; o kadar ki, diğerlerini örnek olarak almıyordu, eğer bunlar hiç var olmamış olsaydı bile kendisi, ardından gelecek bütün insanlara örnek olacaktı. En bilgili astrologlar insanlara en fazla 120 yıllık ömür biçildiğini, bundan daha uzun bir süre kimsenin yaşamadığını söylerler; hatta, Yahudilerin kitabında yer aldığı üzere Tanrı'nın dostu Musa'nın bile 125 yıl yaşadığını, en iyi dönemindeyken ölmekle şikâyet edince rivayete göre bilinmeyen bir tanrıdan, hiç kimsenin bundan daha uzun süre yaşamayacağı cevabını aldığını söylerler. Claudius 125 yıl yaşamış olsaydı bile, muhteşem ve hayranlık uyandırıcı hayatının bize gösterdiği üzere, onun eceliyle ölmesini bekleyemezdik -ki Scipio hakkında Cicero da aynı şeyi söylemişti.⁴ Claudius, hem yurt içinde hem yurt dışında her türlü mahareti sergiledi. Anne babasını severdi; ne kadar takdire şayan! Kardeşlerini de severdi; bu da takdire şayan bir şeydir. Akrabalarını severdi; yaşadığımız şu dönemde bu da bir mucize olarak görülebilir. Kimseyi kıskanmaz, ancak kötü şeyler yapanları cezalandırırdı. Hırsızlık suçu işlemiş yargıçları bariz ve herkesin görebileceği bir şekilde mahkûm ederdi, ahmak olanlara ise pek önem göstermeyip müsamaha ederdi. Muhteşem yasalar çıkardı. Devlet işlerinde öylesine müthiş bir şekilde kendini gösterdi ki en önemli prensler bile imparatorluk gücünü elinde bulundurması için onun soyundan gelen kişiler seçtiler, ayrıca daha iyi hâle gelen senato da hep onu istedi.

III. Bu şekilde konuşarak Constantinus Caesar'ın lütfunu kazanmayı amaçladığımı düşünen birileri olabilir; lakin sizlerin adalet duygusu ve benim de geçmişteki hayatım, böyle lütuf kazanmak amacıyla asla herhangi bir söylemediğime, düşünmediğime ya da

4 Genç Scipio Africanus'a dair Cicero'nun sözleri için bkz. *Pro Milone* 16.

yapmadığıma şahitlik edecektir. Burada İmparator Claudius'tan bahsediyorum; onun yaşam tarzı, dürüstlüğü ve bütün devlet kariyeri ona gelecek nesillerde öyle bir ün kazandırdı ki ölümünden sonra senato ve Roma halkı Claudius'a, eşi benzeri görülmemiş ödüller ihsan etti. Onun onuruna, bütün senatörlerin isteğiyle Roma'daki senato binasında altın bir *clipeus* -ya da dilbilimcilerin söylediği üzere *clipeum*- yapıldı, günümüzde dahi bu rölyefte büstün ne kadar gerçekçi olduğu görülebilir. Roma halkı onun onuruna kendi bütçesiyle, Capitolinum Tepesi'nde Iuppiter Optimus Maximus Tapınağı'nın önünde on ayak yüksekliğinde altın bir heykel dik-tirdi -daha önce hiç kimseye böyle yapılmamıştı. Bütün dünyanın kararıyla Claudius'u onuruna, Rostra'da, palmiye nakışlı bir tunik giyen gümüş bir heykelin olduğu, yaklaşık 700 kilo ağırlığında bir sütun dikildi. Ayrıca, geleceği düşünerek bir zamanlar Vespasianus, Titus ve -istemeyerek söylüyorum- Domitianus'a ait olan Flavius Evini genişleten de oydu. Dahası, kısa bir süre içinde Gotlara karşı yapılan savaşa da son verdi. Bunun üzerine senato ve Roma halkı, yabancı milletler ve eyaletler de onun pohpolayıcısı olmalıdır, çünkü bütün sınıflar, bütün yaştan insanlar ve bütün toplumlar bu imparatoru heykeller, bayraklar, taşlar, kutsal yerler, taklar, sunak ve tapınaklarla onurlandırmıştır.

IV. Erdemli prenslere ve ayrıca dünyadaki bütün insanlara öykünen kişiler için, Claudius'a dair çıkarılan senato kararlarını öğrenmek iyi olacaktır. Böylece herkes, ona dair devletin fikirlerini öğrenebilir. 22 Mart günü, kan dökme gününde,⁵ Büyük Ana Tapınağı'nda Claudius'un imparator ilan edildiği açıklandığında senatörler, kutsal ritüelleri yerine getirmeleri için toplanmadı, bunun yerine togalarını giyinip Apollon Tapınağı'na⁶ gittiler ve burada, İmparator Claudius'un mektubu okunduğunda, onuruna, "Claudius Augustus, tanrılar sizi korusun!" cümlesi altmış kez

5 Büyük Ana (Kıbele) -Palatinus Tepesinde tapınağı vardı- onuruna dört günlük festival düzenleniyordu. Daha sonraki dönemlerde Archigallus ya da Galli olarak bilinen rahibi kolunu kesiyor ve sembolik olarak kanını akutuyordu.

6 Palatinus Tepesi'nde bulunan, İmparator Augustus tarafından yaptırılan tapınak.

söylendi; “Claudius Augustus, uzun süredir sizin veya sizin gibi birinin imparator olmasını istiyorduk,” kırk kez söylendi; “Claudius Augustus, devlet size ihtiyaç duyuyor,” kırk kez; “Claudius Augustus, sen kardeşsin, babasın, dostsun, dürüst bir senatörsün ve adil bir yöneticisin,” ise seksen kez söylendi. Bununla birlikte, “Claudius Augustus, bizi Aureolus’tan kurtar,” beş kez; “Claudius Augustus, bizi Palmiralılardan kurtar,” beş kez; “Claudius Augustus, bizi Zenobia ve Vitruvia’dan kurtar,” yedi kez; “Claudius Augustus, Tetricus hiçbir şey başaramadı,” ise yedi kez tekrar edildi.

V. Claudius imparator olur olmaz Aureolus ile savaşa başladı. Gallienus’tan pek fazla destek aldığı için devlete artık daha da tehlikeli olan bu adamı devletin başından attı. Daha sonra onu bir gasıp olarak nitelendirdi, halka bildirgeler yolladı ve senatoya da mektuplar gönderdi. Ek olarak, Aureolus Claudius’a yalvardığında ve barış yapmak istediğinde bu metin ve boyun eğmeyen imparator onu dinlemeyi reddetti ve şöyle dedi: “Bunu Gallienus’tan istemeliydin; çünkü onun karakteri senin gibiydi, o da korku hissedebiliyordu.” Nihayetinde Mediolanum’da,⁷ kendi askerlerinin verdiği kararla Aureolus, hayatına ve karakterine yaraşır bir son yaşadı. Bazı tarihçiler son derece absürt bir şekilde olsa da onu övmeyi denemiştir. Onurlu işlerin hizmetçisi ve tarihçilerin yüzkarası Gallus Antipater, Aureolus hakkında şöyle başlayan bir ön söz yazmıştı: “Kendi ismini yansıtan bir imparatorun hayatını anlatacağız.” İsmi altından alan birinin erdemleri de ne büyük olur! Gladyatörler arasında bu ismin, cesur dövüşçülere verildiğini biliyorum. Gerçekten de, kısa süre önce açıkladığınız müsabakalara katılacakların olduğu listede bu isme de rastlamıştım.

VI. Şimdi Claudius’a dönelim. Daha önce söylediğimiz üzere, Marcianus’un kovuşturma yaptığı zaman kaçan Gotlar ile Claudius’un, daha sonra gerçekleşecek olan şeyleri engelleme umuyla salıvermediği kişiler, Roma ganimeti elde etme ümidiyle akranlarının bütün kabilelerini cesaretlendirdi. En sonunda birçok İskit kabilesi, Peucini, Greuthungi, Austrogothi, Tervingi, Visi ve

7 Milano.

Gepedes kabileleriyle Keltler ve Eruli kabilesi, yağma yapma isteğiyle Roma topraklarına girdiler ve birçok bölgeyi harap ettiler.⁸ Bu sırada Claudius diğer işlerle meşguldü ve gerçek bir kumandan gibi, en nihayetinde sonlandıracağı savaş için hazırlıklar yapıyordu. Roma'nın talihi, muhteşem bir liderin gayretleriyle tersine dönmüş gibi görünüyordu. Lakin ben, Claudius'un şanının daha da artması ve zaferinin bütün dünyada daha geniş bir etki yaratması için böyle olduğuna inanıyorum. Söz konusu dönemde, yukarıda sayılan kabilelerde silahlı yaklaşık üç yüz yirmi bin adam⁹ vardı. Şimdi, bizi yalalaklıkla suçlayanlar Claudius'un, sevgiyi hak etmeyen bir adam olduğunu söylesin! Üç yüz yirmi bin silahlı adam! Xerxes'in bile bu kadar adamı var mıydı acaba?¹⁰ Böyle bir sayı hangi öyküde, hangi şiirde vardır? Tam üç yüz yirmi bin silahlı adamdan bahsediyoruz. Buna köleleri, ailelerini, yük arabalarını da ekleyin ve bu insanların kuruttuğu nehirleri, yaktığı ormanları ve son olarak, böylesine kalabalık barbar sürülerini taşıyan toprağı bir düşünün.

VII. Claudius'un, halkın önünde okunması üzere senatoya gönderdiği bir mektup hâlen mevcuttur. Barbarların sayısından bahsettiği bu mektupta şunlar yazar: "İmparator Claudius'tan senatoya ve Roma halkına. -Söylenene göre bu mektubu kendisi yazmamış, başkasına dikte etmişti, baş kâtibinin yazdığı versiyonu istemeyeceğim.- Seçilmiş Babalar, hakikati büyük bir şaşkınlıkla duyacaksınız. Üç yüz yirmi bin silahlı barbar, Roma topraklarına girdi. Eğer onları yenersem, hizmetlerimi mükafatlandırın; eğer onları yenemezsem, Gallienus'un iktidarından sonra savaşmak için mücadele ettiğimi unutmayın. Bütün devlet bitap düşmüş durumda. Şimdi Valerianus, Ingenuus, Regalianus, Lollianus, Postumus, Celsus ve kötü bir yöneticiye katlanamayıp devlete karşı ayaklanan binlerce

8 Claudius'un dönemindeki en önemli olay, MS 269-270 yıllarındaki büyük Got akınıydı. Lakin burada yeterince bilgi verilmez. Daha fazlası için bkz. Zos. I. 42 - 43; 45.

9 Şüphesiz ki bu sayı büyük bir abartı gibi görünüyor.

10 Herodotos'a göre (VII. 60 ve 87), Xerxes Batı Anadolu'ya yaklaşık bir milyon yedi yüz bin piyade ve seksen bin atlı asker getirmişti. Şüphesiz Herodotos'un verdiği bu sayı da çok büyük bir abartıydı.

kişiden sonra tekrar savaşılmaya başladık. Bize hiçbir kalkan, hiçbir kılıç, hiçbir mızrak kalmamış. Devletin gücünün kaynağı olan Galya ve İspanya eyaletlerini Tetricus tutuyor, ayrıca bütün okçular -söylerken yüzüm kızarıyor- Zenobia'nın elinde. Başardığımız her şey yeterince büyük işler olacaktır.”

Claudius bu barbarları bireysel cesaretiyle yendi ve kısa bir süre içinde ezdi geçti, çok azına memleketlerine geri dönebilme şansı tanıdı. Size soruyorum; senato binasındaki kalkan, böylesi bir zafer için nasıl bir ödülüdür? Bir altın heykel nasıl bir ödülüdür? Scipio hakkında Ennius şöyle yazar: “İcraatlarınızı anlatmak için Roma halkı nasıl bir heykel dikecek, nasıl bir sütun yapacak?” Yeryüzünde eş benzeri olmayan bir imparator olan Flavius Claudius'un, sadece yapılan sütunlar ya da heykellerle değil ayrıca şanınin gücüyle büyük bir mertebeye yükseldiğini söyleyebiliriz.

VIII. Düşmanların ayrıca iki bin gemisi vardı. Bu sayı, bir zamanlar bütün Yunanistan ve Teselya'nın, Anadolu şehirlerini fethetmek için birlikte mücadele gösterdiği gemilerinin iki katıydı.¹¹ Lakin bu sayı, bir şairin uydurmasıyken bizim verdiğimiz sayı gerçek bir tarihtir. Şimdi biz yazarlar Claudius'u pohpohlayalım mı? O, iki bin barbar gemisini, üç yüz yirmi bin silahlı barbarı yenilgiye uğrattı, yok etti ve ortadan kaldırdı. Ayrıca, bu silahlı adamların yapabileceği ve hazırlayabileceği kadar büyük bir kervanın bir kısmı yakıldı, bir kısmı da herkesin ailelerine teslim edilip Roma esaretine düştü. Claudius'un, o dönem Illyricum'un komutasında olan Iunius Brocchus'a yazdığı şu mektuptan bunları anlayabiliriz:

“Claudius'tan Brocchus'a. Üç yüz yirmi bin Gotu yok ettik, iki bin gemiyi de batırdık. Nehirler düşmanın kalkanlarıyla kaplandı, bütün kıyılarında da kılıçları ve mızrakları gömüldü. Toprağın altı düşmanların kemikleriyle doldu, hiçbir yol temiz değil, ayrıca muazzam kervanlarını da terk ettiler. O kadar çok sayıda kadın ele geçirdik ki muzaffer askerlerin her biri iki ya da üç tane kadın aldı. **IX.** Keşke bu devlet, Gallienus'a tahammül etmek zorunda kalmasaydı!

11 Truva Savaşı esnasında Yunanların getirdiği bin gemi kastediliyor.

Keşke altı yüz tane gasıpla uğraşmasaydı! Birçok muharebede ölen askerler kurtarılmış olsaydı, Gallienus'un feci zaferler alarak yok ettiği lejyonlar kurtulsaydı, devletimiz ne kadar da güçlü olacaktı! Şimdi, Roma İmparatorluğunun muhafazası için bütün odak ve gayretim, bu yıkılmış devletin kalıntılarını tekrar bir araya toplamaktır.”

Moesia'da savaş oldu ve Macrianopolis¹² yakınlarında birçok muharebe zuhur etti. Birçok insan gemi kazalarıyla can verdi, birçok kral ele geçirildi, muhtelif kabilelerden asil kadınlar esir edildi, Roma eyaletleri de barbar köleler ve İskit çiftçileriyle doldu. Barbar sınırlarında Gotlar doldu, esarete düşen Got kölelerin olduğu tek bir bölge de kalmadı. Atalarımız barbarlardan ne kadar çok hayvan vergisi almıştır? Ne kadar çok koyun almıştır? Kaç tane meşhur Kelt kırsağı görmüşlerdir? Bütün bunlar Claudius'un şanını artırır. O, devletine hem güvenlik hem de büyük bir zenginlik kazandırdı. Ayrıca Byzantion topraklarında da savaş oldu, Byzantionlular müthiş bir cesaret sergileyip hayatta kaldılar. Thessalonica'daki savaşta barbarlar kuşatma yapmıştı, bu esnada Claudius uzaklardaydı. Muhtelif bölgelerde savaşlar oldu ve hepsinde de, Claudius'un açık talihi sayesinde Gotlar yenilgiye uğratıldı. İmparator, yeğeni Constantinus Caesar'ın tahta geleceği günler için bile sanki devleti güvenli hâle getirmiş gibiydi.

X. Şükürler olsun ki aklıma, söylenene göre Comagena'da Claudius'a aktarılan kehanet geldi. Claudius'un ailesinin, devlete mutluluk getirmesi için tanrılar tarafından görevlendirildiğini herkes bilsin diye bunu aktarmalıyım. İmparator olduktan sonra, ne kadar uzun süre tahtta kalacağını sorduğunda şu kehanet verildi:

*Tu, qui nunc patrias gubernas oras
et mundum regis, arbiter deorum
tu vinces veteres tuis novellis
regnabunt etenim tui minores
et reges facient suos minores*

12 Traianus tarafından kurulan ve kardeşi Marciana'nın ismi verilen Bulgaristan, Devne bölgesi.

“Şimdi atalarının imparatorluğunu yöneten sen,
Dünyayı yöneten, tanrıların temsilcisi sen,
Atalarından dahi daha iyi bir adam olacaksın
Çocukların da yönetici olup hüküm sürecek,
Onların çocukları da hükümdar olacak.”

Benzer şekilde, Apeninler bölgesindeyken geleceği hakkında kâhine danışınca şu cevabı aldı:

Tertia dum Latio regnantem viderit aestas.
“Latium’da sadece üç yaz mevsimi boyunca hükümdar olacak.”

Aynı şekilde, soyundan gelecekler için de şöyle dendi:

His ego nec metas rerum nec tempora ponam
“Bu kişilerin gücü için herhangi bir amaç ya da zaman sınırı belirlemiyorum.”

Ayrıca, imparatorluk tahtında ortağı yapmayı planladığı kardeşi Quintillus hakkında danıştığında cevap şöyle oldu:

Ostendent terris hunc fantum fata.
“Kader ona yeryüzünü gösterecek.”

Tanrıların görevlendirdiği bir ailenin evladı, hürmetkâr Caesar’ımız Constantinus’un Augustus hanedanından geldiğini herkes bilsin ve bize de, kendi soyundan birçok Augustus versin diye -Augustus’lar Diocletianus ve Maximianus ile kardeşi Galerius’un esenliği dahilinde- bu kehanetleri anlattım.

XI. Tanrısız Claudius bu işlerle meşgulken, Saba ve Timagenes adlı komutanların komutasındaki Palmiralılar Mısırlılara karşı savaş açtı, lakin Mısırlıların gerçek sebatı ve hiç bıkmadan savaşma anlayışı yüzünden yenilgi aldılar. Mısırlıların lideri Probatius, Timagenes’in bir hilesiyle öldürüldü. Bütün Mısırlılar Roma imparatoruna itaat etti ve gıyabında olsa da Claudius’a müttefiklik yemini ettiler.

Antiochianus ve Orfitus'un konsül olduğu yıl¹³ tanrılar Claudius'un başarı kazanması için destek vermeye devam etti. Barbar kabilelerinden hayatta kalan ve Haemimontum'da toplanan büyük bir kalabalık, açlıktan ve hastalıktan öyle bir kırılmıştı ki Claudius onları yine yenilgiye uğratma konusunda çok rahat hissediyordu. En sonunda bu muazzam acımasız savaşlar bir sona erdi ve Roma milleti korkudan arınmış oldu.

İnancım bana doğruyu söylememi salık veriyor, ayrıca bir dalkavukmuş gibi görünmemi isteyen kişilere, tarihte anlatılması gereken şeyleri gizlemediğimi gösterme isteği yaratıyor. Artık tamamen zafer kazanıldığında, başarıyla -en bilgelerin bile aklını zayıflatan başarı-¹⁴ coşan Claudius'un askerlerinin bir kısmı yağma yapmaya başladı. Zihinsel ve fiziksel olarak meşgul olmalarına karşın kendilerini avlarını yakalamaya adadıkları için çok azının kaçmasını sağlayabildiler. Böyle olunca, tam zafer kazanılacağı an, yaklaşık iki bin Romalı askeri, zaten yenilgiye uğratılmış küçük bir barbar kesimi tarafından katledildi. Claudius bunu öğrenince ordusunu topladı ve isyankâr ruhlu herkesi yakaladı, hatta bunları halka açık oyunlarda kullanılmak üzere prangalara vurup Roma'ya gönderdi. Böylelikle, talihin ya da askerlerin sebep olduğu bütün aksilikler, muhteşem imparatorun cesareti sayesinde telafi edildi. Ayrıca düşmana karşı zafer kazanmakla kalmadı, intikam da alındı. Bu savaş boyunca Dalmatlı atlıların mahareti özellikle ön plana çıktı, zira Claudius'un bu eyaleti gerçek memleketi olarak beyan ettiği düşünülüyordu. Diğerleri ise Claudius'un Dardaniyalı olduğunu ve soyunun, Truva kralı Ilus'tan, hatta bizzat Dardanus'un kendisinden geldiğini iddia ediyordu.

XII. Bu dönem esnasında İskitler Girit ve Kıbrıs'ı da yağmalamaya çalıştı, lakin her yerde bütün ordular hastalıktan kırılıyordu, bu yüzden yenilgiye uğradılar.

Gotlara karşı yapılan savaş son bulunca, son derece kötü bir salgın her yere yayıldı. Claudius da bu salgından etkilendi ve insanlığı terk ederek, erdemlerine daha uygun bir yer olan göklere gitti.

13 MS 270.

14 Sall. *Cat.* XI. 7.

Oradan tanrılara ve yıldızlara geçti. Bundan sonra, dürüst bir adam olan kardeşi Quintillus¹⁵ imparatorluk tahtına çıktı. Bütün herkes bunu, babadan oğla geçen bir taht olarak görmemişti, yeni imparatorun bunu hak ettiğini düşünüyordular. Zira Claudius'un kardeşi olmasaydı bile herkes onu imparator yapardı. O zaman, hâlâ hayatta kalan barbarlar Anchialus'u¹⁶ yağmalamaya ve Nicopolis'i ele geçirmeye çalıştı, lakin eyalet sakinlerinin cesareti sayesinde yenilgiye uğratıldılar. Quintillus ise imparatorluk mertebesine yaraşır hiçbir şey yapamadı, çünkü iktidarı çok kısa sürdü. Tıpkı Galba ve Pertinax gibi, imparatorluğunun on yedinci gününde öldürüldü. Çünkü askerlere karşı katı ve müsamahasız biri gibi gözükmüştü ve gerçek bir yönetici olacaktı gibi davranmıştı. Dexippos, Quintillus'un öldürülmediğini, doğal bir şekilde öldüğünü söyler. Lakin ölüm sebebini o dönemki salgın olarak vermez, bu da bir şüphe yaratır.

XIII. Claudius'un savaştaki başarılarını anlattığımıza göre şimdi de, bütün bildiklerimizi atlamamak adına ailesine ve akrabalarına dair en azından birkaç şey söylemeliyiz. Claudius, Quintillus ve Crispus kardeşti; Crispus'un, Claudia adında bir kızı vardı. Claudia ile Dardania halkından gelen son derece asil bir adam olan Eutropius'tan Constantinus Caesar doğdu. Ayrıca bazı kız kardeşleri de vardı; bunlardan biri olan Constantina, Asurluların bir temsilcisi ile evliydi, fakat genç yaşta öldü. Claudius'un büyük anne ve babasına dair çok az şey biliyoruz, zira tarihçiler tarafından çok farklı bilgiler verilmiştir.

Claudius, ağırbaşlı bir karakterdi, ayrıca eşsiz hayat tarzı ve benzersiz nezaketiyle ünlü biriydi. Şarap konusunda çok ılımlıydı, yemek konusunda öyle isteksiz biri de değildi. Uzun boylu bir adamdı, şimşek gibi gözleri vardı ve geniş, dolu bir yüzü vardı. Parmakları o kadar kuvvetliydi ki bir yumruk darbesiyle genelde bir atın ya da katırın dişlerini dökebilirdi. Gençken askerî hizmetini sürdürdüğü zamanlar bu tür marifetler sergilerdi, öte yandan tanrı Mars'ın onuruna Campus Martius'da düzenlenen bir gösteride en

15 M. Aurelius Quintillus Augustus.

16 Bulgaristan, Pomolie.

güçlü dövüşçülerle birlikte güreş tutardı. Bir keresinde belini değil de mahrem bölgelerini tutan birine sinirlenip tek yumruğuyla herifin bütün dişlerini dökmüşlüğü vardır. Bu hareketiyle, namusunu koruduğu için insanların desteğini kazandı; bu olay esnasında orada olan İmparator Decius, Claudius'un cesaretini ve iffetini övmüş, ona bilezik ve gerdanlık¹⁷ hediye etmişti; aynı zamanda ona, güreşçiliğin gerektireceğinden daha şiddetli bir eylemde bulunabileceğinden korktuğu için askerler arasındaki mücadelelere girmeme tavsiyesinde bulundu.

Claudius'un çocuğu olmadı, lakin Quintillus'un iki, Crispus'un da, daha önce söylediğimiz üzere bir kızı vardı.

XIV. Şimdi birçok imparatorun, Claudius hakkında beyan ettiği fikirlerine dönelim. Bunlar öylesine olumlu değerlendirmelerdi ki bir gün imparator olacağı apaçık belliydi.

Valerianus'tan, Suriye procurator'u¹⁸ Zosimio'ya gönderilen bir mektupta şunlar yazar:

"Illyricum doğumlu Claudius'u, gürbüz ve sadık V. Mars Lejyonumuzun subayı olarak atadık. Bu adam, eskilerin en sadık ve en değerli adamlarından bile üstün biridir. Kendi hazinemizden ona her yıl üç bin modius¹⁹ tahıl, altı bin modius arpa, bir ton domuz pastırması, yüz yetmiş beş litre iyi dinlendirilmiş şarap, en iyi kalite 75 litre zeytinyağı, ikinci kalite üç yüz litre zeytinyağı, yirmi modius tuz, 75 kilo balmumu ile aynı miktarda yemlik ot, saman, ucuz şarap, yeteri miktarda yeşillik ve sebze ile çadırlar için kullanılacak otuz hayvan derisi vereceksiniz. Ayrıca her yıl altı katır, üç at, on deve, dokuz inek, yirmi beş kilo gümüş çatal bıçak seti, bizim tarzımızda yapılmış yüz yirmi Philippos sikkesi, Yeni Yıl hediyesi olarak kırk yedi Philippos sikkesi ve yüz altmış çeyrek Philippos sikkesi vereceksiniz. Aynı şekilde altı kilo civarında kadeh, maşrapa ve çanak da verilecek. Buna ek olarak her yıl kırmızı renkli iki askerî tunik, iki askerî pelerin, iki yaldızlı toka, Kıbrıs tarzı bir iğnesi olan bir altın toka,

17 Askerlere genelde bu tür hediyeler veriliyordu.

18 Bir eyaletin mali ya da idari işleriyle ilgilenen yönetici.

19 Yaklaşık 8.73 litre katı tahıla tekabül eden ölçü birimi.

gümüş yaldızlı bir kılıç kını, yaklaşık yirmi dokuz gram ağırlığında iki mücevher taşın olduğu bir yüzük, yaklaşık iki kiloluk bir bilezik, yaklaşık yarım kiloluk bir kuşak, bir yaldızlı miğfer, altın kakmalı iki kalkan, bir göğüs zırhı da teslim edilecek. Ayrıca iki Herkül kargısı, iki mızrak, iki kanca, ot biçmek için de dört orak verilecek. Yine bir aşçı, bir katırcı ve esirlerden iki güzel kadın verilecek. Girba'dan²⁰ erguvan süslemeli ve beyaz ipek parçalı bir elbiseli, Mağrubi erguvanından da bir alt tuniği verilecek. Bir kâtip ile bir masa hizmetçisi verilecek. İki çift Kıbrıs sedir örtüsü, iki beyaz elbise altı, bir çift erkek ayak bandı, bir toga, bir geniş şeritli tunik verilecek. Hizmetkâr olarak çalışacak iki avcı, bir katar ustası, bir karargâh kâhyası, bir su-cu, bir balıkçı, bir pastacı verilecek. Ayrıca her gün, eğer yeteri kadar kaynak olursa yarım ton, yeteri kadar olmazsa da mümkün olduğu kadar fazla yakacak odun ile dört kömür işçisi verilecek. Hamam için bir hamacı ile yakacak odun verilecek, fakat eğer hiç kimse olmazsa halka açık hamamda yıkanacak. Önemsiz olması dolayısıyla burada sözü edilmeyen diğer her şeyden de yeterli ölçüde sağlayacaksınız, fakat hiçbir durumda bu mallara eşit para verilmeyecek. Eğer herhangi bir mal eksik olursa bu tedarik edilmeyecek, dengi para da tahsis edilmeyecek. Bütün bunları, sanki bir subay değilmiş de generalmiş gibi Claudius'a özel olarak ayarladım, çünkü böylesi bir adama daha da fazla serbestî tanınmalı."

XV. Aynı şekilde, Valerianus'un, muhafız alayı komutanı Ablavius Murena'ya gönderdiği bir başka mektubunda, diğer ifadelerinin arasında şunlar vardır: "Claudius'un hâlâ bir subay olduğu ve ordularımızın komutanı olarak atanmadığı yönünde hem senin, hem de senatonun ve halkın şikayetlerine bir son verebilirsiniz artık. Claudius general yapıldı, hatta bütün Illyricum'un generalliğine atandı. Komutası altında Trakya, Moesia, Dalmatia, Pannonia ve Dacia'daki ordular var. Bana göre de seçkin bir adam olan Claudius artık konsül olmak isteyebilir, eğer bu kendi istekleriyle uyuşursa ne zaman isterse muhafız alayı komutanı da olabilir. Dahası

20 Tunus'un güneyindeki bugünkü ismiyle Jerba Adası, imparatorluk için erguvan üretiminin yapıldığı bir yerd.

ona, Mısır'ın yöneticisinin aldığı miktarda tedarik sağladığımızı, Afrika prokonsülüne verilen miktarda giyecek istihkakı verdiğimizizi, Illyricum'daki madenlerin procurator'unun aldığı kadar gümüş gönderdiğimizi ve her yerde kendimiz için ayırdığımız hizmetkârlardan ona da ayırdığımızı bilmenizi isterim. Hepinizin Claudius hakkındaki fikirlerimi bilmesini isterim.”

XVI. Claudius hakkında Decius'un bir mektubu da şu şekildedir:

“Decius'tan, Akhaia valisi Messalla'ya selamlarla. Muhteşem bir genç adam, son derece cesaretli bir asker, mutlak sadakat sahibi bir vatandaş ile ordugâh, senato ve devlet için çok gerekli bir adam olan subay Claudius'a Thermopylae'a yürüme talimatı veriyor, Peloponnesoslularla ilgilenme görevini de ona tevdi ediyoruz, çünkü biliyoruz ki bu talimatlarımızı ondan başka kimse dikkatle yerine getiremez. Ona Dardania bölgesini, iki yüz piyade, yüz zırh ustası, altmış süvari, altmış Girit okçusu ile iyi donanımlı bin tane er vereceksiniz. Ondan daha sadık, daha cesur veya daha istekli biri bulunamayacağı için Claudius'a yeni birlikler vermek oldukça doğru olacaktır.”

XVII. Ayrıca Gallienus da, özel ajanları kendisine Claudius'un, gevşek hayat tarzına karşı öfkelenişini söylediğinde şöyle bir mektup yazmıştı:

“Beni, verdiğiniz raporda belirttiklerinizden, yani akrabam ve dostum olan Claudius'un, kulaklarına giden bazı yanlış beyanatlardan ötürü çok öfkelenmesinden daha çok üzen bir şey olmadı. Bu yüzden, eğer bana karşı sadıksan onu, Gratus ve Herennianus ile yatıştırmanı istiyorum, değerli Venustus. Bu sırada Dacia'daki birlikler de öfkeli olsa da hâlen olaylardan bihaberler, zira ciddi bir isyan çıkmasından korkuyorum. Ona bizzat hediyeler gönderiyorum, sen de bunları gönüllü olarak kabul etmesini sağla. Dahası Claudius'un, bütün bunları bildiğimi öğrenmesine ve ona karşı öfkelenişimi düşünmesine, dolayısıyla umutsuz bir plan yapmasına izin vermeyeceksin. Ona ayrıca, yaklaşık bir buçuk kilo ağırlığında mücevherlerle kaplı iki kurban tabağı, bir buçuk kilo ağırlığında

mücevherlerle kaplı iki altın maşrapa, on kilo ağırlığında sarmaşık demetli ve disk biçiminde gümüş bir tabak, on beş kilo ağırlığında sarmaşık yapraklı bir gümüş tas, on kilo ağırlığında balık için bir gümüş kap, Mısırlı ve diğer uluslardan ustaların yaptığı on kadeh, muhteşem bir zerafete sahip erguvan köşeli iki pelerin, muhtelif türlerden on altı elbise, ipek dokumalı bir beyaz elbise, yüz gram nakış parçalı bir tunik, kendi ikmallerimizden üç çift Part ayakkabısı, on adet çizgili Dalmatia tuniği, bir tane Dardania tarzı kaban, bir Illyricum harmaniyesi, bir kapüşonlu pelerin, yontulmamış iki sorğuç, Sarepta'dan²¹ dört şal, Valerianus büstünün olduğu yüz elli aureus ve Saloninus büstünün olduğu üç yüz çeyrek aureus gönderin.”

XVIII. Claudius, imparator olmadan önce senatonun da onayını almıştı ve bu çok önemli bir husustu. Claudius'un, Marcianus ile birlikte Illyricum'daki barbar kabilelere karşı cesur bir şekilde savaşmış olduğu açıklandığında senato onu şöyle selamladı: “Claudius, çok cesur liderimiz, selam sana! Cesaretinize, sadakatinize selam olsun! Hepimiz onun için bir heykel yaptıralım. Hepimiz Claudius'un konsül olmasını istiyoruz. Devletini seven böyle davransın, imparatorları seven böyle davransın, eskilerin askerleri hep böyle yapardı. Seçimlerin konusunda mutlu ol, cesaretin konusunda mutlu ol Claudius. Sen bizim konsülümüz, bizim yöneticimizsin. Çok yaşa, Valerius ve hükümdarlığının tadını çıkar.”

Claudius'un kazandığı bütün onur payelerini aktarmak çok uzun olacaktır. Lakin bir şeyi atlamamalıyım: Hem senato hem de halk Claudius'a öyle bir sevgi besliyordu ki hükümdarlığından önce de imparatorluğu dönemi esnasında da sonrasında da bütün insanlar genel olarak, Traianus'un da Antoninusların da ve diğer imparatorların da hiç bu kadar sevilmediğini kabul ediyordu.

21 Doğu Akdeniz'de, Fenike bölgesinde erguvanıyla ünlü bölge.

TANRISAL AURELIANUS

YAZAN: SYRACUSAELI FLAVIUS VOPISCUS

I. Hilaria Festivali'nde¹ -bildiklerimiz kadarıyla bu festivalde söylenen yapılan her şey neşeli olmalıydı- seremoniler tamamlandı-ğında, parlak ve ismine çok saygı duyulan bir adam olan şehir başkanı Iunius Tiberianus beni arabasına, yani resmî makamına aldı. O an zihnini biraz dinlendiriyordu, bütün kanun tekliflerinden ve kamu işlerinden uzaklaşmış ve rahatlamıştı. Palatinus Tepesi'nden Varius Bahçelerine kadar tüm yol boyunca muhabbet etti. Ana konu, imparatorların biyografileriydi. İmparator Aurelianus'un kutsadığı Güneş Tapınağı'na vardığımızda bana bu imparatorun biyografisini kimin yazdığını sordu -çünkü soyu bir bakımdan ondan geliyordu. Yunanca birkaç kaynak olmasına karşın Latince de Aurelianus'un biyografisini hiç okumadığımı cevap verince bu saygıdeğer adam fğan ederek şunları söyledi: "Thersites, Sinon² ve eski çağların bunun gibi diğer canavarlarını bizler de iyi biliyoruz, gelecek nesillerimiz de iyi bilecek. Lakin, imparatorların en ünlüsü, hükümdarların en sağlamı, tüm dünyayı Roma boyunduruğuna tekrardan alan tanrıs al Aurelianus'u gelecek nesiller tanımayacak mı? Tanrı böyle bir çılgınlığı sakınsın! Hatalı değilsem elimizde

1 Magna Mater (Kibele) onuruna 25 Mart günü kutlanan festival.

2 Thersites, Agamemnon'a hakaret etmişti, Sinon ise Truvalıları, şehirlerinin içine büyük atı getirmeye ikna etmişti. Bkz. // II. 212; II. 67.

bu büyük adamın yaptıklarının ve savaşlarının detaylı anlatımı ve yazılı kaynakları var. Bu belgeleri bulup sırasıyla sana vereceğim ve Aurelianus'un hayatına dair ne varsa ekleyeceğim. Bütün bunları keten kitaplarda gayretli bir araştırma yaparak öğrenebilirsin, çünkü Aurelianus bu kitaplarda, her gün yaptığı şeylerin yazılmasını emretmişti. Ayrıca, Ulpius Kütüphanesi'nin³ sana bu keten kitapları bizzat tahsis etmesini ayarlayacağım. Aurelianus hakkında bir kitap yazmanı ve onu, bütün yeteneklerini kullanarak gerçekte nasılsa öyle temsil etmeni istiyorum." Tiberianus'un buyruklarını yerine getirdim, Yunanca kitapları topladım ve bütün ihtiyacım olanları bir araya getirdim. Bu kaynaklardan söz edilmeye değer bilgileri alıp küçük bir kitapta topladım. Bu çalışmama karşı iyi düşünmeni ve eğer memnun olursan da Yunanca kaynaklar üzerinde çalışıp bu keten kitapları istemeni talep ediyorum; Ulpius Kütüphanesi ne zaman istersen bunları sana verecek.

II. Tiberianus'un arabasındayken konu bir ara, iki Philippus'tan tanrısal Claudius ve kardeşi Quintillus'a kadarki hem ünlü hem pek bilinmeyen bütün imparatorların hayatını yazan Trebellius Pollio'ya geldi. Tiberianus, Pollio'nun eserinin büyük bir kısmının çok dikkatsiz ve kısa yazıldığını öne sürdü. Ben, en azından tarih sahnesinde olmak üzere, bazı yanlış ifadelerde bulunmayan hiçbir yazar olmadığını cevaben söyledim ve Livius, Sallustius, Cornelius Tacitus ve en sonunda Trogus'un⁴ da apaçık delillerle çürütülebileceği yerlere işaret ettiğimde tamamen benim fikrime katıldı ve ellerini kaldırarak, şakayla karışık şöyle söyledi: "Peki öyleyse, istediğin gibi yaz. İstedğin her şeyi söylemekte güvende olacaksın, çünkü yapacağın her yanısta tarih kitaplarındaki üsluplarına hayranlık duyduğumuz yazarlar sana eşlik edecek."

3 MS 114 yılında İmparator Ulpius Traianus tarafından, kendi adına yaptırdığı forumda kurulan kütüphane.

4 Ünlü Romalı yazarlar Titus Livius, Sallustius Crispus, Cornelius Tacitus ve Pompeius Trogus.

III. Ön sözümde daha fazla küçük detay vermemek adına şimdi, imparatorun biyografisine geçiyorum. Tanrısal Aurelianus,⁵ birçok yazara göre mütevazı bir aile mensubu olarak Sirmium'da,⁶ bazılarına göre de Dacia Ripensis'te⁷ doğdu. Başka bir yazarın eserinde ise Aurelianus'un Moesia'da doğduğunu okumuştum. Mütevazı bir ailede doğup da, kendi soyundan gelecek kişiler için cazibe yaratmak amacıyla doğduğu yer hakkında kendince bir şeyler uyduran kişilerin hakiki doğum yerini bilmediğimiz birçok örnek vardır. Lakin, büyük bir imparatorun icraatlarını yazarken bilinmesi gereken en önemli şey onun nerede doğduğu değil, devlette ne kadar büyük bir adam olduğudur. Platon'a sırf Atina'da doğduğu için mi yoksa felsefenin eşsiz bir ödülü olarak parladığı için mi daha çok değer veriyoruz? Ya da Stagiralı Aristoteles, Elealı Zenon⁸ ve İskit Anakharsis gibi isimlere, felsefe erdemiyle göklere kadar çıkmışlarken, küçük köylerde doğmuş kişiler oldukları için daha mı az saygı gösteriyoruz?

IV. Konumuza geri dönecek olursak Aurelianus, mütevazı bir ailede doğdu ve çocukluk yaşlarından itibaren kıvrak zekalı ve gücüyle ünlü biri oldu. Bir ziyafet ya da eğlence günü olsa da tek bir günü bile mızrak, ok ve yayla ve diğer silah talimleriyle geçirmede olduğu olmamıştır. Yunanların açık ara en bilge yazarı Tyroslu Kallikrates'in söylediği üzere annesi, ebeveynlerinin yaşadığı köydeki yerel Güneş Tanrısı Tapınağında rahibeydi. Hatta belli bir düzeyde kahinelik de yapıyordu, zira bir keresinde kocasıyla kavga ederken ve ona ahmaklığı ve değersiz biri olması sebebiyle hakaret ederken şöyle bağırarak: "Bir imparatorun babasına bakın hele!" Buradan, kadının yazgı hakkında bir şeyler bildiği açıktır. Aynı yazar ayrıca, Aurelianus'un iktidarına dair şu kehanetlerin de verildiğini söyler: İlk olarak, Aurelianus henüz çocukken yıkama kabının etrafında birçok kez yılan olmuştuk ve

5 L. Domitius Aurelianus Augustus, MS 270 – 275 yıllarında Roma imparatorluğu yaptı.

6 Sırbistan, Sremska Mitrovica.

7 Aurelianus tarafından oluşturulan yeni bir eyalet.

8 Parmenides'in öğrencisi, Akhilleus ile kaplumbağa paradoksunun kaynağı.

kimse bunu öldüremezmiş; nihayetinde, bu yılanı gören annesi, yılanın kendi hanesinin bir mensubu olduğunu söyleyerek öldürülmesini istememiş.⁹ Dahası, söylendiğine göre rahibe, oğlu için erguvan renginden bir kundak bezi yapmış, o dönemki imparator da bunu Güneş Tanrısına adanmış. Yine rivayete göre Aurelianus, kundak bezinde sarı-
lıyken bir kartal onu beşiğinden alıp götürmüş fakat hiç zarar vermeden, şans eseri üzerinde hiç ateş bulunmayan yakınlardaki bir kutsal alanın sunağına koymuş. Aynı yazara göre Aurelianus'un annesinin memleketinde kocaman bir buzağı doğmuş; hayvanın üzerinde erguvan renkli lekeler varmış ve bunlar bir tarafında "Ave" kelimesini diğer tarafında da bir tacı tasvir ediyormuş.

V. Ayrıca aynı yazarda, pek önemi olmayan daha çok şey okuduğumu hatırlıyorum; yine ona göre Aurelianus doğduğu vakit annesinin bahçesinde erguvan renkli güller çıkmış, bunlar gül gibi koku saçıyormuş ama kökeninde altın varmış. Daha sonra Aurelianus askerî hizmetine başladığında, gelecekte iktidara geleceğini söyleyen birçok alamet varmış. Örneğin, Antakya'ya araba içinde girdiğinde -çünkü aldığı bir yaradan ötürü at süremiyormuş- onuruna açılan erguvan renkli bir pelerin, omuzlarını kaplayacak şekilde üzerine düşmüş. Aurelianus arabadan inip ata binmek istediğinde -çünkü o zamanlar Antakya'da at arabası kullanılması hiç hoş karşılanmıyordu- imparatora ait bir at ona götürüldü ve aceleyle ata bindi. Atın kime ait olduğunu anlayınca da kendi atına bindi. Dahası, bir keresinde Perslere elçi olarak gittiğinde ona, Pers kralının normalde Roma imparatoruna sunduğu bir kurban tabağı verilmiş. Bunun üzerinde Güneş Tanrısı, annesinin rahibesi olduğu tapınakta kendisine tapınıldığı aynı şekilde betimlenmiş. Ayrıca olağanüstü boyutlarda bir fil de verilmiş, Aurelianus bunu imparatora göndermiş; bir file sahip olan tek sivil vatandaş oydu.

VI. Bu ve buna benzer detayları atlayacak olursak Aurelianus, oldukça alımlı bir adamdı, erkeksi nezaketi sebebiyle çekiciydi, boyu

9 Roma'da yılanlar kutsal görülüyordu. Birçok evde koruyucu tanrı ya da ruh olarak bulundurulabiliyorlardı.

uzundu ve oldukça kaslı biriydi. Şaraba ve yemeğe biraz fazla düşkündü, lakin tutkularına nadiren boyun eğdi. Öylesine katı ve disiplinli bir adamdı ki bu hususta eşi benzeri yoktu, kılıcını her an çekmeye hazırdı. Orduda o zaman iki tribunus subayı vardı ve ikisinin de adı Aurelianus'tu, diğeri de daha sonraları Valerianus ile birlikte esir edilen Aurelianus'tu. Bu yüzden askerler ona, "Eli Kılıcında" lakabı taktılar, böylece hangi Aurelianus'un bir şey yaptığı veya herhangi bir başarılı icraatta bulunduğu sorulduğunda "Eli Kılıcında Aurelianus" diye cevap veriliyordu ve bu şekilde tanınıyordu.

Aurelianus'un sivil vatandaşken yaptığı birçok önemli iş hâlen iyi bilinir: Örneğin, o ve garnizonundaki üç yüz adam, Illyricum'a saldırdıklarında Sarmatları tek başlarına yok etmiştir. Caesar'ların iktidarlara hakkında yazan Theoclius'a göre, Sarmatlara karşı savaşırken Aurelianus bir günde kendi eliyle kırk sekiz adam öldürmüş ve birkaç gün içinde de dokuz yüz elliden fazla adamı kılıçtan geçirmiştir. Dolayısıyla genç oğlanlar bile Aurelianus'un onuruna şu tür tekerlemeler ve şarkılar besteliyor ve bayram günlerinde bunları söyleyerek tıpkı asker gibi dans ediyordu:

*Mille mille mille decollavimus
 unus homo mille decollavimus
 mille bibat quisquis mille occidit
 tantum vini nemo habet quantum fudit sanguinis.*
 "Bin kişinin kellesini aldık, bin, bin, bin
 Tek başımıza uçurduk kellelerini, bin, bin, bin
 Bin kişiyi öldüren tek başına içecek tam bin
 Kimsede yok döktüğü kan kadar çok şarap"

Bence bu dizeler son derece önemsiz ve sıradan, ancak yukarıda sözü edilen yazar kitabında bunlara Latince aslıyla olduğu gibi yer verdiğinden, göz ardı etmemem gerektiğini düşündüm.

VII. Aynı şekilde Aurelianus, Mogontiacum bölgesinde VI. Gallicana Lejyonu'nun tribunus subayıken Galya'ya akın eden ve bütün yörede başıboş gezinen Frankları yendi, yedi yüz tanesini öldürdü ve

üç yüz tanesini köle olarak sattı. Bir kez daha onun hakkında şöyle şarkılar söylenmeye başladı:

*Mille Sarmatas, mille Francos semel et semel occidimus.
mille Persas quaerimus.*

“Frankları da Sarmatları da bir kez daha biner biner
katlettik
Şimdi de bin tane Pers arıyoruz.”

Daha önce de söylediğim üzere askerler Aurelianus’tan öyle bir korkardı ki, bir keresinde ordugâhta çıkan kavga üzerine son derece sert cezalar verince bir daha kimse kavga çıkarmadı. Bir keresinde, evinde kaldığı bir adamın karısıyla zina yapan bir askere şöyle bir ceza veren ilk komutan oldu: İki ağacın birden tepelerini eğdirdi, bunları askerin ayaklarına bağlattı ve daha sonra aniden bıraktırdı. Asılı kalan asker öyle bir uçtu ki bedeni ikiye parçalandı.¹⁰ Bu ceza, bütün askerlerde müthiş bir dehşet yaratmış oldu. Aurelianus’un, vekiline tıpkı bir asker edasında yazdığı bir mektubu şu şekildedir:

“Eğer tribunus olmak istersen, daha doğrusu hayatta kalmak istersen, askerlerinin ellerini iyi tut. Hiçbiri diğerinin tavuğuna kış demesin, malını çalmasın. Hiçbiri üzümlerini çalmasın, ne kadar tahılı var sorgulamasın, zeytinyağını, tuzunu ya da yakacağını çalmasın; her bir asker kendi istihkakıyla yetinsin. Askerlerin, düşmandan alınan ganimetle yaşasın, eyalet sakinlerinin gözyaşlarıyla değil. Silahları parlatılmış, alet edevatları cilalanmış, botları sağlam olsun. Eski üniformaları yenileriyle değiştirilsin. Maaşları ceplerinde kalsın, meyhanelerde heder olmasın. Kolyelerini, bilekliklerini ve yüzüklerini taksınlar. Her bir askerin kendi atını ve yük hayvanını tımar etsin, hiçbiri hayvanının yem istihkakını satmasın. Askerlerin, bölüğe ait katırların bakımını müşterek bir şekilde yap-sın. Askerlerin silah arkadaşlarını köle olarak değil, bir asker olarak görsün; hiç suçlama olmadan doktora gidebilsinler, kahinlere hiç

10 Büyük İskender de buna benzer bir ceza yöntemi uygulamıştı, bkz. *Alex.*

ücret ödemesinler, hanlarda istirahat önceliği onlara verilsin, kavga çıkaranlar da kırbaçlansın.”

VIII. Geçenlerde Ulpus Kütüphanesi’nde keten kitaplar arasında, tanrısal Valerianus’un İmparator Aurelianus hakkında yazdığı bir mektup buldum. Bu mektubu kelime kelimesine aşağıda aktarıyorum:

“Valerianus Augustus’tan konsül Antoninus Gallus’a.¹¹ Oğlum Gallienus’u Aurelianus’tansa Postumus’a emanet ettiğim için şahsi bir mektubunda beni suçluyorsun. Suçlamanın temelinde, hem oğlanın hem de ordunun daha sağlam bir adama teslim edilmesi gerektiği var. Aurelianus’un ne kadar sağlam bir adam olduğunu öğrendiğinde gerçekten de bu fikirde olmaya devam edeceksin. O çok sağlam, fazlasıyla sağlam bir karakter; oldukça katı biri ve eylemleri çağımıza pek de uymuyor. Dahası, bir ciddiyetsizlik yapması durumunda oğluma karşı da son derece sert davranmasından korktuğuma herkesin şahit olmasını istiyorum, çünkü onun mizacında sürekli makara yapmak var.” Bu mektup Aurelianus’un ne kadar katı bir adam olduğunu gösteriyor; o kadar ki Valerianus dahi ondan korktuğunu söylemiştir.

IX. İmparator Valerianus’un övgüler dizdiği bir başka mektubu daha vardır. Bu mektubu şehir başkanının belgelerinden çıkardım. Roma’ya geldiğinde, genelde subaylarına verilen ödenek bu kez kendisine verilmiş. Mektup şöyle:

“Valerianus Augustus’tan, şehir başkanı Ceionius Albinus’a. Devletine sadık her bir kişiye, rütbesinin gerektirdiğinden daha fazla mükâfat ödemek her zaman öncelikli isteğimiz oldu. Lakin özellikle de kişinin hayat tarzı onu onurlandırmayı gerektirdiğinde, liyakati için rütbesinin hak ettiğinden daha başka bir ödül olmalı. Lakin kamu disiplini dolayısıyla kimse eyaletlerin gelirinden, sahip olduğu rütbesinin izin verdiğinden daha büyük bir ücret almamalı. Dolayısıyla şimdi, bütün ordularımızı teftiş ve nizam etmesi amacıyla, çok cesur bir adam olan Aurelianus’u seçtik. Bütün ordularımızın kabul edeceği üzere hem bizler hem de bütün devlet

11 Bu isimde bir konsül bilinmiyor.

öylesine borç içinde ki, hak eden kişiler için çok az ödül verilebiliyor. Aurelianus'ta parlak olmayan hangi nitelik, Corvinuslar¹² ve Scipiolarla kıyaslanamayacak hangi maharet var ki? O, Illyricum'ı kurtardı, Galya eyaletlerini korudu ve bir general olarak büyük ve muhteşem bir örnek oldu. Yine de böylesi bir adama hizmetlerinin karşılığında bundan başka verebileceğim hiçbir şey yok; eğer devleti akıllı ve dikkatli bir şekilde idare ederseniz elinizden pek fazlası gelmez. Dolayısıyla dürüst olarak siz, Roma'da olduğu müddetçe bu adama, en iyi kalite on altı asker somunu, ordugâhta kullanılan kaliteden kırk asker somunu, yirmi litre sofrâ şarabı, yarım domuz, iki ördek, on beş kilo domuz eti, yirmi kilo dana eti, yarım litre zeytinyağı ve yarım litre balık salamurası, yarım kilo tuz ve yeteri kadar yeşillikle sebze verin, çok değerli akranı. Aurelianus Roma'da olduğu süre boyunca ona ne gerekiyorsa verileceğinden, her zamanki istihkaktan fazla yem ile harcamaları için her gün iki Antoninus altın sikkesi, elli gümüş Philippus sikkesi ve yüz bronz denarius verin. Diğer her şey hazine görevlileri tarafından sağlanacaktır.”

X. Bu detaylar kimileri için saçma ve önemsiz gözükebilir, lakin araştırmamanın sınırı yoktur. Aurelianus, general ve subay olarak birçok görev yaptı, ayrıca yaklaşık kırk farklı durumda generaller ya da subaylar için yardımcılık yaptı. Hatta, Ulpius Crinitus'un bile yardımcısı olmuştu; bu adam Traianus'un soyundan geldiğini iddia ediyordu. Son derece cesur ve Traianus'a benzer bu adam, Güneş Tapınağında Aurelianus ile birlikte tasvir edilmiştir. Ayrıca Valerianus, Ulpius'u Caesar yapmayı da planlamıştı. Aurelianus, askerî birliklere komuta etti, sınırları eski hâline getirdi, ganimetleri askerlerine pay etti, Trakya'daki eyaletleri ele geçirdiği besi hayvanları, atlar ve kölelerle zenginleştirdi, saraya ganimet malları koydu ve Valerianus'un beş yüz kölesini, iki bin ineği, bin tane kısrağı, on bin koyunu ve on beş bin keçiyi özel bir çiftlikte topladı. O zaman

12 MÖ 4. yüzyılda altı kez konsüllük yapmış, Roma'nın İtalya'daki düşmanları Volsci ve Samnitlerle karşı büyük zaferler kazanmış M. Valerius Corvinus ile ünlenen bu ailenin soyundan gelen ve Augustus döneminde yaşayan M. Valerius Messalla Corvinus da ön plana çıkıyordu.

Ulpus Crinitus, Byzantion'daki bir halk hamamında otururken Valerianus'a resmî olarak teşekkürlerini sundu ve ona, Aurelianus'u yardımcı olarak vererek kendisini onurlandırdığını söyledi. Bu sebepten ötürü Aurelianus'u evlat edinmeye karar verdi.

XI. Aurelianus hakkında yazılmış mektupları ve de evlat edinişinin hikâyesini bilmek önemlidir. Valerianus'un Aurelianus'a mektubu şöyledir:

"Ulpus Crinitus'un yerini doldurabilecek başka biri olursa, o kişinin cesareti ve gayreti hakkında sana danışmam gerekir, değerli Aurelianus'um. Fakat sen şimdi kendini, Nicopolis bölgesindeki savaşa ver -çünkü senden daha iyisini bulamadım- böylece Crinitus'un hastalığı bize çok zarar çıkarmasın. Elinden geleni yap. Kısa konuşacağım. Orduların komutası sana ait olacak. Emrinde üç yüz Ituraealı¹³ okçu, altı yüz Armenialı, yüz elli Arap, iki yüz Saracen ve dört yüz Mezopotamyalı düzensiz birlik olacak. Ayrıca III. Fortunatus Lejyonu ile sekiz yüz zırhlı süvarin de olacak. Ek olarak Hariomundus, Haldagates, Hildomundus ve Charioviscus seninle birlikte olacak. Subaylar bütün ordugâhlardaki gerekli malzemeleri ayarladı. Zekândan ve maharetinden de yardım alarak, kışlık ve yazlık ordugâhlarını hiçbir eksiğinin olmayacağı yerlerde kurmak, düşman erzak konvoylarının yerlerini tespit etmek, düşman birliklerinin kesin gücünü ve çeşidini saptamak senin görevin; böylelikle hiçbir malzeme boşa kullanılmayacak, hiçbir silah israf edilmeyecek, çünkü bütün bunlar savaşta zafer için gereklidir. Eğer tanrılar da destek verirse ben senden çok şey bekliyorum, tıpkı hayatta olsaydı devletin Traianus'tan çok şey bekleyeceği gibi. Seni onun yerine görevli yaptığım kişi hiç de azımsanacak biri değildir. Dolayısıyla, Mayıs ayının yirminci gününden evvel bir sonraki yıl için, Ulpus Crinitus mevkidaşın olacak şekilde senin de konsüllüğe aday olman uygundur. Böylece Gallienus ve Valerianus'un görev süresini tamamlayacaksın. Masrafların kamu bütçesinden karşılanacak. Çünkü biz, devlet için uzun bir süre çalışıp yine de

13 Kabaca Lübnan bölgesi.

yoksul olanlara -en çok da onlara- yardım etmeliyiz.” Bu mektup da Aurelianus’un ne kadar büyük bir adam olduğunu gösterir. O gerçekten büyük bir adamdı; çünkü erken yaşlarından itibaren asil bir karakterle hiç kimse en üst mertebelere tırmanmamıştır.

XII. Konsüllük hakkındaki mektup ise şu şekildedir:

“Valerianus Augustus’tan hazine başkanı Aelius Xiphidius’a. Çektiği büyük fakirlik yüzünden konsül adayı olarak belirlediğimiz Aurelianus’a, hipodromda yarış müsabakaları düzenlemesi için üç yüz Antoninus altın sikkesi, üç bin Philippus gümüş sikkesi, beş milyon bronz sestertius, erkeklerin kullandığı türden on adet iyi dikilmiş tunik, Mısır keteninden mamul yirmi tunik, iki çift Kıbrıs tipi masa örtüsü, on Afrika kilimi, on Mağrubi sedir örtüsü, yüz tane domuz ve yüz tane koyun vereceksiniz. Ayrıca, harcamaları devlet bütçesinden yapılacak şekilde senatörlere ve Romalı atlı sınıfı mensuplarına ziyafet verilecek, iki tane büyük, dört tane de küçükbaş hayvan kurban edilecek.”

Aurelianus’un evlat edinilmesine dair böylesi büyük bir yöneticiye yakışacak şekilde bazı şeyleri anlattığıma göre sizden, birazdan yapacağım açıklama dolayısıyla beni sıkıcı ve sözü fazla uzatan bir yazar olarak görmemenizi istiyorum. İmparator Valerianus’un emrinde çalışan kabul dairesi başkanı¹⁴ Acholius’un kayıtlarındaki dokuzuncu kitabından aldığım şu bilgileri, doğru bilgi verme ilkesinden ötürü sunmam gerek:

XIII. Valerianus Augustus, Byzantion’daki halk hamamında, ordu ve saray mensuplarının huzurunda oturduğunda yanına, Konsül Nummius Tuscus, Muhafız Alayı Komutanı Baebius Macer ve Doğu Valisi Quintus Ancharius oturmuştu. Sol tarafında ise İskit sınırının komutanı Avulnius Saturninus, kısa süre önce Mısır için görevlendirilmiş Murrentius Mauricius, Doğu sınırının komutanı Iulius Trypho, Doğu’nun tahıl tedariki başkanı Maecius Brundisinus,

14 İmparatorun huzuruna çıkacak kişileri belirleyen ve randevuları ayarlayan saray görevlisi; *magister admissionum*.

Illyricum ve Trakya sınırlarının komutanı Ulpus Crinitus ve Raetia sınırının komutanı Fulvius Boius oturuyordu. Valerianus Augustus şöyle konuştu:

“Gotların gücünü kırıp devleti özgür bıraktığınız için ulusumuz size minnettar, Aurelianus. Çabalarınız sayesinde bolca ganimetimiz oldu, şanıımız yürüdü ve Roma’nın refahını sağlayan her şey artışa geçmiş durumda. Dolayısıyla, büyük başarılarınızın karşılığı olarak dört tane sur çelengi,¹⁵ beş rampa çelengi,¹⁶ iki gemi çelengi,¹⁷ iki sivil çelenk,¹⁸ on tane uçsuz mızrak,¹⁹ dört tane çift renkli flama, dört tane kırmızı general tuniğı, iki tane prokonsül pelerini, bir tane çizgili toga, bir tane palmye süslemeli tunik, bir tane altın süslemeli toga, bir tane uzun tunik ve bir tane fildişi sandalye alacaksınız. Bugün sizi konsül olarak atıyorum, senatoya size konsüllük asası ve ayrıca konsüllük baltaları tahsis etmeleri yönünde oy kullanılması için mektup yazacağım. Bu alametleri imparator vermez, tam tersine konsül olduğı zaman senatodan alır.”

XIV. Valerianus’un bu konuşmasından sonra Aurelianus kalktı ve imparatorun eline eğilerek, bir askere yaraşır sözlerle teşekkürlerini sundu. Bunlardan sözü edilmesi gerektiğini düşündüm. Daha sonra da şöyle konuştu:

“Efendim, saygıdeğer İmparator Valerianus Augustus. Bütün yaptıklarımı bu doğrultuda yaptım, aldığım yaralara sabırla dayandım, atlarımı ve bitap düşen adamlarımı da bu amaç doğrultusunda, yani devletin ve kendi vicdanımın onayını alabilmek için yaptım. Lakin siz benden daha çok şey yaptınız. Dolayısıyla, bana karşı gösterdiğiniz nazikliğe minnettarım ve bana teklif ettiğiniz konsüllüğü

15 Bir tür tahkimat formunda süslemesiyle altından yapılan ve düşman surlarına ilk tırmanan kişiye verilen ödöl.

16 Aynı türden, bu kez düşman ordugâhına ilk giren kişiye verilen ödöl.

17 Gemi mahmuzu şeklinde süslemeleri olan ve altından yapılan, düşman gemisine ilk atlayan kişiye verilen ödöl.

18 *Corona civica*; kahramanlık yapan, özellikle de bir silah arkadaşının hayatını kurtaran kişiye verilen ödöl.

19 Askerlere onur nişanesi olarak verildi.

kabul edeceğim. Güvendiğimiz bir tanrı, senatonun benim hakkın-
da buna benzer bir kaniya varmasını sağlasın.”

Orada bulunan herkes ayağa kalkıp teşekkürlerini sununca
Ulpius Crinitus da kalktı ve şu konuşmayı yaptı:

“Atalarımızın gelenekleri uyarınca -ki benim ailem de bu gelene-
ğe bilhassa değer verir- en soylu ailelerden gelenler en cesur kişileri
oğulları olarak seçer; böylelikle, nesli tükenmekte olan ya da çoktan
tükenmiş olan aileler evlilik yoluyla soyunu sürdürebilir. Bu gelene-
ği Nerva, Traianus’u, Traianus Hadrianus’u, Hadrianus Antoninus’u
ve ondan sonrakiler de diğerlerini evlat edinerek sürdürdü ve köklü
bir gelenek hâline getirdi. Şimdi, Aurelianus’u evlat edinerek bu ge-
leneği geri getirmem gerektiğini düşündüm. Onayınız ve otorite-
nizle onu bana vekilim olarak görevlendirdiniz. Dolayısıyla, bunun
kanunlarla kabul edilmesini ve Aurelianus’un, şimdiden konsüllük
yapmış biri olan Ulpius Crinitus’un kutsal görevlerinin, isminin,
mallarının ve yasal haklarının veliahdı olmasını ve sizin kararınızla
doğrudan konsül seçilmesini emrettiniz.”

XV. Her detayı burada aktarmak çok uzun olacak. Valerianus,
Crinitus’a teşekkürlerini sundu, geleneksel yöntemlere göre
Aurelianus evlat edinildi. Burada, Yunanca yazılmış bir kitap-
ta okuduğum şu bilgiyi de aktarmalıyım: Valerianus, Crinitus’a,
sırf yoksul biri olduğu için Aurelianus’u evlat edinmesini söylemiş.
Lakin bu konuyu tartışmadan geçeceğim.

Şimdi, Aurelianus’un konsüllük için gerekli olan parayı nasıl
bulduğunu anlattığıma göre, bariz bir şekilde gereksiz olan bir detayı
neden aktardığımı anlatmalıyım. Kısa süre önce Furius Placiudus’un
hipodromda konsüllüğünü²⁰ kutladığını gördük; gösteriler öyle bü-
yük ki at sürücüleri sanki ödül değil miras edinmiş gibiydi; dürüst
insanlar sıkıntıdan inliyorken onlara ipek nakışlı tunikler, iyi kalite
ketenden imal edilmiş süslü tunikler ve hatta at hediye edilmişti.
Artık konsüllük zenginlerin geldiği bir mertebeydi ve konsül olanı
yoksullaştırmayacak şekilde liyakat sahiplerinin geldiği bir makam

20 Bu isimde bir konsül bilinmiyor.

değildi. O eski namuslu günler geride kaldı; halkın desteğini alma hırsından ötürü artık yok olmanın eşiğinde. Her zamanki gibi bu hususu da tartışmadan geçeceğiz.

XVI. İşte bu tasvip ifadeleri ve ödüllerle yüksek mertebeye yükselen Aurelianus, Claudius'un döneminde öylesine seçkin bir adam oldu ki, imparatorun ölümünden ve kardeşi Quintillus'un katledilmesinden sonra tek başına imparatorluk tahtına çıktı. Gallienus'un barış yaptığı Aureolus da o zaman idam edilmişti. Bu konuyla ilgili tarihçiler arasında, hatta Yunanca yazarlar arasında dahi büyük bir fikir ayrılığı vardır; bazıları Aureolus'un, Claudius'un vasiyetine karşın Aurelianus tarafından öldürüldüğünü söylerken bazıları Aurelianus'un kendi emirleri ve istekleri doğrultusunda böyle yaptığını, bazıları Aurelianus tahta çıktıktan sonra cinayeti işlediğini, bazıları da henüz sıradan bir vatandaşken bu işi yaptığını söyler. Biz bu konuyu tartışmadan geçiyoruz; isteyen, söz konusu kaynakları okuyarak gerekli bilgileri edinebilir. Lakin, tanrısal Claudius'un Maeotidae²¹ kabilesine karşı yapılan savaşın bütün idaresini Aurelianus'tan başka birine vermediği herkesin kabul ettiği bir husustur.

XVII. Günümüze kadar gelmiş bir mektup vardır. Âdetim olduğu üzere gerçeklikten sapmamak adına, ya da diğer yıllık yazarlarının böyle yaptığını gördüğüm için bu mektubu burada paylaşmam gerektiğini düşünüyorum:

"Flavius Claudius'tan değerli dostu Valerius Aurelianus'a selamlar. Devletimiz, değerli hizmetlerinize ihtiyaç duyuyor. Öyleyse harekete geçin, gecikmeyi bırakın. Askerlerin sizin komutanıza, subayların da liderliğinize uymasını istiyorum. Gotlar yenilmeli, Trakya'dan atılmalı. Çok sayıda Got düşman Haemimontum'u ve Avrupa topraklarını yakıp yıktı; onlar, kendilerine karşı savaştığınızda kaçan kişiler. Şimdi bütün Trakya'daki, bütün Illyricum'daki ve bütün sınırlardaki orduları sizin komutanınıza veriyorum. Bize o

21 Azak Denizi'nden geldikleri için (Maeotis Gölü/Denizi) bu ismi almış kabile; Eruli.

alışlageldik gayretlerinizi gösterin. Kardeşim Quintillus sizinle buluşur buluşmaz yardımlarını sunacak. Diğer işlerle meşgul olduğum için bütün bu savaşın idaresini sizin gibi mert bir adama emanet ediyorum. Dahası size on at, iki göğüslük zırh ve savaşa girişmek zorunda kaldığımda ihtiyaç duyduğum bütün her şeyi gönderiyorum.”

Claudius'un önderliğinde yapılan muharebelerden elde edilen başarıların da etkisiyle Aurelianus, imparatorluğu eski durumuna getirdi ve daha önce de belirttiğimiz üzere bütün lejyonların ortak kararıyla hemen imparator ilan edildi.²²

XVIII. Aslında Aurelianus, imparatorluk tahtına çıkmadan evvel ve Claudius hâlen hüküm sürüyorken bütün süvari birliklerine komuta ediyordu; o dönemin süvari birlikleri komutanı, imparatorun emirleri olmadan paldır küldür savaşa girdiği yönünde kınanmıştı.

Aurelianus o dönem esnasında Suebi ve Sarmatlara karşı müthiş bir cesaretle savaştı ve çok parlak bir zafer kazandı. Şurası da gerçek ki onun komutası altında, acemiliğinin bir sonucu olarak Marcomanni kabilesi büyük bir felakete yol açtı.²³ Aurelianus bu düşmanlarla, aniden gerçekleştirdikleri akında göğüs göğse çarpışma konusunda hiç plan yapmayıp arkadan kovalamaya hazırlanırken Marcomanni savaşçıları, Mediolanum civarındaki bütün yöreyi yakıp yıktı. Aurelianus daha sonrasında Marcomanni kabilesini de yendi.

Marcomanni kabilesinin büyük bir alanda yaptığı yıkım esnasında oluşan panik ortamında Roma'da büyük ayaklanmalar çıktı, çünkü herkes, Gallienus'un yönetimi esnasında yaşanan şeylerin bir kez daha gerçekleşmesinden korkuyordu. Bu yüzden insanlar, senatonun yararına olmasıyla ünlü Sibil Kitaplarına dahi başvurdu. Bu kitaplardan verilen buyruk, bazı yerlerde kurban kesileceği, böylelikle barbarların daha fazla ilerleyemeyeceği yönünde oldu. Verilen

22 Claudius'un ölümünden hemen sonra, 270 yılının ilkbahar aylarında Quintillus, İtalya'da imparator ilan edildi.

23 Alamanni ve Luthungi kabileleri MS 270 – 271 dönemi kış aylarında İtalya'ya akın etti, o sırada Vandallarla savaşmakta olan Aurelianus hızla geri döndü, fakat detaylar belli değildir.

bütün buyruklar çeşitli seremonilerle yerine getirildi ve barbarlar durduruldu. Aurelianus daha sonraları, küçük gruplar hâlinde başıboş gezinen bütün düşmanları yok etti.

Senatonun, Sibil Kitaplarına danışılması gerektiği yönünde aldığı kararın tam metnini burada aktarmak isterim:

XIX. 11 Ocak günü şehir başkanı Fulvius Sabinus şöyle konuştu:

“Sizlere, rahip tavsiyelerini ve bize, Kader Kitaplarına danışmamızı emreden önderimiz Aurelianus’un bir mesajını iletiyorum, **Seçilmiş Babalar**. Bu kitaplarda, tanrıların kutsal emri ile savaşı bitirme umutlarımız yatıyor. Hepiniz, ne zaman ciddi bir sıkıntı vuku bulsa her zaman bu kitaplara danışıldığını ve bu kitaplardan kurban kesme emri gelmeden devletin sıkıntılarının asla dinmediğini bilirsiniz.”

Daha sonra, ilk önce fikrini belirtme hakkı onda olan **Ulpian** şöyle konuştu:

“Şimdi, devletin güvenliği hakkında danışmamız ve kaderin buyruklarını araştırmamız için çok geç; tıpkı, her hastalık ve felakete en başından müdahale etmek en iyisiyken, muazzam bir umutsuzluk durumu olmadıkça hastaların, sanki yetenekli insanlar daha kesin bir tedavi yapacakmış gibi, en iyi hekimlere gönderilmemesi gibi. Hatırlarsınız ki Marcomanni istilasının haberi ilk geldiğinde bu mecliste sık sık, Sibil Kitaplarının buyruğuna danışmamız, Apollon’dan istifade etmemiz ve kendimizi ölümsüz imparatorların emirlerine adamamız gerektiğini görüştük. Fakat bazıları buna itiraz etti; itirazlarını da öyle bir yalakalık ve kurnazlıkla yaptılar ki, İmparator Aurelianus’un, tanrılara danışmaya gerek olmayacak kadar büyük bir cesareti olduğunu söylediler; sanki o büyük adam tanrılara **hürmet göstermiyormuş ve umutlarını göklerde yaşayanlara bağlamıyormuş** gibi. Daha ne diyebilirim? Aurelianus’un, tanrılardan yardım istediği mesajını duyduk, ki bu hiçbir zaman kimseye bir utanç getirmez. Şimdi bu müthiş cesur adama yardım edelim. Dolayısıyla gelin, ey rahipler; gelin o saf ve dingin ruhlarınızla tapınağa çıkın, sehpalara defne demetleri koyun ve üstü örtülü ellerinizle kutsal kitapları açın, devletin o hiç değişmeyen yazgısı ve kaderi hakkında araştırma yapın.

Ayrıca, yasal olarak seremonilerde yardımı dokunabilecek oğlanlara kutsal ilahiler okuyun. Biz, kutsal ritüeller ve kurban törenleri için gerekli bütün paraların ödenmesi kararını alacağız ve Ambarvalia Festivali'nin²⁴ düzenleneceği yeri seçeceğiz.”

XX. Bu konuşmadan sonra birçok senatör, sorulması üzerine fikir beyan etti, lakin bütün bunları anlatmak çok uzun olacaktır. Bazı senatörler ellerini kaldırdı, diğerleri oy vermek üzere hareketlendi, diğerleri de onay verdiklerini sözleriyle beyan etti. Bunun üzerine senatodan karar çıktı. Ardından tapınağa gidildi, Sibil Kitaplarına danışıldı ve kutsal ayetler okundu. Şehir arındırıldı, ilahiler okundu, Amburbium kutlandı,²⁵ Ambarvalia ilan edildi ve böylece kutsal seremoni tıpkı emredildiği gibi yerine getirildi.

Aurelianus'un Sibil Kitaplarıyla ilgili mektubu da burada kanıt olarak sunuyorum:

“Sanki bütün tanrıların tapınağına değil de Hristiyanların kilisesine danışıyormuşsunuz gibi, Sibil Kitaplarını açma konusunda bu kadar uzun bir süre tereddüt etmiş olmanıza hayret ediyorum, hürmetkâr Babalar. Gelin; rahiplerin ve kutsal seremonilerin saflığıyla, devletin düştüğü zor durumdan rahatsız olan önderinize yardım edin. Sibil Kitaplarına danışın; yapılması gereken her şey yapılınsın; ne kadar para gerekiyorsa, her ırktan ne kadar tutsak, ne kadar değerli hayvan gerekiyorsa hiç geri çevirmeden memnuniyetle size sağlayacağım, zira tanrıların yardımıyla zafer kazanmak mümkündür. Atalarımız birçok savaşı işte bu şekilde sonlandırdı, bu şekilde birçok savaşa başladı. Ne kadar masraf olursa olsun bunların, hazine başkanı tarafından -kendisine bir mektup yolladım- ödenmesini emretti. Ayrıca, kendi isteklerimden daha çok bulduğum devletin bütün kaynakları da emrinize amade olacak.”

XXI. Aurelianus, bütün birliklerini bir araya getirip tüm düşmanlarıyla bir an evvel karşılaşmak istediği için, Placentia yakınlarında,

24 Mayıs ayında düzenlenen eski bir arınma seremonisi. Bu seremonide bir boğa, bir keçi, bir de domuz Mars için kurban edilirdi.

25 Şubat ayında düzenlenen ve kurban kesilen şehrin arınma seremonisi.

Roma İmparatorluğu'nu neredeyse yıkıma sürükleyen bir yenilgi aldı. Bu musibete sebep olan şey, barbarların kurnazlık ve kalleslik yaparak saldırma şekliydi. Aurelianus ile meydan muharebesinde savaşmayı başaramayınca çok sıkı ormanlara girdiler ve akşam vakti buradan birliklerimizi yenilgiye uğrattılar. Sibil Kitaplarına danışıldıktan ve kurbanlar kesildikten sonra tanrıların gücü barbarları kahretmemiş olsaydı Roma o savaştan bir zafer kazanamayacaktı.

Marcomanni kabilesine karşı yapılan savaş bitince, mizacı gereği çok şiddetli bir adam olan ve o zaman öfkeyle dolan Aurelianus, ayaklanmaların ortaya çıkardığı kötü durumun intikamını almak adına istekli bir şekilde Roma'ya yürüdü. Başka zamanlarda muhteşem bir adam olmasına karşın o an gücünü bir despot gibi kullandı; isyancı elebaşlarını katlederek, daha ılımlı yöntemlerle durdurulabilecek bir şeyi çok kanlı bir şekilde bitirdi. Hatta, kendilerine yönelik önemsiz suçlamalar yöneltilen ve daha ılımlı bir imparator olsaydı görmezden gelinebilecek bazı asil soylu senatörleri dahi öldürttü; onlara şahitlik edenler de ya tek bir kişi ya da önemsiz veya çok az saygı gören kişilerdi. Daha ne denebilir ki? Aurelianus daha sonra, şanına leke sürmüş bir şekilde daha önceden muhteşem olan ve birçok sebepten ötürü büyük umutların bağlanmış olduğu hükümdarlığını bozmuş oldu. O tarihten sonra insanlar onu sevmeyi bıraktı ve bu muhteşem hükümdardan korkmaya başladı; bazıları, böylesi bir imparatorun sevgi değil nefreti hak ettiğini, bazıları da Aurelianus'un gerçekten iyi bir hekim olduğunu, fakat iyileştirme yöntemlerinin kötü olduğunu söylüyordu. Bütün bu yaşananlar, tıpkı Gallienus dönemindeki gibi böylesi bir şeyin tekrar vuku bulabileceğinin mümkün olduğu ihtimalini çıkarınca Aurelianus senatoya danıştıktan sonra Roma şehrinin surlarını genişletti. Pomerium²⁶ sınırını ise o zaman değil daha sonraki bir dönemde genişletti. Zira, Roma İmparatorluğu'na yabancıların ülkelerinden yeni topraklar katanlar hariç hiçbir imparator pomperium sınırlarını genişletemez. Bu sınırlar Augustus, Traianus ve Nero tarafından genişletilmişti;

26 Çok eski zamandan beri var olan Roma'nın kutsal sınırı. Bu sınır içine askeri birlik giremiyordu.

Nero'nun döneminde Pontos Polemoniacus²⁷ ile Cottius Alpleri²⁸ Roma hâkimiyetine girmişti.

XXII. Surlar, şehrin genel durumu ve iç işleri ile ilgili her şeyi bir bütün olarak hallettikten sonra Aurelianus, Palmiralılara ya da daha ziyade, oğullarının adına Doğu'da imparatorluk gücünü elinde bulunduran Zenobia'ya karşı harekete geçti. Yürüyüşü esnasında muhtelif türlerden çok sayıda büyük savaşı bitirdi. Trakya ve Illyricum'da kendisine karşı çıkan barbarları yendi,²⁹ Tuna'nın öte tarafında Gotların lideri Cannabas ya da Cannabaudes adındaki adamı ve onunla birlikte beş bin kişiyi öldürdü. Buradan, Byzantion üzerinden Bitinya'ya geçti ve hiçbir mücadeleye gerek kalmadan bölgeyi ele geçirdi. Aurelianus'un söylediği ve yaptığı birçok ünlü şey vardır, lakin okuyucuya bıkkınlık vermemek için bütün bunları kitabımızda anlatmamalıyız, zaten isteğimiz de o yönde. Lakin, Aurelianus'un karakterinin ve mertliğinin daha iyi anlaşılması adına birkaç tanesi seçerek burada verilebilir. Örneğin, Tyana'ya³⁰ geldiğinde şehir kapılarının kendisine karşı kapatıldığını görünce öfkelenip şöyle bağırdı: "Bu şehirde tek bir canlı köpek dahi bırakmayacağım." Bunun üzerine, yağma yapma umuduyla yanıp tutuşan askerler daha büyük bir cesaretle baskı kurdu. Ancak, diğerleriyle birlikte öldürülmekten korkan Heraclammon adında bir adam memleketine ihanet etti ve şehir ele geçirildi.

XXIII. Lakin Aurelianus, gerçek bir imparatora yaraşır bir şekilde aynı anda iki kayda değer eylemde bulundu; biri ne kadar sert, biri de ne kadar merhametli olduğunu gösteren eylemlerdi. Tıpkı bilge bir muzaffer gibi, memleketinê ihanet eden Heraclammon'u idam etti; bundan sonra askerler, imparatorun, "Şehirde tek bir canlı köpek dahi bırakmayacağım," sözıyla uyumlu olarak şehrin yok

27 I. Polemo'nun krallığı, 63 yılında imparatorluk topraklarına dahil edildi, ilk olarak Galatia, daha sonra da Kapadokya eyaleti sınırlarına alındı.

28 Augustus döneminde söz konusu bölgeyi yöneten Cottius'un ismini verdiği yer.

29 271 yılının yaz aylarında Tuna'nın güneyini işgal eden Gotlar.

30 Niğde bölgesinde yer alan, Tuvana olarak bilinen eski yerleşim yeri.

edilmesi için haykırınca Aurelianus onlara şöyle dedi: “Evet, şehirde tek bir canlı köpek dahi bırakmayacağım dedim. O hâlde bütün köpekleri öldürün.” İmparatorun bu sözleri gerçekten hayranlık vericiydi, lakin askerlerin eylemleri daha da dikkate değer; zira bütün ordu, sanki bu şekilde zengin olacakmış gibi imparatorlarının şaka-sını kabul edip uyguladı ve bu şekilde hem ganimetten oldular hem de şehir el değmeden muhafaza edilmiş oldu.

Heraclammon ile ilgili şöyle bir mektup var:

“Aurelianus Augustus’tan Mallius Chilo’ya. Deyim yerindeyse, nezaketi sayesinde Tyana’yı ele geçirdiğim adamın idam edilmesini sağladım. Hainleri oldum olası sevmemişimdir; onu askerlerin öldürmesinden de memnuniyet duydum. Kendi memleketini korumayan kişi bana sadık kalmayacaktır. O, dünyada bana karşı çıkan bütün herkesten sadece biriydi. İdam ettirdiğim adam zengindi, bunu inkâr edemem, lakin mal mülkünü, ait olduğu şekilde çocuklarına verdim. Kimse beni, zengin bir adamı sırf parası için öldürttüğüm yönünde suçlayamaz.”

XXIV. Tyana şehri muhteşem bir şekilde ele geçirildi. Heraclammon, Aurelianus’a arazinin tıpkı bir kuşatma rampası şeklinde yukarı doğru yükseldiği bir yer gösterdikten sonra imparator oraya tırmandı ve erguvan pelerinini havaya kaldırarak kendisini, içerideki kasaba halkına askerler olmadan gösterdi. Böylelikle şehir, Aurelianus’un bütün ordusu sanki surların içindeymiş gibi ele geçirildi.

Saygıdeğer bir adamın itibarını daha da artıran bir olayı atlama-malıyız. Söylendiğine göre Aurelianus gerçekten de, Tyana şehrini yok etmekten söz ediyor ve bu doğrultuda plan yapıyormuş. Lakin, muhteşem bir şana ve otoriteye sahip, eskiden bir filozof olan, tanrılarının gerçek dostu ve doğaüstü bir varlık olarak görülen Tyanalı Apollonius, Aurelianus tam da çadırına çekilirken birdenbire, genelde tasvir edildiği şekilde ona gözüktü ve Pannonialı bir adama karşı iyi anlaşılabilme adına onunla Latince şu şekilde konuştu:

“Aurelianus. Eğer muzaffer olmak istiyorsan, akranlarımı öldürme planı yapmanın hiçbir mânâsı yok. Aurelianus. Eğer hüküm sürmek

istiyorsan, masumların kanını sakın ola ki dökme. Aurelianus, eğer uzun yaşamak istiyorsan, merhametli ol.”

Aurelianus bu saygıdeğer filozofu dış görünüşünden tanıdı; birçok tapınakta onun tasvirlerini görmüştü. Aniden büyük bir korkuya kapıldı, daha sonra da Apollonius’a bir büst, heykel ve tapınak sözü verdikten sonra kendine geldi. Bu olayı güvenilir kaynaklardan öğrendim ve Ulpus Kütüphanesi’ndeki kitaplarda defalarca okudum; Apollonius’un çok saygıdeğer bir adam olduğunu bildiğim için bu hikâyeyi güvenilir buluyorum. Apollonius’tan başka daha saygıdeğer, daha çok hürmet duyulan, daha çok şana sahip veya daha kutsal kim vardı ki? O, ölüleri diriltiyordu, insan gücünü ötesinde birçok şey söylüyor ve yapıyordu. Eğer ona dair şeyler okumak isteyen olursa, Apollonius’un hayatına dair yazılan Yunanca kitapları okusun. Eğer ömrüm yeter de onun gibi bir ermişle tanışma şansım olursa bu büyük adamın icraatlarını kısa da olsa kaleme alacağım; bunu, başarılı eylemleri kitabımda atıf görmeyi hak ettiği için değil, bu mucizevi olaylar herkesin sesinden anlatılsın diye yapacağım.

XXV. Tyana şehrini bu şekilde ele geçirdikten sonra Aurelianus, Daphne yakınlarında küçük bir çatışmadan sonra Antakya’yı zapt etti ve herkesi bağışlayacağına söz verdi. Bundan sonra, bilindiği kadarıyla o saygıdeğer adam Apollonius’un tavsiyelerine uyarak büyük bir nezaket ve merhametle muamele gösterdi. Daha sonra, Zenobia ve müttefiki Zaba’ya³¹ karşı çok büyük bir muharebe yapıldı ve savaşa son verildi. Aurelianus’un süvarileri bitap düşmüş hâlde saflarını bozup tam kaçacak noktaya geldiğinde aniden, daha sonraları öğrenildiğine göre doğaüstü bir gücün araya girmesiyle bir tanrı rüyeti piyadelere cesaret verdi ve hatta süvarileri bile kendine getirdi. Zenobia ve Zaba kaçtı, mutlak bir Roma zaferi kazanıldı. Bütün Doğu’yu eski durumuna getirdikten sonra Aurelianus, muzaffer bir şekilde Emesa’ya girdi ve derhal, sanki herkesin göreviymiş gibi tapınmak üzere Elagabalus Tapınağı’na gitti. Orada, muharebede

31 Septimius Zabdas, Antakya yakınlarındaki bölgede gerçekleşen muharebede şehri Aurelianus’a bıraktıktan sonra Emesa’ya gitti, burada da büyük bir savaş gerçekleşti ve Aurelianus galip geldi.

kendisine yardım eden tanrısal rüyeti gördü. Daha sonra orada tapınaklar kurdurmakla kalmadı, ayrıca çok değerli hediyeler adadı ve Roma'da bir Güneş tanrısı tapınağı yaptırdı, bunu da yeri geldiğinde anlatacağımız üzere büyük bir gösterişle kutsadı.

XXVI. Aurelianus daha sonra yürüyüşünü Palmira'ya çevirdi; amacı şehri zapt ederek, gayretlerine bir son vermektir. Lakin yürüyüşü esnasında ordusu sıklıkla Suriyeli haydutların tacizlerine maruz kaldı, çok sayıda zorluk yaşadıktan sonra kuşatma esnasında da büyük bir tehlike atlattı, hatta atılan bir okla yaralandı.

Aurelianus'un, Mucapor'a yazdığı bir mektup günümüzde hâlen mevcuttur. Bu mektupta imparatorlara özgü ağzı sıkı tavrı bir kenara bırakarak bu savaşın ne kadar zor olduğunu şöyle anlatır: "Romalılar sürekli, sadece bir kadına karşı savaştığımı söyleyip duruyor; sanki Zenobia tek başına da bir tek kendi birlikleriyle bana savaşıyor. Gerçek şu ki, bir erkeğe karşı savaşıyor olsaydım ortaya çıkacak kadar çok büyük bir düşman var; öte yandan Zenobia, korktuğu ve suçluluk duygusu çektiği için daha basit bir düşman. Size ne kadar çok ok atıldığını, savaş için ne kadar büyük hazırlıklar yapıldığını, ne kadar çok mızrak ve taş ayarlandığını anlatamam. Surların iki veya üç mancınıkla korunmadığı tek bir yer bile yok; hatta bu mancınıklardan ateşli maddeler dahi atılıyor. Daha ne denebilir? Zenobia tıpkı bir kadın gibi korkuyor ve cezalandırılmaktan korkan biri gibi savaşıyor. Lakin ben, tanrıların Roma devletine yardım edeceğine inanıyorum, çünkü onlar bizi asla yalnız bırakmamıştır."

Aurelianus, bitap düşmüş ve başarı kazanamamış bir hâlde en sonunda Zenobia'ya bir mektup gönderip ona teslim olmasını, bu durumda hayatını bağışlayacağını söylemiş. Bu mektubun bir nüshasını aşağıda veriyorum:

"Roma dünyasının imparatoru ve Doğu'yu yeniden kurtaran Aurelianus'tan Zenobia'ya ve savaşta onunla müttefiklik bağı kuran herkese. Şu an size yapmanızı emrettiğim şeyi daha önceden kendi hür iradenizle yapmış olmalıydınız. Size teslim olmanızı emrediyorum; bu durumda hayatlarınız bağışlanacak. Zenobia, sen de

çocuklarıyla birlikte, soylu senatomuzla uyumlu olarak atayacağım bir yerde yaşayacaksın. Mücevherlerin, altınların, gümüşlerin, ipeklerin, atların, develerin ve her şeyini Roma hazinesine teslim edeceksin. Palmira halkının halkları da muhafaza edilecek.”

XXVII. Bu mektubu alan Zenobia, bulunduğu duruma göre daha büyük bir gurur ve cüretkârlıkla cevap verdi. Bana göre korku yaratmak için verdiği bu cevabın olduğu mektubun bir nüshasını aşağıda paylaşıyorum:

“Doğu’nun kraliçesi Zenobia’dan Aurelianus Augustus’a. Sizden başka kimse mektup yoluyla bu istediklerinizi istemedi. Savaş yoluyla başarılması gereken her şey sadece mertlikle yapılmalıdır. Sanki Kleopatra’nın hayatta kalmaktansa bir kraliçe olarak ölmeyi tercih ettiğini bilmiyormuşsunuz gibi benden teslim olmamı istiyorsunuz. Persia’dan bize takviye kuvvetler gelecek, şu anda bunu bekliyoruz. Saracenler de bizim tarafımızda, Armenialılar da. Suriye’deki haydutlar ordunuzu yenilgiye uğrattı, Aurelianus. Daha ne söylenebilir ki? Dört bir yandan gelmesini beklediğimiz birlikler eğer gelirse o zaman siz şüphesiz, sanki her yerde muzaffer olmuşsunuz gibi teslim olmamı buyurduğunuz küstahlığı bir kenara bırakacaksınız.” Nicomachus’un söylediğine göre Zenobia bu mektubu dikte ettirmiş ve Suriye dilinden Yunancaya çevirttirmiş. Zira Aurelianus’un kendisine gönderdiği mektubu Yunancaydı.

XXVIII. Aurelianus bu mektubu alınca hiç utanç duymadı, bilakis öfkelenildi ve hemen dört bir yandan askerlerini ve komutanlarını toplayıp Palmira’yı kuşattı. Cesur imparator bütün dikkatini, tamamlanmamış ya da göz ardı edilmiş gibi görünen şeylere adadı. Perslerin gönderdiği takviye kuvvetlerin yolunu kesti, Saracenlerin ve Armenialıların kıtalarını engelleyip bunları, bazılarını cebren bazılarını da ikna etmek suretiyle kendi tarafına çekti. En sonunda, müthiş bir çaba göstererek çok kuvvetli bir kadın olan Zenobia’yı yendi. Yenilmesi üzerine Zenobia tek hörgüçlü develeriyle kaçtı, lakin Perslerin tarafına geçmeye çalışırken peşinden gönderilen

süvarilere yakalandı ve böylelikle Aurelianus'un eline düştü. Bunun ardından Aurelianus, muzaffer ve bütün Doğu'yu hâkimiyetine almış, daha mağrur ve Zenobia'yı da zincire vurduğu için daha küstah bir şekilde, durumun gerektirdiği üzere Persler, Armenialılar ve Saracenlerle mücadeleye girişti. Ardından, günümüzde Güneş Tapınağı'nda gördüğümüz mücevherlerle süslü ziyaret eşyaları, Perslerin ejder flamaları,³² baş örtüleri, o zamandan sonra bile hiçbir milletin ya da Roma dünyasının görmeyeceği düzeyde erguvan eşyalar geldi.

XXIX. Bu konuda en azından birkaç şey söylemek isterim. Capitolium Tepesi'nde bulunan Iuppiter Optimus Maximus Tapınağı'nda erguvan renkli kısa bir yün pelerin olduğunu bilirsiniz. Bunun kenarlarında erguvan renkli mücevherler vardı. Bunu evli kadınlar ile bizzat Aurelianus getirmişti. Bu pelerin, muazzam parlaklığına kıyasla kül rengine doğru soluyordu. Hindistan'ın en ücra bölgelerinden getirilen bu pelerini söylenene göre Perslerin kralı Aurelianus'a hediye etmiş ve ona şunu söylemiş: "Tıpkı bizim kullandıklarımıza benzeyen bu erguvan kıyafeti kabul edin." Fakat bu doğru değildir. Daha sonra hem Aurelianus ile Probus'un hem de kısa süre önce Diocletianus'un yaptığı araştırmalar sonucunda bu erguvan pelerin hiçbir şekilde bulunamamıştır. Bunun yerine, eğer düzgün bir şekilde hazırlanırsa Hindistan sandiksinin³³ bu tür erguvan rengi verdiği söylenir.

XXX. Konuma geri döneyim: Bütün bunlara karşın, Zenobia'nın cezalandırılmasını isteyen tüm ordu arasında korkunç bir ayaklanma çıktı. Bir kadının idam edilmesini uygun görmeyen Aurelianus, Zenobia'ya savaş başlatmasını, bu yönde hazırlık ve eylemde bulunmasını tavsiye eden birçok kişiyi öldürdü. Öte yandan, Roma halkına bizzat göstermek üzere Zenobia'yı zafer töreni için sakladı. Filozof

32 Doğulu güçler ve kuzeyli barbarlar tarafından ejder flamaları kullanılıyordu. Daha sonraları Romalılar da bunu kullanmaya başladı.

33 Arsenik ile kırmızı toprak boyasının karışımından oluşan kızıl sülfite verilen isim, lakin buradaki bir tür bitki de olabilir.

Longinus'un da öldürülenler arasında yer alması zalimce bir şey olarak görülüyordu. Söylenene göre Longinus,³⁴ Zenobia'nın Yunanca öğretmeni idi ve Aurelianus, yukarıda verilen Zenobia'nın küstah mektubunun, Suriye dilinde tasarlanmış olsa da Longinus'un tavsiyeleri doğrultusunda yazıldığı haberini aldığı için onu idam ettirmişti. Doğu'ya boyun eğdirdikten sonra Aurelianus muzaffer olarak Avrupa'ya döndü ve burada Carpi birliklerini de yendi. Senato ona gıyabında Carpicus unvanını verince bu meclise söylenene göre jest olarak şu mesajı yollamış: "Şimdi bana Carpisculus demek size kaldı, Seçilmiş Babalar." *Carpisculum* bir bot türüne verilen isimdir. Bu unvan ona âdi bir unvan gibi görünüyordu, çünkü hâlihazırda Gothicus, Sarmaticus, Armeniacus, Parthicus ve Adiabenicus unvanları vardı.

XXXI. Suriyelilerin sadakatini sürdürmesi nadir, ya da daha doğrusu zor bir şeydir. Kısa süre önce yenilmiş ve ezilmiş olan Palmiralılar, Aurelianus Avrupa'daki işlerle meşgulken büyük ölçekli bir isyan başlattı. İmparatorun bölgedeki garnizonun komutasında bıraktığı Sandario'yu ve onunla birlikte altı yüz tane okçuyu öldürüp, Zenobia'nın akrabası Akhilleus adında birine gücü verdiler. Lakin, her zamanki gibi hazırlıklı olan Aurelianus Rhodope bölgesinden geldi ve hak ettiği üzere Palmira şehrini yok etti. Aurelianus'un zalimliği, ya da bazılarının söylediği üzere sertliği öyle iyi bilinir ki, son derece acımasız bir hiddete kapıldığını gösteren şöyle bir mektubu vardır:

"Aurelianus Augustus'tan Cerronius Bassus'a. Askerlerin kılıçları daha ileri gitmemeli. Hâlihazırda yeteri kadar fazla Palmiralı öldürüldü ve katledildi. Kadınların dahi hayatlarını bağışlamadık, çocukları öldürdük, yaşlıları katlettik, köylüleri kılıçtan geçirdik. Bu aşamada toprakları ya da şehri kime bırakalım? Hâlen hayatta kalanların canı bağışlanmalı. Zira bizim inancımıza göre birçok

34 Cassius Longinus, Yeni Platoncu filozof, retorik uzmanı ve dil bilimci. Atina'daki kariyerinden sonra Zenobia'nın sarayına girdi. Eserlerinden sadece çok az fragman günümüze ulaşmıştır.

kişinin cezalandırılmasıyla pek az kişi terbiye edilmiştir. Palmira'daki Güneş Tapınağı'nın³⁵ eski durumuna tekrar getirilmesini istiyorum. Bu kutsal mabet III. Lejyon'un kartal sancaktarları, ejderha sancaktarı ile borazancı ve trompetçiler tarafından yağmalanmıştı. Zenobia'nın kasalarından yüz elli kilo altın, Palmiralıların hazinesinden dokuz yüz kilo gümüş ile kraliyet mücevherleri elde ettiniz. Bütün bunları tapınağı süslemek için kullanın. Böylece hem bana hem de ölümsüz tanrılara son derece memnuniyet verici bir hizmette bulunmuş olursunuz. Senatoya mektup yazıp, tapınağı kutsaması için bir rahip göndermesini isteyeceğim."

Görebildiğimiz üzere bu mektup, taş kalpli imparatorun ne kadar vahşileştiğini gösterir.

XXXII. Aurelianus artık daha güvenli bir şekilde en sonunda Avrupa'ya döndü ve burada, ünlü mertliği sayesinde, başıboş gezinen bütün düşmanları ezdi geçti. Bu esnada, Aurelianus Trakya ile Avrupa'daki bütün eyaletlerde büyük icraatlar yapıyorken Mısır'da hâkimiyet iddiasında bulunan Firmus adında biri ayaklandı; hiçbir imparatorluk alameti olmayan bu adam Mısır'ı özgür bir devlet yapmayı amaçlıyordu. Aurelianus hiç vakit kaybetmeden ona döndü, burada da alışıldık iyi talihi onu terk etmedi. Mısır'ı derhal ele geçirdi ve bu kalkışmadan, her zamanki gibi şiddetli bir şekilde intikamını aldı. Tetricus'un hâlâ Galya'daki eyaletlere hâkim olmasına büyük öfke duyarak Batı'ya yöneldi ve burada, kendisine teslim olan lejyonları aldı. Tetricus, kötü eylemlerine dayanamadığı için kendi birliklerine ihanet etmişti. Böylelikle, artık tüm dünyanın yöneticisi hâline gelen ve hem Doğu hem Batı'yı itaat ettiren, her yerde muzaffer olan Aurelianus Roma'ya yürüdü. Amacı Romalılara, hem Zenobia hem de Tetricus'un, yani hem Doğu hem Batı'daki düşmanların olduğu bir zafer töreni yapmaktı.³⁶

35 Şehirdeki en önemli yapılardan biriydi.

36 Aurelianus aslında, neredeyse dağılmış olan imparatorluğu yeniden birleştirmişti. Yazıtlarda ve sikkelerde *Restitutor Orbis* yani Dünyayı Yeniden Düzenleyen unvanı aldığı görülür.

XXXIII. Aurelianus'un nasıl bir zafer töreni düzenlediğini bilmek faydalı olacaktır, zira bu muhteşem bir gösteriydi. Üç tane kraliyet arabası vardı; altın, gümüş ve mücevherlerle özenle süslenmiş olan ilki Odaenathus'a aitti, aynı şekilde süslenen ikincisi Pers kralı tarafından Aurelianus'a verilmiş, üçüncüsünü de, Roma şehrini ziyaret etme umuduyla Zenobia kendisine yaptırmıştı. Bu ümidi boşa çıkmamış oldu, çünkü Zenobia gerçekten de Roma'ya geldi, fakat yenilmiş bir hâlde ve zafer alayında sürülerek. Ayrıca, dört tane geyiğin çektiği ve söylenene göre bir zamanlar Gotların kralına ait olan bir başka araba daha vardı. Aurelianus bu arabayla -birçok yazar böyle anlatır- Capitolium Tepesi'ne doğru gidiyordu; amacı, arabayla birlikte ele geçirdiği ve Iuppiter Optimus Maximus'a (En İyi ve En Yüce Iuppiter) adadığı geyikleri orada kurban etmektir. Dahası zafer alayında yirmi fil, Libya ve Filistin bölgelerinden gelen ve bir zamanlar Aurelianus'un, hükümdar hazinesi bunların yiyeceklerinden ötürü zor duruma düşmemesi için sivil vatandaşlara sergilediği iki yüz tane muhtelif evcilleştirilmiş vahşi hayvan vardı. Ayrıca, sıralı bir şekilde dört tane kaplan, zürafalar, Ren geyikleri ve bu tür başka hayvanlar da vardı. Dahası sekiz yüz çift gladyatör ile barbar kabilelerinden alınan savaş esirleri bulunuyordu. Blemmyes, Axomitae ve Arabia Felix'ten Araplar, Hintliler, Bactrialılar, Hiberialılar, Saracenler ve Persler vardı; hepsi de hediyeler taşıyordu. Gotlar, Alanlar, Roxolani, Sarmatlar, Franklar, Suebler, Vandallar ve Cermenler vardı. Savaş esiri bütün bu insanların elleri bağlıydı. Bunların arasında, en önemli devlet olarak Palmira'nın yıkılmasından hayatta kalan bazı Palmiralılar ile, isyan çıkarmış olan Mısırlılar da vardı.

XXXIV. Zafer töreninde, erkek gibi giyinip savaşan, birçoğu öldükten sonra Gotlar arasından yakalanan on kadın vardı; bir levhada bu kadınların Amazonların soyundan geldiği yazıyordu. Levhalar herkesin önünde taşınıyordu ve kişilerin ırklarının isimlerini taşıyordu. Törende Tetricus da vardı; kıpkırmızı bir pelerin, sarı bir tunik ve Galyalılara özgü pantolon giymişti, yanında da Galya'da imparator ilan ettiği oğlu vardı. Daha sonra, üzeri mücevherler ve altın

zincirlerle dolu Zenobia geliyordu, bu değerli taşları başkaları taşıyordu. Bütün şehirlerin sunduğu, havada taşınan pankartlar sayesinde tanınan altın taşlar da vardı. Ardından Roma halkı, lonca ve ordugâh flamaları, zırh ustaları, kralların servetleri ile bütün servet ve son olarak senato üyeleri geliyordu -lakin senatörler biraz üzgün bir hâldeydi, çünkü senatörlerin de zafer töreninde yürütüldüğünü görmüşlerdi. Bütün hepsi bu gösterinin şatafatını artırıyor. Günün dokuzuncu saatinde Capitolium Tepesi'ne anca vardılar; saraya geldiklerinde ise bir hayli geç olmuştu. Daha sonraki günlerde halk için gösteriler, tiyatrodan oyunlar, hipodromda yarışlar, vahşi hayvan avları, gladyatör dövüşleri ile bir deniz muharebesi gösterisi düzenlendi.

XXXV. Hem halkın anılarını hem de tarihin gerçeklerini göz ardı etmemek gerek diye düşünüyorum. Aurelianus, Doğu'ya yola çıkmak üzere olduğu zaman, eğer muzaffer olarak geri dönerse halktan her bir kimseye bir kilo kadar çelenk vereceğine ant içmişti. Lakin halk altın çelenkleri bekliyordu, Aurelianus ise bunları ya veremedi ya da vermek istemedi, bu yüzden ekmekten buğday rengi çelenkler yaptırıp herkese dağıttı ve halktan her bir kişinin hayatı boyunca her gün buğday renkli ekmek almasını sağladı ve bunu haleflerine de aktardı. Aurelianus ayrıca Roma halkına her gün domuz eti dağıtılmasını sağladı.

İmparator çok sayıda faydalı kanun çıkarttı. Rahiplikleri düzene soktu, Güneş Tapınağı yaptırdı ve bu tapınak için rahipler heyeti kurdu; ayrıca tamir ve hizmet işleri için bütçe oluşturdu. Bu işleri tamamladıktan sonra Galya'ya yola çıktı ve Vindelici'yi barbarların akınından kurtardı. Ardından Illyricum'a döndü ve düzensiz olsa da büyük bir ordu hazırladıktan sonra, kısa süre önce Zenobia'yı yendiğinde büyük bir şanla galip geldiği Perslere karşı savaş açtı. Lakin yoldayken, Heraclea³⁷ ile Byzantion arasında bir konaklama bölgesi olan Caenophrurium'da³⁸ öldürüldü. Buna sebep olan şey kâtibinin imparatorndan nefret etmesiydi, lakin cinayeti Mucapor işledi.

37 Heraclea Perinthus, Marmara Ereğlisi.

38 Silivri, Sinekli.

XXXVI. Aurelianus'un öldürölme sebebini de öldürölme şeklini de kısa bir şekilde açıklayacağım. Böyle bir olayın bilgileri gizlenmeli. Şurası inkâr edilemez ki Aurelianus sert, vahşi ve kana susamış bir hükümdardı. Bu acımasız mizacını, hiçbir iyi ya da yeterli bir sebep olmadan kız kardeşinin kızını öldürme raddesine kadar çıkarınca ilk olarak kendi akrabalarının nefretini kazandı. Kaderde ne varsa ondan kaçılmaz; imparator, Mnestheus adında birinin -bazılarının söylediğine göre Aurelianus'un bir azatlısıydı- de öfkesini çekti. Bu adamı çok gizli kâtibi olarak çalıştırıyordu, çünkü ondan öyle ya da böyle şüphe duyduğu için Mnestheus'u tehdit etmişti. Mnestheus, Aurelianus'un kendisini boşu boşuna tehdit etmediğini ve tehdit ettiğinde de affetmediğini bildiği için bir isim listesi hazırladı. Bu listede hem, Aurelianus'un gerçekten sinirli olduğu kişileri hem de hiç kötü niyet beslemediği kişileri karıştırarak yazdı; amacı böyle yaparak imparatorun yaratmak istediği korkuya daha çok inanılrlık sağlamaktı. Bu listeyi, isimlerini yazdığı muhtelif kişilere okudu ve Aurelianus'un listedeki herkesi idam etmek için ayarlamalar yaptığını, eğer hepsi de erkekse o zaman hayatlarını kurtabileceklerini ekledi. Bunun üzerine, imparatorun öfkesini çeken herkes korkmaya, masum olan herkes de üzüntü duymaya başladı, çünkü Aurelianus bu kişilerin yaptığı hizmetlere ve gösterdiği sadakate nankörlük yapmış gibi görünüyordu, dolayısıyla ismi listedeki kişiler imparator yürüyüş esnasındayken aniden ona saldırdı ve Aurelianus'u öldürdü.

XXXVII. Devlet için iyi olmaktan ziyade gerekli bir yönetici olan Aurelianus'un ölümü işte bu şekilde oldu. İmparator öldüröldükten ve gerçekler öğrenildikten sonra, onu öldüren kişiler Aurelianus'a muhteşem bir mezar ve tapınak yaptırdı. Lakin Mnestheus daha sonraları zorla kazığa oturtuldu ve vahşi hayvanlara yem edildi. Bu, tanrısal Aurelianus'un onuruna dikilen sütunlardaki heykellerin olduğu aynı yerde bulunan mermer heykellerde de görölebilir. Senato Aurelianus'un ölümüne karşı büyük bir yas tuttu, lakin Roma halkının yası daha da büyüktü, çünkü halk sürekli Aurelianus'un,

senatörlerin amiri olduğunu söylerdi. Aurelianus, birkaç günü saymazsak altı yıl boyunca tahtta kaldı, büyük icraatları dolayısıyla da tanrısal imparatorlardan biri olarak görüldü.

Aurelianus ile ilgili olduğu için, tarihe geçmiş şu olayı anlatmadan geçmemeliyim: Birçok kişi, Claudius'un kardeşi ve İtalya garnizonunun komutanı Quintillus'un Claudius'un ölümü haberini duyunca imparatorluk tahtını gasp ettiğini söyler. Lakin daha sonra, Aurelianus'un imparator olduğu öğrenilince bütün ordusu onu terk etti; Quintillus, Aurelianus'a saldırdığı bir konuşma yapınca askerleri onu dinlemeyi reddetti, bunun üzerine kendi damarlarını kesti ve iktidarının yirminci gününde intihar etti.

Ne kadar kötü suç, ne kadar kötü plan ya da zararlı uygulama ve son olarak ne kadar melun komplo varsa Aurelianus bunların hepsini bütün dünyadan temizledi.

XXXVIII. Konumuzla alakalı olduğunu düşündüğüm şu bilgiyi de aktarayım: Zenobia, bir süreliğine gerçekten elinde bulundurduğu imparatorluk gücünü Timolaus ya da Herennianus adına değil de kendi oğlu Vaballathus adına yürütmüştür.

Aurelianus'un yönetiminde maden işçilerinin de bir ayaklanması olmuştur. Bunlar, hükümdar hazinesi başkanı Felicissimus'un idaresinde çalışıyorlardı. Aurelianus bu ayaklanmayı inanılmaz bir gayret ve sertlikle ezdi geçti, lakin bu süreç esnasında yedi bin askeri de öldü. İmparatorun, üç kez konsüllük yapan ve daha önce kendisini evlat edinen Ulpius Crinitus'a yazdığı mektupta bu olaya dair detay verilir:

“Aurelianus Augustus'tan babası Ulpius'a. Kader, yürüttüğüm bütün savaşların ve mücadelelerin çok zor olmasını sağladı; aynı doğrultuda, şehir içinde çıkan bir ayaklanma da benim için muazzam bir mücadele gerektirdi. Kölelerim arasında en alt statüdeki Felicissimus'un elebaşı olduğu madenciler de bir isyan çıkardı. Bu isyan bastırıldı, lakin yedi bin askerime, gemicime, sahra askerine, garnizon askerine ve Dacialıya mâl oldu. Buradan da anlaşılacağı üzere ölümsüz tanrılar bana, zorluk olmayan hiçbir zafer bahşetmemiştir.”

XXXIX. Aurelianus'un zafer töreninde yürüttüğü Tetricus'u Lucania'nın amiri yapmış, oğlunu da senatodaki kadroda tutmuştu. Aurelianus muazzam bir yapı olarak Güneş Tapınağı yaptırdı. Roma şehir surlarını öyle bir genişletti ki surların çeperi neredeyse elli mil uzunluğa yaklaştı.³⁹ Hem muhbirleri hem de iftiracıları orantısız bir acımasızlıkla cezalandırdı. Yurttaşların güvenlik duygusunu genel anlamda artırmak adına, devlete yönelik borç kayıtlarının derhal Traianus Forumunda yakılmasını emretti.⁴⁰ Aurelianus'un yönetiminde ayrıca, Atinalıların örneği doğrultusunda, -Philippicae söylevlerinde Cicero da bundan bahseder-⁴¹ devlete karşı işlenen suçlara karşı genel bir af çıkarıldı. Eyaletlerde hırsızlık yapan devlet görevlilerini, yolsuzluk ve haraç kesme suçlarıyla suçlanan kişileri askerî disipline özgü sertlikten çok daha acımasız bir şekilde cezalandırdı ve bu kişilere hiç istenmeyen cezalar ve cefalar yükledi. Güneş Tapınağı'na çok sayıda altın ve mücevher koydurdu. Illyricum'un harap edildiğini ve Moesia'nın da çökmüş bir durumda olduğunu görünce, Traianus'un oluşturduğu Tuna Ötesi Dacia eyaletini terk etti ve bölgeyi elde tutma ümidini bırakıp hem sivil hem askerî görevlileri buradan çıkardı. Bölgeden çıkardığı halkı Moesia'ya yerleştirdi ve günümüzde Moesia'nın iki eyaletini ayıran bu alana Dacia adını verdi.

Söylenenlere göre Aurelianus öylesine zalim bir adammış ki birçok senatöre komplo kurdukları ve tahtı ele geçirmeye niyetlendikleri yönünde doğru olmayan suçlamalar getirmiş, amacı bu kişileri daha kolay idam edebilmekmiş. Dahası bazılarının beyanına göre kız kardeşinin kızını değil de oğlunu öldürmüş, birçok kişi ise oğlanı da öldürdüğünü söyler.

XL. İyi bir hükümdarın yerine bir imparatorun seçmenin ne kadar zor olduğu, saygın senatonun onurlu eylemi ve bilge bir ordunun

39 Bu proje 271 yılında Marcomanni savaşından sonra başlamış ve Probus tarafından bitirilmiştir. Surların büyük kısmı günümüzde de hâlâ görülebilir ve Aurelianus Surları olarak bilinir, lakin buradaki 50 mil yanlış bir ibaredir, surların toplam uzunluğu yaklaşık 25 mildir.

40 Hadrianus da böyle yapmıştı, bkz. *Hadr.* VII.

41 Bkz. *Philipp.* I. 1. Cicero'nun bahsettiği, Caesar suikastına karışanlara çıkarılan aftır.

sarf ettiği güçle anlaşılabilir. Son derece acımasız bir hükümdar olan Aurelianus öldürüldüğünde ordu, imparator seçme işini senatoya devretti, çünkü askerler, böylesi muhteşem bir yöneticiyi öldüren kişiler arasından kimsenin seçilmemesi gerektiğini düşünüyordu. Lakin senato da bu işi orduya devretti, çünkü senatörler, senatonun seçtiği imparatorların ordu tarafından artık hoş karşılanmadığını iyi biliyordu. En sonunda imparator seçimi ertelendi, bu yüzden altı ay boyunca Roma dünyasında hükümdar olmadı; senatonun ya da Aurelianus'un seçtiği bütün valiler de kendi görevlerinde kaldı. Bir tek Faltonius Probus, Arellius Fuscus'un yerine Asia eyaleti prokonsülü olarak atandı.

XLI. Ordunun senatoya gönderdiği mektubu burada aktarmak yerinde olacaktır:

“Cesur ve muzaffer askerlerden senatoya ve Roma halkına. İmparatorumuz Aurelianus bir adamın hilekârlığı ve aynı zamanda iyilikle kötülüğün de hatasıyla öldürüldü. Şimdi, Aurelianus'u tanrılar arasına yükseltin ve bize kendi aranızdan, değerli bir adam olduğunu düşündüğünüz bir imparator atayın, saygın efendilerimiz Seçilmiş Babalar. Hata yapan ya da suç işlemiş olan kimsenin imparatorumuz olmasına izin vermeyeceğiz.”

Senatonun kararı üzerine bu mektuba cevap verildi. Şubat ayının dördüncü günü saygın senatörler, Pompilius Senato binasında toplandı ve Konsül Aurelius Gordianus şöyle dedi: “Muzaffer ordumuzdan gelen mektubu şimdi önünüze koyuyoruz, Seçilmiş Babalar.” Bu mektup okununca, ilk fikir beyan etme hakkı kendisinde olan Tacitus (bu kişi ayrıca, Aurelianus tarafından, herkesin ortak fikriyle imparator ilan edilen adamdı) şöyle konuştu: “İyi imparatorları demire karşı dayanıklı kılmış olsalardı, ölümsüz tanrılar daha iyi ve daha bilge bir plan yapmış olurdu, Seçilmiş Babalar. Zira bu kişiler daha uzun süre yaşardı ve çok kötü niyetli olan kişilere karşı hiç gücü olmayanlar menfur cinayet ve suçlar işlerdi. Eğer böyle olsaydı, kendisinden daha cesur ya da faydalı kimsenin olmadığı imparatorumuz Aurelianus hâlâ hayatta olurdu. Valerianus'un

talihsizliği ve Gallienus'un kötülüklerinden sonra devletimiz Claudius'un yönetiminde bir kez daha nefes olmaya başladı, fakat bütün dünyada zaferler kazanan ve devleti eski hâline tekrar getiren kişi Aurelianus'tu. Bize Galya'daki eyaletleri geri veren, İtalya'yı serbest bırakan, Vindelicî'den barbar esaretinin boyunduruğunu kaldıran oydu. Zaferleriyle Illyricum'u tekrar kazandı ve Trakya'daki bölgeleri Roma kanunlarına geri getirdi. Doğu'yu yönetimimize geri aldı, bir kadının (ne kadar acı!) boyunduruğundaki bölgeleri ezdi geçti, Valerianus'un ölümüyle hâlâ övünen Persleri yendi, püskürttü ve yok etti. Kendisine, sanki hayattaki bir tanrıymış gibi hürmet edilmesini sağladı; Saracenler, Blemmyes, Axomitae kabileleri, Bactrialılar, Seres kabilesi, Hiberialılar, Albanialılar, Armenialılar ve Hindistan'daki halklar bile ona tapındı. Barbar kabilelerden elde ettiği ganimetleri bağışladı ve Capitolium'u bunlarla doldurdu. Cömertliği sayesinde bir tapınakta yedi ton kadar altın birikti, verdiği hediyelerle Roma şehrindeki bütün kutsal alanlar parıladı. Dolayısıyla, onu kendi aralarına almak için böyle yapmış olmasalardı, böylesi bir hükümdarın ölmesine izin verdikleri için tanrıları dahi haklı bir şekilde suçlayabilirdim. Bu yüzden ona tanrısal onurlar verilmesini öneriyorum; inanıyorum ki hepiniz bunu yapacaksınız. İmparator seçimi konusunda ise sanırım orduyu görevlendireceksiniz. Zira, yapılması yönünde aciliyeti olmadıkça böylesi bir teklifte, hem seçilecek kişi için tehlike hem de seçen kişiler için nefret edilme riski vardır." Tacitus'un bu önerisi destek buldu; lakin konu tekrar ve tekrar görüşülünce, biyografisinde de anlatacağımız üzere senatonun kararı üzerine Tacitus, imparator seçildi.

XLII. Aurelianus ardında sadece bir kız bıraktı; onun soyundan gelenler bugün dahi Roma'da yaşar. Aurelianus adında bir başka adam vardır; Kilikya prokonsülü, muhteşem bir senatör, dürüst bir adam ve saygıdeğer bir kişi olarak günümüzde Sicilya'da yaşayan bu adam, kızının torunudur.

Birçok kişi Caesar adını taşıyorken, bunlar arasında sadece çok az kişinin iyi imparator olması konusunda ne diyebilirim?

Augustus'tan itibaren Diocletianus ve Maximianus dönemine kadar erguvanı giymiş olanların listesi, devlet kayıtlarında yer alır. Bunlar arasında en iyileri Augustus, Flavius Vespasianus, Titus Flavius, Cocceius Nerva, tanrısal Traianus, tanrısal Hadrianus, Antoninus Pius, Marcus Antoninus, Afrikalı Severus, Mamaea'nın oğlu Alexander, tanrısal Claudius ve tanrısal Aurelianus'tur. Muhteşem bir adam olmasına karşın Valerianus, yaşadığı talihsizlik dolayısıyla diğerlerinden ayrı bir yerdedir. Sizden ricam, iyi imparatorların ne kadar az sayıda olduğunu iyi bilin; Claudius'un zamanında sahneye çıkan bir soytarı, iyi imparatorların isimlerinin ve portelerinin tek bir yüzükte resmedilebileceğini söylemekte çok haklıydı. Diğer tarafta, kötü imparatorlar listesi ne kadar da uzundur! Vitellius, Caligula veya Nero şöyle dursun, Maximinus'a, Philippus'a veya o düzensiz ekibin süprüntülerine kim katlanabilir ki? Bu listede, yaşamlarında da ölümlerinde de eski imparatorlarla kıyaslanabilecek Deciusları ayrı tutuyorum.

XLIII. İmparatorları kötü yapan şeyin ne olduğu sorusu sıklıkla sorulur; ilk olarak, kendini tutmak gibi bir şeyi tercih etmemek, ikincisi, büyük bir zenginlik, üçüncüsü ahlaksız dostlar, tehlikeli hizmetkârlar, aç gözlü hadımlar, ahmak veya dolandırıcı saray mensupları ve -inkâr edilemez ki- devlet işlerinden bihaber olmak, bunun kaynağıdır. Öte yandan babamdan, İmparator Diocletianus'un bir sivil vatandaşken, iyi hüküm sürmekten daha zor bir şey olmadığını söylediğini duymuştum. Dört veya beş adam bir araya gelip imparatoru kandırmak için bir plan yapar, daha sonra da ona, neye onay vermesi gerektiğini söylerler. Sarayında kilitli kalan imparator, hakikati bilemez. Sadece bu adamların kendisine söylediği şeyleri bilmeğe zorlanır, atanmaması gereken yargıçlar atar ve görevde olması gereken kişileri görevden alır. Daha ne denilebilir ki? Diocletianus'un da sürekli söylediği gibi, iyi, bilge ve dürüst bir imparatorun desteği bile sıklıkla satılabilir. Bunlar Diocletianus'un kendi sözleriydi; siz bilge majestelerinin de, iyi bir yönetici olmaktan daha zor bir şey olmadığını anlamanız için bunları burada aktardım.

XLIV. Aurelianus, iyi ya da kötü imparatorlardan hiçbiri arasında sayılmaz, çünkü bir imparatorda olması gereken en önemli kabiliyet olarak merhametli olma niteliğine sahip değildi. Diocletianus'un muhafız alayı komutanı Herennianus sürekli şöyle derdi -ya da Asclepiodotus'un aktardığı üzere: "Maximianus'un sert biri olmakla yanlış yaptığını düşünüyorum; Aurelianus da imparatorun ziyade bir general olmalıydı." Aurelianus'un aşırı acımasız biri olması Diocletianus için rahatsız edici bir şeydi.

Diocletianus tarafından öğrenilip söylenene göre Asclepiodotus'un, danışmanı Celsinus'a anlattığı bu şey belki de mucizevi bir şey gibi görünebilir, lakin bu konuda gelecek nesiller yargıda bulunacaktır. Aynı yazar, bir keresinde Aurelianus'un Galya'da Druid⁴² rahibelerine danıştığını ve onlara, kendi soyundan gelecek kişilerin imparatorluk tahtında kalıp kalmayacağını sorduğunu söyler. Rahibeler, devlette Claudius'un soyundan gelenlerden daha parlak bir isme sahip kimse olmayacağını cevap vermiş. Gerçekten de günümüzde imparatorumuz Constantinus, Claudius'un soyundan gelen biridir; sanıyorum ki onun soyundan gelenler de Druidlerin kehanet ettiği şana ortak olacaktır. Bu bilgiyi Aurelianus'un biyografisinde aktardım, zira kendisi şahsen sorduğunda bu cevabı almıştı.

XLV. Aurelianus Roma şehrine Mısır'dan getirilen hazineleri bıraktı; bunlar arasında cam, kâğıt, keten ve kenevir balyaları vardı; bu ürünlerle her zaman aynı vergi⁴³ ödenirdi. Aurelianus, Tiber ötesi bölgesinde kışın kullanılacak bir hamam yapılmasını planlamıştı, çünkü buradaki soğuk hava için yeterince kaynak yoktu. Denize yakın Ostia bölgesinde kendi adını verdiği bir forum yaptırmaya başlamıştı. Burada daha sonraları, devlet görevlileri için bir bina yapıldı. Bilgeliliği ve ılımlılığı sayesinde dostlarını da zengin etti; amacı, sefaletin kötülüklerinden kurtulmalarını ve servetlerinin mütevazı boyutlarıyla, zenginliğin sebep olduğu infial duygusuna

42 Galya'daki kutsal rahipler.

43 Papirüslerde de sıkça bahsedilen vergi, *anabolicum*.

bulaşmamalarıydı. Tamamen ipek kıyafetleri ne kendi dolabında tutar ne de kullanması için başkasına verirdi; karısı, erguvan renkli bir ipek kıyafet kullanmasını istediğinde şöyle demiş: “Bir kumaş ağırlık olarak altına denk olmasın.” Zira o zamanlar yarım kilo ipek yarım kilo altına denkti.

XLVI. Aurelianus, yapıların tavanlarında, tuniklerde, derilerde ve hatta gümüş yaldızlarında altın kullanılmasını yasaklamayı düşünüyordu; sürekli, doğada gümüşten çok altın olduğunu, fakat altının altın varak, bükülmüş ve eritilmiş altın gibi kullanımlarla israf edildiğini, gümüşünse gerektiği yerlerde kullanıldığını söylerdi. Öte yandan, isteyenlerin altın kaplar ve kadehler kullanmasına izin verdi. Dahası sıradan insanların gümüşle süslü sedirleri olmasına izin verdi; daha önceleri avamın sadece bronz veya fildişi ile süslü arabaları olabilir. Aurelianus, evli kadınların da erguvan renkli tunikler ve diğer elbiseler giymesine izin verdi, önceleri sadece değişik renklerde, ya da sıklıkla parlak pembe renginde elbiseleri vardı. Aurelianus, askerlerin altın toka sahibi olmasına izin veren ilk imparator oldu, daha önceleri bu tokalar gümüştendi. Askerlerine nakışlı tunikler veren ilk imparator, eskiden sadece düz çizgili erguvan tunikleri vardı. Bazı askerlerine tek şeritli, bazılarına iki veya üç ve hatta beşe kadar şeridi olan tunikler veriyordu, bunlar günümüzdeki keten tuniklere benziyordu.

XLVII. Roma şehrinde dağıtılan somun ekmekleri yaklaşık otuz gram artırdı, bunu Mısır’daki gelirler sayesinde yapabildi. Şehrin tahıl tedarikinden sorumlu görevliye yazdığı bir mektupta imparator şöyle böbürlenir:

“Aurelianus Augustus’tan, şehrin tahıl tedarikinden sorumlu başkanı Flavius Arabianus’a. Tanrıların da yardımıyla Roma devletinden faydalandığımız birçok şey arasında, şehirdekilere dağıtılan her türlü tahıl çeşidine eklediğim otuz gramlık artıştan daha büyük gurur duyduğum başka hiçbir şey yoktur. Bunun uzun süreli olması için Mısır’daki Nil Nehri’ne ve Roma’daki nehre ek gemiciler

görevlendirdim, Tiber kıyılarını onardım, nehrin yükselen debisindeki sığılıkları kazdırdım, tanrılara ve Ebedî Hasat Tanrıçası'na adak adadım ve Ceres için bir heykel kutsadım. Şimdi, bu düzenlemele-
rimin boşa gitmemesi için her türlü çabayı göstermek sana kaldı,
değerli Arabianus. Zira, yeteri kadar beslendiği müddetçe Roma
halkından daha keyifli bir şey yoktur.”

XLVIII. Dahası imparator Roma halkına, tıpkı zeytinyağı ve do-
muz eti dağıtımı gibi ücretsiz şarap dağıtımı yapmayı da planla-
mıştı. Bunu, şu düzenlemesiyle kalıcı bir hibe yapmayı tasarlamış-
tı: Etruria'da, Aurelius Yolu⁴⁴ boyunca Alplere kadar giden yere dek
uçsuz bucaksız zengin ve ormanlık araziler bulunur. Aurelianus,
bu ekilmemiş toprakların sahiplerine, eğer satmayı düşünürlerse
ücretlerini ödemeyi ve buralara, savaşta ele geçirilen köle ailelerini
yerleştirmeyi, bu kişilere de tepelere bağ ektirip şarap üretirme-
yi planlamıştı. Bu, hükümdar hazinesi için hiç kâr getirmeyecek,
ürünler tamamen Roma halkına dağıtılacaktı. İmparator ayrıca
kayıklar, fıçılar, tekneler ve iş gücü alanında da düzenlemeler yap-
tı. Öte yandan birçok kişi Aurelianus'un bu işleri tamamlayama-
dan öldürüldüğünü söylerken diğerleri ona muhafız alayı komu-
tanının engel olduğunu öne sürer, rivayete göre bu adam şöyle bir
şey demiş: “Eğer Roma halkına şarap dağıtırsak, onlara tavuk ve
kaz da vermemiz gerekir. Aurelianus'un bunu gerçekten de yap-
mak istediğine, daha ziyade bunu eyleme geçmek için düzenleme-
ler yaptığına ve hatta bir raddede uyguladığına dair elimizde kanıt
var. Hükümdar hazinesine ait olan şaraplar, Güneş Tapınağı'nın
revaklarında depolanır, halk bu şarabı tamamen ücretsiz olmasa
da makul bir ücret karşılığında alabilir. Aurelianus'un halka üç
kez para dağıttığı, muhtelif eyaletlerden getirilen uzun kollu tu-
nikler ile Afrika ve Mısır'dan saf keten tunikler verdiği bilinmeli-
dir; ayrıca bir onay işareti olarak sallamaları için halka mendil de
dağıtmıştır.

44 MÖ 3. Yüzyılda Gaius Aurelius Cotta tarafından yaptırılan, Roma ile kuzeyindeki
Pisa bölgesi arasındaki yol.

XLIX. Aurelianus Roma'dayken sarayda ikamet etmeyi sevmez, Sallustius Bahçelerinde⁴⁵ ya da Domitia Bahçelerinde⁴⁶ yaşamayı tercih ederdi. Sallustius Bahçelerinde bin ayak uzunluğunda bir galeri yaptırdı; burada, vücudu çok da sağlıklı olmasa da hem kendisi hem de atlarını talim ediyordu. Suç işlemiş köle ve hizmetkârlarının kendi huzurunda öldürülmesini emrederdi; bazılarının söylediğine göre bunu yapmadaki amacı disiplini sağlamak, bazılarına göre de zalim olmayı sevmekti. İmparatorun hanesindeki bir erkekle zina yapan kadın hizmetçilerinden birini idamla cezalandırdı, ayrıca suç işlemiş birçok kölesini de kanunlara göre yargılanmaları için mahkemelere teslim etti.

Aurelianus evli kadınlara kendi senatolarını, daha doğrusu *senaculum*'u vermeyi planladı, bunun için de senatonun onayıyla rahibelikler edinmiş olanların en kıdemlileri olması şartını koştı. Erkeklerin erguvan, balmumu, beyaz ya da fildişi renkli bot giymelerini yasakladı, fakat böyle bir yasağı kadınlara getirmedii. Senatörlere, kendisinin sahip olduğu gibi atlet sahibi olma izni verdi. Özgür doğmuş kadınların metres yapılmasını yasakladı, senatörlerin sahip olduğu hadımlara da bir sınır getirdi, çünkü bunların fiyatı artık iyice artmıştı. Gümüş kaplarının ağırlığı hiçbir zaman on beş kiloyu geçmezdi, verdiği yemeklerde menü genelde kavrulmuş etten ibaret olurdu. Kırmızı şarabı çok severdi.

L. Aurelianus hastalandığında asla doktor çağırılmaz, çoğunlukla yemekten uzak durarak kendisini tedavi ederdi. Karısı ve kızı için, tıpkı sıradan bir vatandaşmış gibi her gün Sigillaria kutlaması yapardı. İmparator olduğunda kölelerine, sivil vatandaşken verdiği aynı kıyafetlerden verdi; bir tek Antistius ve Gillo adındaki iki yaşlı adam hariç. Bu ikisi, sanki azatlılarıymış gibi ondan birçok ayrıcalık gördü ve imparatorun ölümünden sonra senato oylamasıyla özgürlüklerine kavuştular. Aurelianus'un eğlenceleri pek azdı, lakin

45 Quirinalis Tepesi'nde, Aurelianus Surlarına kadar giden bahçeler. Tarihçi Sallustius tarafından yaptırılmış, daha sonraları imparatorluk mülkü olmuştu.

46 Tiber'in karşı kıyısında bulunuyordu ve içinde Hadrianus Mozolesi de yer alıyordu.

ROMA İMPARATORLARI

oyunculardan muazzam keyif alırdı. Bir keresinde oburun teki, imparatorun masasının önünde bir günde koca bir yaban domuzunun tamamını, yüz ekmeği, bir kuzu ile bir domuzu yemiş, ağzına huni koyarak bir fıçı dolusundan daha fazla içki içmişti. İmparator bundan da müthiş keyif aldı.

Aurelianus'un iktidarı, birkaç iç ayaklanmayı saymazsak son derece refah içinde geçti. Roma halkı onu severdi, lakin senato ondan korkardı.

TACITUS

Yazan: SYRACUSAELI FLAVIUS VOPISCUS

I. Romulus'un ölümünden sonra,¹ Roma henüz emekleme çağındayken bir önlem alınmıştır. Rahipler tarafından kaydedilen ve tarihçiler tarafından da çağlar boyunca aktarılan bu önlem, iyi bir hükümdarın başka bir hükümdarın yerine geçmesinin istendiği sisteme bir süre ara verilmesiydi.² Bu, Aurelianus'un ölümünden sonraki altı aylık süre için de geçerli oldu, bu evrede Roma ordusu ile senato arasında, kindarlık ve mutsuzluğun değil iyi hissiyatlar ile görev duygusunun ön planda olduğu bir mücadele çıktı. Lakin bu, öncekilerden birçok açıdan daha farklıydı. Esasında, Romulus'un yönetiminden sonra hükümdarsız bir dönem ilan edildiğinde aslında yöneticiler seçilmiş, tüm bir yıl üç ya da dört günlük süreler boyunca yüz tane senatör arasında, iktidar gücünü elinde bulunduracak sadece tek bir yönetici olacak şekilde bölüştürülmüştü. Bundan, rütbece birbirine denk olan ve Roma'da hüküm sürmeyen kimse kalmasın diye hükümdarsız ara dönemin bir yıldan fazla yürürlükte kalması sonucu çıkmıştır. Buna şu da eklenmeli: Konsüllerin ve konsül yetkisiyle donanmış askerî temsilcilerin zamanında, ne zaman bir hükümdarsız ara dönem ilan edilse her zaman yönetici olurdu. Roma devletinde hiçbir zaman, bir

1 Efsaneye göre Romulus, bir tutulma ya da fırtına esnasında yok olmuştu.

2 Cumhuriyet döneminde *Interregnum* olarak bilinen bu evre, konsül ya da diktatör olmadığına yaşıyordu, fakat Krallık döneminde de herhangi bir kral olmadığı zaman yaşanabiliyordu.

yöneticinin olmadığı bir dönem yaşanmamıştır; iki üç günlüğüne de olsa ara dönem yöneticileri³ her zaman atanmıştır. Atalarımızın zamanında yaklaşık dört yıllık bir ara dönemde devlette hiçbir resmî yönetici olmadığı argümanının öne sürülebileceğini biliyorum. Lakin bu dönemde, tribunus yetkisine sahip halk tribunus'ları⁴ vardı ve bu, bir kralın gücünün en önemli etkeniydi. Yine de, söz konusu dönemde hiçbir ara dönem yöneticisinin olmadığı söylenmemiştir. Daha güvenilir tarihçilerin kaynaklarında, daha sonraları diğer devlet görevlilerinin seçimini düzenlemek amacıyla yöneticiler tarafından konsüllerin atandığı beyan edilmiştir.

II. Konumuza dönecek olursak Roma halkı ve senatosu olağanüstü ve zorlu bir durum yaşıyordu; yani, altı aylık bir dönem içinde devletin başında imparator yokken iyi bir adam aranıyordu. O dönemde askerler arasında müthiş bir uyum vardı. Halk, müthiş bir barış yaşıyordu. Senatonun otoritesi çok sağlamdı. Hiçbir yerde tahtı gasp eden birisi olmadı, senatonun, askerlerin ve Roma halkının kanısı bütün dünyaya rehber olmaya devam etti. Bunu, bir imparatora ya da tribunus'a karşı korku duyduklarından değil, -hayattaki en asil şey olarak- kendilerinden korktukları için yapmışlardı.

Devlet kayıtlarında özel olarak anılan ve insan ırkının gelecek nesilleri tarafından da hayranlık duyulan böylesine iyi bir gecikme döneminin ve cömertlik örneğinin sebebini açıklamalıyım ki imparatorluklara imrenen kişiler gücü zorla ele geçirmeyi değil hak etmeyi öğrensın. Bir önceki kitapta anlattığımız üzere Aurelains, son derece adi bir kölenin hilesi ve subaylarının dalaveresiyle haince öldürüldükten sonra herkes tekrar sakinleşince ve askerler de söz konusu kişileri kararlı bir şekilde ortadan kaldırıncı hemen, kimin imparator seçileceği konusu gündeme geldi. Bunun ardından, aceleyle imparator seçme geleneği olan ordu, orada bulunanlara öfkele-nerek senatoya, daha önceki kitapta yazmış olduğum mektubu göndererek, senatörler arasından bir imparator seçilmesini istedi. Lakin, kendi seçtiği imparatorların askerler tarafından kabul görmediğini

3 *Interrex*.

4 Aristokrat sınıfına karşı halkın haklarını savunan temsilciler.

bilen senato bu meseleyi orduya geri tevdi etti. Bu birkaç kez tekrarlanınca yaklaşık altı aylık bir süre geçmiş oldu.

III. Öte yandan, Tacitus'un⁵ nasıl imparator seçildiğinin bilinmesi önemlidir. 25 Eylül günü, en asil senatörler Pompilius Senato Binası'nda toplandığında, Konsül Velius Cornificius Gordianus şöyle konuştu: "Şimdi, daha önceden gündeme getirdiğimiz konuyu tekrar ele alacağız, Seçilmiş Babalar. Bir imparator seçmelisiniz, çünkü ordunun başında bir yönetici olmadan uzun süre devam etmesi doğru değildir, aynı zamanda bu durumda bir zorunluluk da vardır. Zira Cermenlerin Ren ötesindeki sınırı yarıp geçtiği ve güçlü, ünlü, zengin ve sağlam şehirleri ele geçirdiği söylenir. Perslerin harekete geçtiğine dair hiçbir haber almıyorsak bile şunu unutmayın: Suriyeliler öylesine kararsız bir halktır ki, haklı ve kutsal yönetimimize boyun eğmektense kendilerine bir kadının hükmetmesini isterler. Afrika'ya, Illyricum'a, Mısır'a ve bütün bu bölgelerdeki ordulara ne diyelim? Bir imparator olmadan bunların ne kadar dayanabileceğini düşünebiliriz? Dolayısıyla kalkın ve bir imparator belirleyin, Seçilmiş Babalar. Zira ordu ya sizin belirlediğiniz ismi kabul edecek, ya da bunu reddetse de başka birini seçecek."

IV. Bunun üzerine, ilk önce fikir beyan etme hakkına sahip eski konsül Tacitus, ne olduğu tam anlaşılamayan bir beyanda bulunurken bütün senato onu selamladı: "Tacitus Augustus, Tanrı sizi korusun. Sizi seçiyoruz, sizi imparator ilan ediyoruz, devletin ve dünyanın idaresini size emanet ediyoruz. Şimdi, senatonun da otoritesiyle imparatorluk gücünü alın, çünkü statünüz, hayatınız ve aklınız dolayısıyla bu mertebeyi hak ediyorsunuz. Senato doğru bir Augustus ilan etti, fikrini ilk beyan etme ayrıcalığına sahip adam doğru bir şekilde imparatorumuz oldu. Otorite sahibi bir adamdan daha yetkin şekilde kim hüküm sürebilir? Edebî üslup sahibi bir adamdan daha yetkin şekilde kim hüküm sürebilir? Bu görevlendirme mutlu, hayırlı ve topluma faydalı olsun! Uzun bir süredir sivil vatandaştınız [imparator]. Nasıl hüküm sürüleceğini iyi bilirsiniz, çünkü diğer

5 M. Claudius Tacitus Augustus, 275 – 276 yıllarında Roma imparatoruydu.

yöneticilere tabi oldunuz. Nasıl hüküm sürüleceğini iyi bilirsiniz, çünkü diğer yöneticilere dair yargıda bulundunuz.”

Diğer taraftan Tacitus şöyle cevap verdi:

“Son derece değerli bir imparator olan Aurelianus’un yerine yaşlı bir adamı imparatorunuz yapmak istemenize hayret ediyorum, Seçilmiş Babalar. Bir kargı fırlatabilecek, mızrak atabilecek, kalkan çarpıstırabilecek ve askerlik uygulamalarının bir örneği olarak, durmadan at sürebilecek adamlara bir bakın. Ben senatör görevlerini zar zor yerine getirebilirim, bulunduğum konum dolayısıyla konuşmadığım fikirleri zar zor konuşabilirim. İlerlemiş yaşıma dikkatle bakın; beni, yatak odamın gölgelerinden soğuk ve sıcağa gönderiyorsunuz. Sizce askerler, benim gibi yaşlı bir adamı imparatorları olarak kabul edecek mi? İyi bakın ki devlete, gerçekten istemediğiniz bir yönetici vermeyin, iyi bakın ki insanlar bunu, yani beni fikir birliğiyle seçmenizi şahsıma tek itiraz konusu olarak yöneltmesin.”

V. Bunun üzerine senatodan şu açıklamalar geldi:

“Traianus da yaşlı bir adamken imparator oldu.” Bunu on kez söylediler. “Hadrianus da yaşlı bir adamken imparator oldu.” Bunu on kez söylediler. “Antoninus da yaşlı bir adamken imparator oldu.” Bunu on kez söylediler. “Sizin de bizzat okuduğunuz üzere, ‘Romalı kralın ak sakalı aşkına!’” Bunu on kez söylediler. “Bu adamdan daha yetkin bir şekilde hüküm sürebilen biri var mı?” Bunu on kez söylediler. “Sizi imparator seçiyoruz, asker değil.” Bunu yirmi kez söylediler. “Siz sadece emir verin, askerler de savaşsın.” Bunu otuz kez söylediler. “Siz hem zeki bir adamsınız hem de muhteşem bir kardeşsiniz.” Bunu on kez söylediler. “Severus, hüküm sürenin ayaklar değil kafa olduğunu söylemiştir.” Bunu otuz kez söylediler. “Bedeninizi değil, aklınızı seçiyorum.” Bunu yirmi kez söylediler. “Tacitus Augustus, tanrılar sizi korusun!”

Bunun üzerine bütün senatörlere fikirleri soruldu. Ek olarak, Tacitus’un hemen yanında oturan ve eski konsül bir senatör olan Maecius Faltonius Nicomachus, senatoya şöyle hitap etti:

VI. “Bu asil meclis her zaman devlet için akıllıca ve ihtiyatlı tedbirler almıştır ve bütün dünyadaki hiçbir ülkeden daha sağlam bir

bilgelik daha çıkmamıştır, Seçilmiş Babalar. Lakin bu kutsal yerde başka hiçbir dönem, daha bilgece veya daha sağlam bir fikir ifade edilmemiştir. Yaşı ilerlemiş, herkese bir baba şefkatiyle yaklaşacak bir adamı imparator seçtik. Ondaki kötü niyetli, acelece ve zalimce yapılacak hiçbir şey olmasını beklemiyoruz ve bu konuda bir endişemiz yok. Tahminimiz üzere Tacitus'un bütün eylemleri gayretli, onurlu ve devletin buyuracağı şeyler olacaktır. Zira o, her zaman ümit ettiği bir hükümdarın nasıl nitelikleri olduğunu bilir, kendini de bize, aradığı ve olmak istediği kişiden başka bir şey olarak gösteremez. Eğer ki eski dönemlerdeki canavarları, yani Nero'yu, Elagabalus'u, Commodus'u -daha doğrusu *Incommodious*'u-⁶ düşünecek olursanız şüphesiz anlayacaksınız ki bu menfurların yanlışları, insanlıklarından ziyade gençliklerinden kaynaklanıyordu. Tanrılar bizi, bir çocuğa imparator ya da olgunlaşmamış bir oğlana Vatanın Babası unvanı vermekten sakınsın; bu kişilere okulda öğretmenler isimlerini söylemeyi öğretmeli, ya da şekerlemeler, oyuncaklar ve diğer çocukça şeylerle konsüllüğü bir kişiye vermeye ikna edilecek kişiler olmamalıdır. İtibarını korumayı hiç öğrenmemiş, devletin ne olduğunu hiç bilmeyen, muhafızlarından korkan, bir bakıcıya muhtaç olan, okuldaki öğretmenin sopasını yiyen ya da bundan korkan, hayatları, nitelikleri, geçirdikleri yılları, aileleri ve başarılarını hiçbir şekilde bilmediği kişileri konsül, general ya da yargıç olarak atayan bir adamı imparator yapmanın akıllıca ne yönü vardır? Daha başka ne diyeyim ki, Seçilmiş Babalar? Şimdi, o dönemleri yaşamış kişilerin gözyaşından başka bir şeyle hatırlamadığı dönemleri geri getirmektense daha yaşlı bir adam imparatorumuz olduğu için mutlu olalım. Bütün devletimizin adına göklerdeki tanrılara şükranlarımı sunuyorum ve sizden, anavatanımız ve kanunlarımız adına, oğullarınızı Roma İmparatorluğu tahtının varisi yapmamanızı veya devleti onlara miras bırakmamanızı, Roma halkınızı da çiftliğiniz, hizmetçileriniz ve köleleriniz gibi kullanmamanızı rica ve talep ediyor, açıkça istiyorum, Tacitus Augustus. Nerva'nın, Traianus'un ve Hadrianus'un örneklerine bir bakın. Ölmekte olan bir imparatorun oğullarındansa devletini daha çok sevmesi büyük bir onurdur."

6 *Commodus* Latince doğru düzgün, hakkıyla; *incommodus* da uygunsuz, berbat bir şekilde anlamına gelen sıfatlardır.

VII. Bu konuşmadan Tacitus ve bütün senatör sınıfı derinden etkilendi, ardından hemen şu şekilde haykırdılar: “Hepimiz, hepimiz!”

Bunun üzerine Campus Martius’a⁷ gidildi, Tacitus burada kürsüye çıktı. Şehir başkanı Aelius Cesettianus şöyle konuştu: “En saygıdeğer askerler ve en saygıdeğer yurttaşlar! Bütün orduların isteği üzere senato size bir imparator seçti. Tacitus adındaki bu son derece saygıdeğer adam, geçmişte verdiği tavsiyelerle devlete fayda sağladığı gibi şimdi de emirleri ve kararlarıyla da faydalı olacaktır.” Halk daha sonra şöyle haykırdı: “Kutsal Tacitus Augustus, tanrılar sizi korusun!” ve bunun gibi diğer şeyler.

Bu noktada şunu anlatmadan geçmemeliyim: Birçok yazara göre Tacitus, imparator ilan edildiği vakit senatoda yoktu ve Campania’da ikamet ediyordu; bu gerçekten de doğrudur ve ben, gerçeği gizleyemem. İmparator ilan edileceğine yönelik dedikodu yayıldığında inzivaya çekildi ve Baiae bölgesindeki evinde iki ay yaşadı. Lakin buradan geri götürüldükten sonra, sanki bir sivil vatandaşmış ve esasında imparatorluk tahtına çıkmayı reddedecek biriymiş gibi senato kararına katıldı.

VIII. Yunanca ya da Latince yazan bir yazara körü körüne inandığımı düşünmeyiniz diye şunu belirteyim: Ulpius Kütüphanesi’nin altıncı rafında, senatonun bu kararını yazan bir fildişi kitap vardır ve üzerinde bizzat Tacitus’un imzasını taşır. İmparatorlarla ilgili senato kararları fildişi kitaplarında uzun uzadıya tanımlanmıştır.

Tacitus bu toplantıdan sonra askerlere yöneldi. Moesius Gallicanus kürsüsüne çıkar çıkmaz muhafız alayı komutanı şöyle konuştu: “Ey en saygıdeğer askerler! Senato size, istediğiniz imparatoru verdi; en asil senatör sınıfımız, ordugâhlardaki askerlerin talimatlarını ve isteklerini yerine getirdi. Daha fazla bir şey söylemeyeim, çünkü artık imparatorunuz sizinle. O hâlde, o konuşurken imparatorunuzu tüm saygınızla dinleyin, çünkü onun görevi size göz kulak olmaktır.” Bundan sonra Tacitus Augustus şöyle konuştu:

“Traianus da yaşlı bir adamken tahta çıktı, fakat o tek bir adam tarafından seçildi, ben ise ilk önce, imparatorlarını nasıl kabul

7 “Mars Alanı,” daha çok silah talimi ve egzersiz yapılan Roma’daki büyük meydan.

edeceğini iyi bilen siz en saygıdeğer askerlerin, daha sonra da en asil senatonun onayıyla bu makama layık görüldüm. Şimdi, size ve imparatorunuza layık olan cesur icraatlar olmasa da en azından akıllıca fikirlerden mahrum kalmamanız adına elimden gelenin en iyisini ve her şeyi yapacağım.”

IX. Bundan sonra Tacitus askerlere maaş ve geleneksel bahşış ödemesi yapılacağı sözü verdi ve senatoya ilk konuşmasını şu şekilde yaptı:

“Seçilmiş Babalar. Umarım imparatorluğu, sizin tarafınızdan seçilmiş olduğum apaçık belli olacak şekilde yönetirim, zira bütün her şeyi sizin iradenize ve gücünüze göre yapmakta kararlıyım. Dolayısıyla, size, iyi tertipli bir orduya ve Roma halkına layık görülen her ne varsa emretme ve eyleme dökme hakkı sizindir.” Bu konuşmada İmparator Aurelianus için, tıpkı senato binasındaki gümüş heykel gibi, Güneş Tapınağı’nda ve Tanrısal Traianus Forumu’nda altın bir heykel yapılmasını önerdi. Lakin bu altın heykel hiçbir zaman yapılmadı, sadece gümüş bir heykel yapıldı. Konuşmasında ayrıca, resmî ya da sivil olsa da herhangi bir kişi, gümüş ile bakırı, altın ile gümüş ya da bakır ile kurşunu karıştırırsa bunun büyük bir suç sayılmasını ve şahsın mal mülküne el koyulmasını önerdi. Ayrıca kölelerin, idam mahkemesi esnasında efendilerine karşı, hainlik kovuşturmasında dahi sorgulanmaması düzenlemesini getirdi. Dahası her kişide Aurelianus’un resmi olmasını, tanrısal imparatorlar için bir tapınak yapılmasını emretti. Bu tapınağa iyi imparatorların heykelleri koyulacaktı, böylelikle doğum günlerinde, Parilia’da,⁸ Ocak ayının ilk günlerinde ve adak günlerinde⁹ bu heykellerin önüne adak kekleri koyulacaktı. Tacitus ayrıca, kardeşi Florianus’un konsül yapılmasını istedi, fakat senato, yedek konsülleri daha önceden belirlemiş olduğu için bu isteğini elde edemedi. Dahası söylenene göre, senatonun bağımsız

8 İlk başlarda kır tanrısı Pales’in onuruna, daha sonra da Roma’nın doğum günü olarak 21 Nisan’da kutlanan festival.

9 3 Ocak gününde imparatorun sağlığı için verilen adaklar kamu görevlileri ve rahipler tarafından alınırdı.

ruhundan büyük keyif almıştı, çünkü kardeşi için istediği konsül-lük konusunda kendisini reddetmişti. Tacitus'un şöyle dediği aktarılır: "Senato, nasıl bir imparator seçtiğini iyi biliyor."

X. İmparator Tacitus, kendi yatırımları olan ve yaklaşık iki yüz seksen milyon sestertius'a tekabül eden şahsi servetini aktardı, ayrıca evinde biriktirdiği parayı da askerlerin ödemeleri için kullandı. Sivil vatandaşken kullandığı togaları ve tunikleri giymeyi sürdürdü. Roma şehrinin içinde genelevlerin açık tutulmasını yasakladı -ki bu uygulaması pek de uzun sürmedi. Bütün halka açık hamamların, ışıkların yandığı saatten önce kapatılmasını emretti,¹⁰ böylece gece boyunca kimseye rahatsızlık verilmeyecekti. Bütün kütüphanelerde, Augustus döneminin tarihini yazan Cornelius Tacitus'un kitapları vardı ve onun akrabası olduğunu iddia ediyordu. Bu tarihinin yapıtlarının, okuyucuların dikkatsizliği yüzünden kaybolmasını önlemek amacıyla her birinin her yıl, kopyalama yerlerinde resmî olarak kopyalanmasını ve kütüphanelere koyulmasını emretti. Hiçbir erkeğin tamamen ipekten yapılmış bir elbise giymemesi kuralını getirdi. Evinin yıkılmasını emretti ve burada, masraflarını kendi cebinden karşıladığı halka açık bir hamam yaptırdı. Ostia halkına kendi servetinden, her biri yüz yirmi ayak uzunluğunda yüz tane Numidya mermerinden mamul sütun gönderdi, Mauretanya'daki arsalarını da, Capitolium'u sürekli onarmak için sattı. Sivil vatandaşken kullandığı gümüş masayı, tapınaklarda verilecek ziyafetlerde kullanılmak üzere bağışladı, şehirdeki her iki cinsiyetten kölelerini de serbest bıraktı. Lakin, Caninius Kanunu'nu¹¹ çiğniyormuş gibi gözükmemek için yüzden az sayıda kölesini bulundurmaya devam etti.

XI. Tacitus yaşam tarzı olarak itidalli biriydi, o kadar ki tüm bir gün boyunca asla yarım litre şarap içmezdi, genelde 200 mililitreden dahi

10 Severus Alexander döneminde geceleyin de açık kalıyordu, bkz. *Alex.* XXIV. 6.

11 MÖ 2 yılında çıkarılan Lex Fufia Caninia, belli miktarda hane kölesinin azat edilmesini, bu sayının azami olarak yüz olmasını şart koşuyordu.

az içerdi. Bir ziyafete katıldığında bile kendisine tek bir tavuk servis edilirdi, buna bir de sülün ile birkaç yumurta eklenirdi. Marulu bütün diğer yeşilliklere tercih ederdi, yemeklerde ona bolca marul servis edilirdi; böylesine müsrif bir harcamayla kendisine uyku satın aldığını söylerdi. Yemeklerde acıyı özellikle çok severdi. Nadiren hamama giderdi ve yaşlı bir adam olmasına karşın gücü kuvveti yerindeydi. Her türlü züccaciye ürünlerinden büyük keyif alırdı. Kuru olmadıkça ekmek yemezdi, ekmeğini de tuz ve diğer soslarla çeşnilerdi. Zanaat işinde oldukça yetenekliydi, mermerlere düşkündü, tam bir senatör zarafetine sahipti ve avcılığa adanmış bir adamdı. Masası, sadece taşra tarım ürünleriyle doluydu, kendisinin ve ailesinin doğum günleri ile büyük festival günleri haricinde asla sülün servis ettirmezdi. Kurban ettiği hayvanları her zaman eve getirirdi ve ev halkına kurban etlerini yemelerini söylerdi. Karısının mücevher kullanmasına, ayrıca altın şeritli elbiseler giymesine izin vermezdi. Aslında İmparator Aurelianus'a elbiselerde, tavanlarda ve derilerde altın kullanılmasını yasaklaması baskısı yapanın Tacitus olduğu söylenir. Daha birçok kural getirdiği kayda geçmiştir, fakat bütün bunları burada yazmak uzun olacaktır. Eğer Tacitus hakkında her şeyi bilmek isteyen olursa, imparatorun biyografisini bütün detaylarıyla yazmış olan Suetonius Optatianus'u okuyabilir. Yaşlı bir adam olmasına rağmen Tacitus, en küçük harfleri bile mükemmel bir şekilde okuyabiliyordu ve ayın ilk gününden sonraki gün haricinde kendisini okumaya veya yazmaya vermediği bir gecesi bile olmazdı.

XII. Şundan da söz edilmeli ve hatta herkes tarafından bilinmeli ki senato, imparator seçme yetkisinin kendisine verilmesinden müthiş bir keyif duydu ve şükran seremonileri düzenledi, yüz tane hayvan kurban edilmesi kararını aldı ve son olarak senatörlerin hepsi sadece akrabalarına kalmayıp yabancılara ve hatta eyaletlere de şu şekilde mektuplar gönderdiler: "Bütün müttefiklerimiz ve yabancı milletler de bilsin ki Roma devleti eski konumuna geri döndü. Artık yöneticiyi senato belirliyor, hatta yöneticinin ta kendisi senato oldu. Bu yüzden yeni kanunlar senatodan istenmeli, barbar kralları anlaşmak için senatoya gelmeli, barış ve savaş deklarasyonları senatonun

otoritesine tâbi olmalıdır.” Konuyla ilgili bilmediğiniz bir şey kalmasın diye bu kitabın sonuna bu türden bir mektup koydum; umarım bunu keyifle ya da en azından tiksinti duymadan okursunuz.

XIII. Tacitus’un imparator olduktan sonraki ilk icraatı, intikamı zaten alınmış olmasına karşın, iyi kötü olmaksızın Aurelianus’u öldüren bütün kişileri idam ettirmek oldu. Daha sonra büyük bir feraset ve cesaretle barbarları yendi, zira düşman, Maeotis Gölü¹² bölgesinden büyük kitlelerle akın etmişti. Yöre halkı ise Aurelianus’un emri üzerine Pers savaşı için toplanıyormuş numarasıyla bir yerde yığılmıştı; amaçları, gerekli olduğu takdirde birliklerimize yardım getirebilmektir. Cicero’nun söylediği üzere kişinin konsüllüğü nasıl elde ettiğini değil de nasıl idare ettiğini söylemek bir gururlanma meselesidir. Tacitus ise imparatorluk tahtına böylesine şanlı bir şekilde gelerek asil bir başarı elde etti, fakat iktidarı kısa olduğu için büyük icraatlarda bulunamadı. Zira Tacitus, bazılarına göre askerlerin bir komplosuyla öldürüldü, bazılarına göre de hastalıktan öldü ve iktidarı sadece altı ay sürdü. Yine de herkesin kabul ettiği bir şey şu ki imparator, düzenlenen komplolardan hem zihnen hem ruhen iyice yıpranmıştı. Eylül ayının Tacitus olarak değiştirilmesini emretmişti, çünkü kendisi hem o ayda doğmuştu hem de imparator ilan edilmişti.

Tacitus’tan sonra tahta kardeşi Florianus çıktı;¹³ ona dair birkaç şey söylemeliyiz.

XIV. Florianus, Tacitus’un öz kardeşiydi. Kardeşinin ölümünden sonra, imparatorluk sanki bir hanedanlık malıymış gibi, senatonun otoritesiyle değil de kendi iradesiyle imparatorluk tahtını ele geçirdi. Ayrıca Tacitus’un senatoda, ölümü yaklaştığı zaman kendi oğullarını değil de muhteşem özelliklere sahip başka bir adamı imparator ilan edeceğine ant içtiğini de biliyordu. Sonunda o da, imparatorluk tahtında sadece iki ay kalabildikten sonra Tarsus’ta, bütün ordunun seçtiği Probus’un artık imparator seçildiğini duyan askerler tarafından öldürüldü. Probus, harp konusunda o kadar iyi bir adamdı ki senato onu istemiş, askerler seçmiş, Roma halkı

12 Azak Denizi.

13 M. Annius Florianus Augustus.

da tezahüratlarıyla onaylamıştı. Florianus da kardeşini, her açıdan olmasa da taklit eden bir adamdı. İdareli bir adam olan Tacitus, Florianus'un savurganlığını doğru bulmuyordu, dolayısıyla iktidar olma arzusu onun kardeşinden farklı bir tür olduğunu gösteriyordu.

Böylelikle bir evden iki imparator çıkmış oldu, biri altı ay, diğeri ise sadece iki ay tahtta kaldı. Aslında bunlar, Aurelianus ile Probus arasındaki ara dönem yöneticileriydi ve bu ara dönemden sonra da imparator olarak anılmışlardır.

XV. Tacitus ile Florianus'un, mermerden yapılmış otuz ayak yüksekliğindeki heykelleri Interamna'da yapıldı, kendi memleketlerinde de anıt mezarları yapıldı. Fakat bunların üzerine düşen yıldırımla paramparça oldular. Bu olay üzerine kahinler şöyle bir kehanette bulundu: Gelecekte bir gün bu aileden bir Roma imparatoru çıkacak, ya erkeğin ya kadının tarafından gelecekti, Parth ve Perslere derslerini verecek, Frankları ve Alamanları Roma kanunlarına tâbi kılacak, bütün barbarları Afrika'nın tamamından çıkaracak, Taprobane'de bir Roma valisi atayacak, Iuvena Adası'na¹⁴ bir Roma prokonsülü gönderecekti. Bütün Sarmatlardan hesap soracak, okyanusa sınırı olan bütün toprakları, buralardaki barbarların hepsini yenerek Roma'ya katacak, daha sonra da iktidar gücünü senatoya verecek ve eski Roma kanunları uyarınca hareket edecekti. Bu kişinin yazgısında yüz yirmi yıl yaşamak ve hiçbir varis bırakmadan ölmek vardı. Kahinler ayrıca bu kişinin, yıldırımın düştüğü ve heykelleri paramparça ettiği günden bin yıl sonra geleceğini söylediler. Bin yıllık bir süre sonrasında böyle bir hükümdarın geleceğini beyan etmek kahinler için öyle çok da büyük bir yetenek gerektirmemişti, çünkü vaatleri, böyle bir hikâyenin pek de hatırlanmayacağı bir döneme işaret ediyordu; eğer bin yıl yerine yüz yıl demiş olsalardı foyaları ortaya çıkabilirdi. Bütün bunları, kitabımı okuyanların bu bilgileri okumadığımı düşünmemeleri için burada belirtme ihtiyacı duydum.

XVI. Tacitus Roma halkına altı aylık iktidarı boyunca pek az bahşiş dağıttı. Portresi Quintiliusların evine yerleştirildi; tek bir panelde

¹⁴ İrlanda.

beş yönden imparatoru temsil eden bu portrede bir yönde imparator toga, birinde askerî pelerin, birinde zırh, birinde Yunan harmaniyesi ve diğerinde de avcı kıyafeti giymiş hâlde görülür. Bu portre hakkında bir epigram yazarı şöyle alay etmiştir: “Zırh giymiş yaşlı adamı, askerî pelerin giymiş yaşlı adamı tanımıyorum,” diye giden dizeleri, “toga giymiş yaşlı adamı ise tanıyorum,” diye bitiyordu. Florianus da Tacitus da artlarında birçok çocuk bıraktı, bunların soyundan gelenler sanırım bin yıl sonrasını bekliyor. Söz konusu kişiler hakkında birçok epigram yazılmıştır ve bunlar, imparatorluk tahtına bin yıl sonra çıkma sözü veren kahinlerle alay ederler. Tacitus ve Florianus’un hayatlarına dair kayda geçmeye değer olarak hatırladığım şeyler bunlardan ibaret.

Şimdi, hem yurt içinde hem yurt dışında seçkin bir adam olan Probus’u anlatmaya geçmeliyiz. Probus, diğer imparatorlar Aurelianus, Traianus, Hadrianus, Antoninuslar, Alexander ve Claudius’a tercih edilebilir biriydi, çünkü bütün bu imparatorların erdemlerine karşılık onda hepsi vardı ve bu erdemleri onlarınkinden çok üstündü. Probus, Tacitus’tan sonra bütün iyi adamların oylarıyla imparator seçildi ve barbar kabileleri ile kendi döneminde ortaya çıkan ve tahtı gasp etmek isteyen birçok kişiyi yok ederek, müthiş bir barış ortamı sağladığı bir dünyaya hükmetti. Onun hakkında, ismi bu olmasa bile Probus¹⁵ olarak adlandırılması gerektiği söylenmiştir. Birçok kişi, Probus’un Sibil Kitaplarında dahi kehanet edildiğini ve, eğer daha uzun süre yaşamış olsaydı dünyada hiçbir barbar kalmayacaktı, diye söyler. Probus’a dair bu ifadelerin başkalarının biyografisinde verilmesi gerektiğini düşündüm; çünkü ne zaman öleceğimiz belli değil ve Probus’tan söz etmeden ölmek istemem. Şimdilik bu gayretimi tatmin ettiğime göre, kendimi adadığım ve istediğim şeyler konusunda tatmin edici bilgiler verdiğimi düşünerek bu kitabı sonlandıracağım.

XVII. Tacitus’un tahta çıkacağını önceden söyleyen kehanetler şunlardı: Silvanus Tapınağı’nda¹⁶ kaslı bir adam yakalandı ve şöyle

15 Namuslu, mert, dürüst anlamlarına gelebilir.

16 Silvanus, ormanların ve işlenmemiş toprakların koruyucu tanrısıydı, Roma’da onun için birçok özel kutsal alan vardı fakat resmi bir kült ya da herhangi bir tapınağı yoktu.

dedi: “Ketum bir erguvan var, ketum bir erguvan var,” ve bunu yedi kez söyledi. Bu, daha sonraları bir kehanet olarak değerlendirildi. Herkül Fundanius Tapınağı’ndaki libasyon¹⁷ esnasında Tacitus’un döktüğü şarap birdenbire erguvan rengine döndü ve daha önceden beyaz Aminnius üzümleri¹⁸ veren bağ Tacitus’un imparatorluk tahtına çıktığı yıl erguvan renkli üzümler verdi. İmparatorun ölümüyle ilgili kehanetler de şunlardı: Babasının mezarı kendi kendine kapılarını ayırmış ve açılmıştı. Bir gün annesinin ruhu sanki canlıymış gibi Tacitus ve Florianus’a gözüküyordu -söylenenlere göre kardeşlerin babaları farklıydı. Özel mabetlerindeki bütün tanrılar, depremle ya da bir talihsizlik sonucu yere düşmüştü. Her ikisinin de tapındığı Apollon’un heykeli kaidesinden ayrılmış ve yerde yatar hâlde bulunmuştu ve bunu hiçbir kişi yapmamıştı. Daha başka ne diyelim? Bu konuyla ilgili söyleyecek başka şeyler de var; bunları Probus’un biyografisi ve icraatları için saklayalım.

XVIII. Tacitus imparator seçildiğinde senatonun hoşuna gitmiş gibi gözüken bazı mektupları okuyuculara aktarma sözüm olduğu için burada onlara yer vereceğim ve kitabı sonlandıracağım.

Resmî mektuplardan biri şöyledir:

“En asil senato, Kartaca meclisini selamlar. Her şey Roma dünyası ve devleti için mutlu, hayırlı ve iyi olsun! İmparatorluk gücünü birine aktarma, birini imparator seçme ve birini Augustus unvanıyla donatma yetkisi tekrardan bize geçti. Dolayısıyla artık, önemli bütün meseleleri bize bildireceksiniz. Her türlü talep şehir başkasına¹⁹ iletilecek, ondan da prokonsüllere ve yargıçlara aktarılacak. Böylelikle, sizlerin otoritesinin de eski durumuna geri getirildiğine inanıyoruz, çünkü artık üstün olan meclistir ve kendi gücünü geri kazanarak diğerlerinin haklarını da korumuş olur.”

Başka bir mektup da şöyledir:

17 Kurban ya da adak törenlerinde şarap dökülmesi.

18 İtalya’nın en ünlü üzümlerinden.

19 Senato temsilcisi olarak dolaylı yoldan senatoya. Nero’nun düzenlemelerine göre İtalya ve senatör eyaletlerinden gelen talepler konsüllere (yani senatoya) fakat imparator eyaletlerinden gelen talepler imparatora gönderilecekti.

“En asil senato, Treviri meclisini selamlar. Artık özgür olduğunuzun ve her zaman da özgür olduğunuzun keyfini çıkarıyorsunuzdur diye düşünüyoruz. İmparator seçme yetkisi terkardan senatoya geçti, aynı zamanda şehir başkanı da bütün talepleri değerlendirme yetkisine sahip.”

Antakya, Aquileia, Mediolanum, İskenderiye, Thessalonika, Korinthos ve Atina halklarına da bu minvalde mektuplar gönderildi.

XIX. Bazı özel mektuplar da şu şekildedir:

“Antoninus Tiberianus, babası Autroinus Iustus’u selamlar. Artık, en asil senatomuzda yer almanız ve fikrinizi beyan etmeniz size yaraşır, saygıdeğer babacağım. Çünkü senatonun otoritesi öyle bir arttı ki, devlet artık eski konumuna geri kavuştuğuna göre yöneticileri de imparatorları da biz belirliyoruz, dolayısıyla onlara Augustus payesini de biz veriyoruz. Şimdi iyice güçlenmenize, bir kez daha kadim senato binasında yerinizi almanıza gayret edin. Prokonsüllük yetkisini geri aldık ve her türlü sivil ve askerî görevlinin talebinin şehir başkanına yapılması koşulunu geri getirdik.”

Başka bir mektup da şöyledir:

“Claudius Sapiianus, amcası Cereius Maecianus’u selamlar. Her zaman istediğimiz şeyi elde ettik, saygıdeğer büyüğüm. Senato artık eski gücüne kavuştu. İmparatorları artık biz seçiyoruz ve senatomuz her türlü yetkiye sahip. Bütün bunlar gerçekten de Roma ordusunun sayesinde. Ordumuz, her zaman bizim olan gücü bize geri verdi. Artık Baiae ve Puteoli’ye gidin! Kendinizi şehirde, senato binasında gösterin. Bütün Roma mutlu, bütün devlet mutlu. Artık imparatorları da yöneticileri de biz seçiyoruz. İmparator seçmeye başlayan biz senatörler artık imparatorları tahttan indirme gücüne de sahip. Bilgeler için tek bir kelime yeter.”

Bulduğum ve okuduğum bütün mektuplara burada yer vermek çok uzun olacaktır. Ancak ve ancak şunu söyleyebilirim; senatörler öyle bir memnuniyet duyuyorlardı ki hepsi de evlerinde kurban keşiyor, her yerde atalarının portrelerini sergiliyor, beyaz kıyafetlerle sıra sıra oturuyor, çok daha gösterişli ziyafetler veriyor ve eski zamanların geri geldiğini düşünüyorlardı.

PROBUS

Yazan: SYRACUSAELI FLAVIUS VOPISCUS

I. Sallustius Crispus ile tarihçiler Marcus Cato ve Gellius'un yazılarında bir özdeyiş olarak belirttiği üzere, bütün insanların bütün erdemleri, icraatlarını kaydedenler ne kadar akıllıca davranırsa o kadar büyük gözüktür. Şüphesiz bu doğrudur. Buradan hareketle, Makedonyalı Büyük İskender, Akhilleus'un mezarının yanında otururken büyük bir feryat atarak, "Ne mutlu sana genç adam; erdemlerini anlatacak böylesi bir elçi buldun," dedi. Burada, kendisi de muhteşem bir deha olduğu için Akhilleus'u erdem peşinde koşan bir karakter olarak anlatan Homeros'tan söz ediyordu.

Bunun konumuzla ne ilgisi var, diye sorabilirsin, değerli Celsinus. Bu şu demek: Yönetimiyle doğuyu, batıyı, güneyi, kuzeyi olmak üzere dünyanın dört bir yanını mutlak şekilde güvenli hâle getiren bir imparator, kendisi hakkında yazan pek olmadığı için biz onu neredeyse hiç tanımıyoruz. Böylesine büyük ve ne Kartaca Savaşlarında ne de korkunç Galyalılarda, Pontos'taki ayaklanmalarda ya da İspanyolların hilelerinde bile eşi benzeri bulunmayan bir adamın hikâyesi ne yazık ki yitip gitmiştir. Lakin ben, Probus'un¹ icraatlarını anlatmadan kesinlikle geçmeyeceğim. İlk olarak sadece Aurelianus'u araştırdım ve onun hayatının hikâyesini elimden geldiğince iyi yazdım, daha sonra da Tacitus ve Florianus'un

1 M. Aurelius Probus Augustus, 276 – 282 yıllarında Roma imparatoru.

biyografilerini yazdım. Eğer ömrüm yeterse, Maximianus ve Diocletianus'a kadarki bütün imparatorların hayatlarını kaleme alacağım. Yazımda akıcılık ya da zarif bir üslup vaat etmiyorum, ancak ve ancak imparatorların icraatlarını anlatacağım ve bunların yitip gitmesine izin vermeyeceğim.

II. Çok değer verdiğim dostça ilginize saygıda kusur etmek istemem; bu yolda büyük oranda Ulpus Kütüphanesi'ndeki (benim dönemimde, Diocletianus Hamamları) kitapları, Tiberius Evi'ndeki kitapları kullandım. Ayrıca, Erguvan Galerisi'ndeki kâtiplerin kayıtlarını ve senato ve halkın işlemlerinin olduğu belgeleri kullandım. Böylesi büyük bir adamın icraatlarını toplarken, son derece onurlu ve dürüst bir adam olan Turdulus Gallicanus'tan çok fazla yardım aldığımı, yıllara meydan okuyan dostumun nezaketini de anarak burada belirtmeden geçemeyeceğim.

Marcus Tullius [Cicero] ve Titus Livius yazıya geçmemiş olsaydı Gnaeus Pompeius'u kim bilebilirdi ki? O, korsanlara karşı, Sertorius'a karşı ve Mithridates'e karşı yürütüp galip geldiği savaşımlardan sonra zafer töreni düzenlemiş parlak bir Romalıydı. Hem ünlü hem de pek bilinmeyen tarihçiler, icraatlarını övmemiş olsaydı Publius Scipio Africanus ya da Lucius² veya Nasica³ olması fark etmeksizin bütün Scipiolar karanlıklara gömülmeyecek miydi? Yine de, ben sessiz de kalsam bu tür bir şeyde örnek vererek bütün vakaları tek tek sıralamak çok uzun olacaktır. İsteyen olursa, konunun hakkı olarak daha yüksek bir üslupla anlatabileceği bir tema üzerinde de yazdığımı şahit olunmasını isterim. İmparatorların hayatlarını ve yaşadıkları dönemi anlatarak Sallustius'u, Livius'u, Tacitus'u, Trogus'u ya da edebî üslubu en yüksek düzeydeki diğer yazarları değil de daha çok Marius Maximus, Suetonius Tranquillus, Fabius Marcellinus, Gargilius Martialis, Iulius Capitolinus, Aelius

2 Lucius Cornelius Scipio Asiagenus, Scipio Africanus'un kardeşiydi ve MÖ 190 yılındaki Magnesia Muharebesi'nde temsilen Roma ordusunun başındaydı.

3 Roma tarihinde P. Cornelius Scipio Nasica adında en az altı kişi vardı ve en ünlüsü MÖ 204 yılında Roma senatosu tarafından Roma'daki en iyi adam olarak ilan edilen ve Büyük Ana'nın (Kibele) imgesini alma hakkı bulunan kişiydi.

Lampridius ve bu tür detayları büyük bir edebî üsluptan ziyade güvenilir bilgi verme düsturuyula bizlere aktaran diğer yazarlara öykünmeyi amaçladım. Şunu inkâr edemem ki ben, zaten çok şey biliyor olmanıza karşın daha fazlasını öğrenmek isteyen sizlerin teşvikleriyle yola koyulmuş bir araştırmacıyım. Anlatım kompozisyonumla ilgili çok uzun konuşmamak için şimdi hızla, tarihte eşi benzeri görülmemiş büyük ve parlak bir imparatoru anlatmaya koyulacağım.

III. Probus bir Pannonia yerlisiydi, memleketi Sirmium'du. Annesi, babasına kıyasla daha asil bir soydan geliyordu. Mütevazı bir servete sahipti, öyle çok önemli akrabalara da sahip değildi. Hem sivil vatandaşken hem de imparatorken parlak ve erdemleriyle ünlü biri olarak öne çıktı. Bazı tarihçilerin belirttiğine göre babası Maximus adında biriydi; onurlu bir şekilde askerlik görevini yapıp tribunus'luğa terfi ettikten sonra Mısır'da ölmüş ve ardında karısı, oğlu ve kızını bırakmıştı. Birçok kişi Probus'un, muhteşem ve saygıdeğer bir imparator olan Claudius'un akrabası olduğunu öne sürse de bu konuyu, sadece Yunan yazarlar tarafından öne sürülmesi dolayısıyla tartışmadan geçeceğiz. Lakin kaynaklarda okuduğum kadarıyla Probus'un, Claudia adındaki kız kardeşi tarafından gömüldüğünü söylemeden geçmeyeceğim. Probus gençken güçlü vücudu sayesinde öyle bir ün kazandı ki Valerianus'un da onayıyla, neredeyse daha sakalı bile çıkmadan subay oldu. Valerianus'un Gallienus'a yazdığı ve o zamanlar hâlen genç bir adam olan Probus'u övdüğü ve herkesin öykünmesi gereken biri olarak nitelendirdiği bir mektup günümüzde hâlen mevcuttur. Buradan, olgunluk çağındaki hiçbir kimsenin, asil bir şekilde erdemleri kılavuz edinip daha çocukken böylesi bir itibar sahibi olma işareti veren Probus haricinde bütün erdemlere erişmediği açıktır.

IV. Valerianus'un mektubu şu şekilde:

"Babası Valerianus'tan oğlu Galleinus'a, Augustus'tan Augustus'a. Gençliğinin en başından beri Probus hakkında benim ve ismini hak eden biri olduğunu beyan eden diğer bütün iyi insanların fikirleri doğrultusunda onu subaylığa terfi ettim ve Probus'a Saracenlerden

müteşekkil beş tabur, Galyalı düzensiz birlikler ve Suriyeli Artabassis'in bize verdiği Pers birliklerini teslim ettim. Şimdi, bütün herkesin örnek almasını istediğim bu genç adama büyük bir saygı duymanı senden istirham ediyorum, değerli oğlum. O, parlak zekâsı, erdemleri ve hizmetleri sebebiyle bunu hak ediyor.”

İmparatorun, istihkak konusunda emirlerini içeren, muhafız alayı komutanına yazdığı bir diğer mektup da şöyle:

“Valerianus Augustus’tan Muhafız Alayı Komutanı Mulvius Gallicanus’a. Tanrısal Hadrianus’un kararlarına aykırı olarak neden, daha sakalı bile çıkmamış bir genci subay yaptığımı merak edebilirsiniz. Lakin, Probus’u tanırsan bu konuda çok da merak etmezsin; o, gerçekten de dürüst bir genç adam. Kanımca hiçbir zaman ismine bu kadar layık birisi olmamıştı; gerçekten bu isme sahip olmasaydı böyle bir soyadı ya da unvan alabilirdi. Dolayısıyla, serveti mütevazı bir adam olduğu için, ona ödül vererek rütbesini yükseltiyorum; sen de Probus’a iki kırmızı tunik, iki tane tokalı Galya tarzı pelerin, nakışlı iki tane alt tuniği, bir adet, beş kilo ağırlığında, ışığı yansıtabilen gümüş tabak, yüz tane Antoninus altın sikkesi, bin tane Aurelianus gümüş sikkesi ve on bin tane Philippus bakır sikkesi vereceksin. Aynı şekilde günlük istihkakı olarak ... kilo dana eti, üç kilo domuz eti, on kilo keçi eti, iki günde bir ördek eti, her gün yaklaşık beş litre yıllanmış şarap ve yeteri kadar domuz pastırması, çörek, ucuz şarap, tuz, yeşillik ve yakacak sağlayacaksın. Ayrıca, lejyonlardaki subaylara verilen istihkakların aynısını da ona vereceksin.”

V. Yukarıda anlatılanlar mektuplarla doğrulanır. Arşivlerden edinebildiğim diğer bilgiler şu yönde: Sarmatlara karşı savaş yürütüldüğü dönem Probus, subay rütbesindeyken Tuna’yı geçmiş ve birçok cesur eylemde bulunmuştu. Daha sonra bir savaş meclisinde kendisine, ucu olmayan dört mızrak, iki tane rampa tacı, bir tane *corona civica*, dört tane beyaz flama, iki tane altın bilezik, bir tane altın gerdanlık, bir tane de iki buçuk kilo ağırlığında, kurban törenlerinde kullanılan altlık verildi. Aynı zamanda, soylu bir adam olan ve Valerianus’un akrabası Valerius Flaccinus’u Quadi kabilesinin elinden kurtardı, Valerianus bu sebepten ötürü ona *corona civica*

ödülü verdi. Savaş meclisinde konuşan Valerianus şöyle demiştir: “Devletin size verdiği bu ödülleri, bir akrabanızın da verdiği bu *corona civica*’yı kabul et, Probus.” Aynı zamanda, şöyle bir methiye konuşmasıyla III. Lejyon’un komutasını da ona verdi:

“Başarılarınız, size daha büyük birlikler verme konusunda beni çok yavaş davranıyormuş gibi gösteriyor, ancak yine de bu konuda olabildiğince hızlı davranacağım, değerli Probus. III. Fortunata Lejyonu’nu artık size emanet ediyorum; bu birliği, yaşı ilerlemiş bir kişi hariç başka kimseye emanet etmemiştim. III. Lejyon, bana emanet edildiği zaman bu görevi bana veren ve beni tebrik eden kişi, ağarmış saçlarıma bakmıştı. Lakin kanımca bu konuda sizin yaşlanmanızı beklemeye lüzum yok, çünkü çok parlak erdemleriniz var ve güçlü bir karaktere sahipsiniz. Size üç altın seti, çifte istihkak verilmesini emrettim ve ayrıca bir sancaktar tahsis ettim.”

VI. Böylesine büyük bir adamın bütün başarılarını burada saymak uzun bir iş olacaktır. Probus, sıradan bir bireyken İmparator Valerianus’un, Gallienus’un, Aurelianus’un ve Claudius’un yönetimlerinde büyük işler başarmış, birçok kez surlara merdiven dayamış, bir rampayı yerle bir etmiş, göğüs göğse mücadelede düşmanını alt etmiş, imparatorların ödülleri kazanmış ve cesaretiyle devleti eski konumuna geri getirmiştir. Gallienus’un subaylara gönderdiği mektup, Probus’un nasıl bir adam olduğunu gösterir:

“Gallienus Augustus’tan Illyricum’daki orduların subaylarına. Pers Savaşının yazgısı babamın elinden alınmış olsa da yine de, çabaları sayesinde çok rahat bir durumda olduğum akrabam Aurelius Probus var. Eğer o olsaydı, adını bile anmak istemediğim o gasıp, imparatorluk tahtını gasp etmeye asla cüret edemezdi. Bu yüzden hepinizin, hem babamın hem de senatonun onayını almış birinin tavsiyelerine uymanızı istiyorum.”

Böylesine zayıf bir imparator olan Gallienus’un fikirlerinin çok da kayda değer olmadığı düşünülebilir, fakat en azından şurası inkâr edilemez ki, karaktersiz biri dahi olsa kimse, erdemlerinin kendisine fayda sağlayacağını düşünmediği birisinin himayesine kendisini adamaz. Hadi diyelim, Gallienus’un mektubunu göz ardı ettik.

Aurelianus'un fikirlerine ne diyeceksiniz? Çünkü o, Probus'a, ordusunun en cesur askerlerinin olduğu ve birçok başarıya beraber yürüdüğü X. Lejyon'u şöyle bir takdirname ile vermiştir:

"Aurelianus Augustus, Probus'u selamlar. Senin hakkında ne kadar düşündüğümü bilesin diye sana, bir zamanlar Claudius'un bana emanet ettiği X. Lejyon'un komutasını veriyorum. Buradaki askerler, komutan olarak imparator olma yazgısından başkasını tanımayan kişilerdir ve bu, hayırlı bir geleceğin de garantisidir."

Bu mektuptan Aurelianus'un, eğer başına ciddi bir şey gelirse -ki böyle olacağını biliyordu- Probus'u imparator yapmayı düşündüğü açıktır.

VII. Claudius'un Probus ve Tacitus hakkındaki değerlendirmelerini burada aktarmak çok uzun olacak; lakin söylenene göre Tacitus, senatoda kendisine imparatorluk teklif edildiğinde Probus'un imparator seçilmesi gerektiğini belirtmiş. Fakat senatonun bu kararını bulamadım.

Dahası Tacitus, imparator olunca ilk mektubunu Probus'a şunları yazarak göndermiş:

"Tacitus Augustus'tan Probus'a. Şurası gerçek ki, ferasetli ordumuzun istekleri doğrultusunda senato beni imparator seçti. Lakin sen de şunu bilmelisin ki artık omuzlarında devletin yükünü daha ağır hissedeceksin. Senin nasıl biri olduğunu ve ne kadar büyük bir adam olduğunu hepimiz öğrendik, senato da biliyor. Bu yüzden, ihtiyaç duyduğumuzda, âdetin olduğu üzere bize yardımcı ol ve devleti kendi evinmiş gibi koru. Sana bütün Doğu'nun komutasını verdik, beş kat fazla istihkak tahsis ettik, askerî nişanlarını iki katına çıkardık ve gelecek yıl benim mevkidaşım olarak konsül olmanı kararlaştırdık. Erdemlerin sayesinde, Capitolium'da defne nakışlı tunik seni bekliyor."

Bazıları Tacitus'un, "Capitolium'da defne nakışlı tunik seni bekliyor," sözünü Probus'un imparatorluk için bir alamet olarak değerlendirdiğini öne sürer, lakin aslında bu ifade her konsül için beyan edilirdi.

VIII. Askerlerin Probus'a karşı sevgisi her zaman eşsizdi. Probus hiçbir askerinin bir yanlış yapmasına izin vermedi. Ayrıca sık sık, Aurelianus'un büyük zalimlik eylemleri yapmasını engelledi. Bütün taburları ziyaret eder ve askerlerin kıyafetleriyle botlarını teftiş ederdi, bir ganimet ele geçirildiğinde bunu, kendisine sadece silah ve zırh kalacak şekilde dağıtırdı. Bir keresinde, Alani ya da hangisi olduğu tam olarak bilinmeyen başka bir topluluktan ele geçirilen ganimet arasında, çok iyi görünümlü ya da büyük olmamasına karşın, esirlerin söylediğine göre bir gün boyunca tam yüz mil koşabilmesi ve koşusunu sekiz ya da on gün boyunca sürdürebilmesi dolayısıyla ünlü bir at vardı. Herkes bu atı Probus'un alacağını düşünüyordu. Fakat o, "Bu at, savaşmaktan ziyade kaçan bir asker için daha uygundur," dedi ve askerlerin isimlerini yazıp bir kavanoza atmasını, çekilecek kuraya göre atın verilmesini emretti. Orduda o zaman Probus adında dört asker daha vardı; şans eseri çekilen kurada Probus ismi geldi, ancak imparatorun ismi kavanoza atılmamıştı bile. Söz konusu dört asker, kuranın kendisine çıktığı yönünde didişmeye başlayınca Probus, kavanozun ikinci kez sallanmasını emretti. İkinci kurada da Probus ismi çıktı; üç ve dördüncü, ardından da beşinci kez de aynı süreç gerçekleşti ve yine Probus ismi çıktı. Bunun üzerine bütün ordu, atın komutanları olan Probus için ayrılması gerektiğini beyan etti ve kavanozdan isimleri çıkan askerler bile bunu istedi.

IX. Probus, Afrika'da Marmaridae⁴ kabilesine karşı cesur bir şekilde savaştı ve galip geldi, daha sonra Libya'dan Kartaca'ya geçti ve burayı isyancılardan kurtardı. Afrika'da Aradio'ya karşı ikinci bir savaş yürüttü ve onu yendi, onun çok mert ve metin bir adam olduğunu anlayınca Aradio'yu muazzam bir mezar yaptırarak onurlandırdı. Probus'un asla boş bırakmadığı askerleri tarafından iki yüz ayaklık bir toprak yığınının üzerinde yapılan bu anıt bugün hâlen görülebilir. Mısır'daki birçok şehirde Probus'un askerlerine yaptırdığı kamu yapıları da görülebilir. Dahası Nil Nehri'nde o kadar çok iş yaptı

4 Mısır ile Cyrenaica arasındaki bölgede yaşamış kabile. MÖ 20 yılında P. Sulpicius Quirinius burayı fethetmişti.

ki çabaları sayesinde tahıl vergilerine büyük katkılar yaptı. Köprüler ve tapınaklar, galeriler ve bazilikalar yaptırdı ve hepsini askerleriyle başardı. Nehir ağzları açtırdı, birçok bataklığı kuruttu ve bunların yerine tahıl tarlaları ve çiftlikler kurdurdu. Ayrıca, Odaenathus ve Kleopatra hizipleri için Mısır'ı elinde tutan Palmiralılara karşı savaştı ve büyük başarılar elde etti, lakin daha sonra o kadar umarsız davran-
dı ki neredeyse esir düşüyordu. Birlikleri kuvvetlendiği zaman Mısır'ı ve Doğu'nun büyük kısmını da Aurelianus'un yönetimine getirdi.

X. Çok sayıdaki bu zaferleriyle iyice parlayan Probus, kader Tacitus'un hayatına son verdiğinde ve Florianus da iktidarı zorla ele geçirdiğinde, Doğu'daki bütün birlikler tarafından imparator ilan edildi. İmparatorluk tahtına çıkışı öyle boş ya da sıkıcı bir hikâye de değildir. Ordulara haber geldiğinde askerler, senato ikinci kez imparator ilan etmesin diye İtalya'da ordulardan nasıl önce davranabilirler diye düşündüler. Fakat kimin seçilmesi gerektiği konusunda bir tartışma çıktı ve subaylar imparator adaylarına tören alanında taburların önünde hitap etti. Cesur ve saygıdeğer, ılımlı ve cömert, dürüst ve namuslu bir aday aradıklarını söylediler ve bu ifadeler gelenek olduğu üzere bütün bölüklerde ve her yerde, sanki tanrısal bir emirmiş gibi tekrarlandı. Daha sonra kıtalar arasından, "Probus Augustus, tanrılar sizi korusun!" bağırışları yükseldi. Daha sonra askerler koşuşturdu, çimlerden bir kürsü oluşturuldu ve Probus imparator olarak selamlandı. Kendisine, askerlerin bir tapınak heykelinden aldığı erguvan renkli kıyafet de giydirildi. Buradan saraya götürüldü, lakin Probus pek isteksizdi ve tekrar tekrar şöyle söyledi: "Bu sizin çıkarınıza değil, benimle birlikte iyi olmayacaksınız askerler, çünkü size torpil yapamam."

Probus'un ilk mektubu Muhafız Alayı Komutanı Capito'ya gönderilmiştir ve şu şekildedir:

"Hiçbir zaman imparator olmak istemedim ve istemeye istemeye kabul ettim. Benim için son derece keyifsiz olan bir görevi kabul etmeyebilirim. Askerlerin bana verdiği rolü oynamalıyım. Benimle birlikte devletin güvenli olduğunu göreceksin, Capito. Bu yüzden senden istihdamım, her yerde askerlere tahıl, levazım ve ne

gerekiyorsa tedarik et. Seni temin ederim ki bu işleri iyi yürütürsen senden başkasını muhafız alayı komutanı yapmayacağım.”

Probus'un imparator ilan edildiği öğrenilince askerler, sanki miras yoluyla kendisine geçmiş gibi imparatorluk tahtını gasp eden Florianus'u öldürdü, çünkü Probus'tan daha iyi kimsenin hüküm süremeyeceğini biliyorlardı. Bu doğrultuda, Probus'un hiçbir çaba göstermesine gerek kalmadan, hem ordu hem de senatonun fikriyle bütün dünyanın yönetimi ona emanet edildi.

XI. Senatodan söz ettiğimize göre, Probus'un senatoya yazdıklarının ve bu en asil meclisin de ona verdiği cevabın bilinmesi doğru olacaktır.

Probus'un senatoya ilk mektubu şu şekilde:

“Geçen sene, lütuf gösterip dünyaya bir imparator verdiğinizde çok doğru ve gereken şekilde davrandınız, Seçilmiş Babalar. Bu kişi, dünyanın liderleri olan sizlerin arasından biriydi. Geçmişte de hep doğru davranışlarda bulundunuz ve gelecekteki temsilcileriniz de bu şekilde davranmaya devam edecek. Keşke Florianus da bunu beklemekle yetinseydi ve imparatorluk tahtını sanki kendisine miras kalmış gibi ele geçirmeseydi, hatta keşke haşmetiniz onu ya da başka bir adamı imparator yapsaydı. Fakat artık, Florianus imparatorluk tahtını gasp ettiğine göre, ordu bize Augustus payesini teklif etti, Florianus da bu yanlışından ötürü bilge askerler tarafından cezalandırıldı. Bu yüzden sizden, yeteneklerimi iyi değerlendirmenizi istirham ediyorum, çünkü lütfedip her ne emir verirsiniz verin yapmaya hazırım.”

Senato da bunun ardından bir karar aldı.

2 Şubat günü, Concordia Tapınağı'nda Konsül Aelius Scorpianus şöyle konuştu:

“Seçilmiş Babalar! Aurelius Valerius Probus'un mektubunu dinlediniz. Bu konuda ne buyurmak istersiniz?”

Daha sonra senatörlerden şu haykırışlar yükseldi:

“Probus Augustus, tanrılar sizi korusun! Uzun süredir bu makama layıktınız; cesur, adil ve iyi bir lidere, iyi bir komutanısınız, savaşta ve komuta kademesinde iyi bir örneksiniz. Tanrılar sizi

korusun! Devleti kurtaran Probus, hükümdarlığınız mutlu geçsin, savaşlarda üstün olun, hükümdarlığınız mutlu geçsin. Tanrılar sizi ve sevdiklerinizi korusun. Bu olaydan önce de senato sizi seçmişti. Tacitus'tan önceki yıllardakilerden ve herkesten daha üstünsünüz. İmparatorluk görevini kabul ettiğiniz için size teşekkür ediyoruz. Bizi koruyun, devleti koruyun. Size hak ettiğiniz üzere, daha önceden kurtardığınız kişileri koruma görevi veriyoruz. Siz Frank fatihi, Got fatihi, Sarmat fatihi, Parth fatihisiniz ve hepsisiniz. Geçmiş yıllarda da komutaya layık, zafer törenlerine layık biriydiniz. Mutlu yaşayın, mutlu hüküm sürün!"

XII. Bunun üzerine, ilk fikir beyan etme hakkına sahip olan Manlius Stianus şöyle konuştu:

"Ölümsüz tanrılara ve diğerlerinden öte Iuppiter Maximus'a şükürler olsun, Seçilmiş Babalar. Çünkü onlar bize, hep istediğimiz bir imparator verdiler. Eğer meseleyi hakkıyla değerlendirecek olursak hiç Aurelianus, Alexander, Antoninuslar, Traianus ya da Claudius'a bakmamıza gerek yok. Onların bütün nitelikleri, savaşa dair bilgi, merhametli bir ruh, saygıdeğer bir hayat, devleti yönetme tarzı ve her türlü erdemin garantisi bu imparatorunda mevcuttur. Probus'un, dünyanın herhangi bir yerini fethederek öğrenmediği bir yöresi kaldı mı? Afrika topraklarında yenilen Marmaridae, yolların olmadığı bataklıklarda altüst edilen Franklar, Ren Nehri'nin kıyılarından geri püskürtülen Cermenler ve Alamanlar bunun kanıtıdır. Sarmatlar, Gotlar, Parthlar, Persler ve Pontos'taki bütün topluluklara ne diyeyim? Bütün bu bölgelerde Probus'un cesaretinin işaretleri mevcuttur. Kaç tane büyük milletin kralını kaçmak zorunda bıraktığını, kendi eliyle ne kadar çok komutan biçtiğini, daha sıradan bir yurttaşken hiçbir yardım almadan ne kadar çok silah ele geçirdiğini anlatmak çok uzun olur. Eski imparatorların ona ne kadar teşekkür ettiğini, bugün devlet arşivlerinde bulunan yazdıkları mektuplar onaylar. Yüce tanrılar, Probus ne kadar çok kez askerî ödüllerle taltif edildi! Askerlerden ne kadar çok övgü aldı! Gençken subay oldu, çok geçmeden de lejyonların komutasını üstlendi. En İyi ve En Yüce Iuppiter,

Kraliçemiz Iuno, Erdemlerin Koruyucusu Minerva, Dünyaya Uyum Getiren, Roma'nın Zaferi; senatomuza ve Roma halkına, askerlerimize, müttefiklerimize ve yabancı milletlere, Probus'un, hak ettiği şekilde hüküm sürmesini nasip edin. Hepimizin fikir birliğiyle Probus'a imparator ismi, Caesar ismi ve Augustus ismi verilmesini öneriyorum, Seçilmiş Babalar. Ayrıca ona, prokonsül yetkisi, kutsal Vatanın Babası unvanı, en üst düzey rahiplik, senatoda üç kez öneri sunabilme hakkı ve tribunus yetkisi veriyorum."

Bunun üzerine bütün senatörler, "Biz de, biz de!" diye bağırdı.

XIII. Senatonun bu kararını alan Probus, ikinci bir mektup yazarak senatodaki babalara, en yüksek yargıçlardan gelen temyizlerde karar verebilme, prokonsül atayabilme, prokonsüllerin generallerini atayabilme, valilere praetor hakları verebilme ve senatonun özel bir kararıyla Probus'un geçirdiği bütün yasaları onaylama hakkı verdi.

Bundan hemen sonra, Aurelianus'u öldüren ve hâlâ yaşayan herkesi cezalandırdı, fakat ilk önce ordunun, daha sonra da Tacitus'un sergilediği ılımlılık ve itidalden daha fazlasını sergiledi. Daha sonra, Tacitus'a karşı komplo kuranları da cezalandırdı, fakat Florianus'un komutanlarının canını bağışladı, çünkü bir gasıbı değil de imparatorlarının kardeşini takip etmiş gibi görünüyorlardı. Ardından, daha önce Florianus'u imparator ilan eden ve sonra da onu öldüren Avrupa'daki bütün orduların kendisine itaat etmesini kabul etti.

Bu işleri tamamladıktan sonra devasa bir orduyla Galya'daki eyaletlere yol aldı. Bu bölge, Postumus'un ölümünden beri çok karışık ve Aurelianus'un ölümünden sonra da Cermenler tarafından işgal edilmişti. Probus bölgede o kadar büyük ve başarılı muharebeler yönetti ki barbarlardan Galya'daki altmış en ünlü komünü ve bütün ganimeti geri aldı. Cermenler, hazinelerle birlikte bu ganimetlerle coşuyordu. Nehrin bizim topraklarımızda kalan kıyılarında ve hatta bütün Galya diyarında boş boş gezindikleri esnada Probus, Roma topraklarını ele geçirmiş yaklaşık dört yüz bin düşmanı katlettikten sonra geri kalanı da Neckar Nehri'nin ötesine ve Alba bölgesine püskürttü ve barbarlardan, Romalılardan elde ettikleri kadar

çok ganimet elde etti. Dahası Roma şehirlerinin karşısındaki barbar topraklarında ordugâhlar yaptırdı ve bunlarda askerî birlikler konuşturdu.

XIV. Probus ayrıca, Ren'in ötesindekiler, yani oradaki garnizonlara yerleştirdikleri kişiler için çiftlikler, ambarlar ve evler ayarladı ve onlara tahıl dağıttı. Bu esnada, artık her birinin başına bir aureus konulan barbarların kelleleri her gün Probus'a getiriliyordu, o da farklı kabilelerden dört prens gelip ayaklarına kapanana dek savaşmayı asla bırakmadı. Probus bunlardan ilk olarak rehineler istedi -hemen verdiler- daha sonra tahıl, en son olarak da inek ve kuzularını istedi. Dahası söylenene göre onlara kılıçlarını kullanmamaları yönünde kesin emir verdi, çünkü artık herhangi bir düşmana karşı savunulmaları gerekirse Roma'dan yardım isteyebilirlerdi. Lakin Roma sınırı daha da ilerletilmedikçe ve Germania'nın tamamı bir Roma eyaleti yapılmadıkça bunun başarılması mümkün değil gibi gözüküyordu. Yine de Probus, ganimetleri sadık bir şekilde geri vermeyen kişileri sert bir şekilde cezalandırdı ve prensler de bu yaptırımdan memnun kaldı. Ayrıca on altı bin yeni asker topladı ve bunların hepsini farklı eyaletlere dağıttı, elli veya altmış kıtaya böldü ya da sınırındaki birliklere ekledi. Çünkü, Romalıların barbar yardımcı birliklerinden aldığı yardımın hissedilmesi fakat görülmesi gerektiğini söylüyordu.

XV. Galya'daki işler halledildikten sonra Probus senatoya şu mektubu gönderdi:

"Ölümsüz tanrılara, benim hakkımdaki fikirlerinizi doğruladıkları için şükranlarımı sunuyorum, Seçilmiş Babalar. Zira Germania'nın tamamı baştan sona boyunduruk altına alındı, muhtelif kabilelerden dokuz prens, yalvarır hâlde ayaklarıma, daha doğrusu sizin ayaklarınıza kapandı. Şimdi bütün barbarlar sizin için saban sürüyor, sizin için mahsul yetiştiriyor ve daha uzaktaki kabilelere hizmet ediyor. Bu yüzden, geleneğiniz olduğu üzere şükran kutlamaları düzenleyin. Düşmanlarımızın dört yüz bin tanesi

öldürüldü, on altı bin tanesi bizim emrimize girdi, en ünlü yetmiş şehir düşman işgalinden kurtarıldı ve Galya'daki eyaletlerin hepsi tamamen özgür hâle getirildi. Galya'daki bütün komünlerin bana lütfettiği altın taçları size gönderiyorum, Seçilmiş Babalar. Bunları kendi ellerinizle En İyi ve En Yüce Iuppiter'e ve diğer ölümsüz tanrılar ve tanrıçalara adayın. Bütün ganimetleri yeniden ele geçirdik, hatta daha önce alınan ganimetlerden çok daha fazlasını ele geçirdik. Şimdi Galya'daki çiftlikleri barbarların öküzleri sürüyor, ele geçirilen Cermenlerin boyunduruk altındaki sığırları bizim çiftçilerimizin işini yapıyor, çok sayıda muhtelif kabile askerlerimizi beslemek için besleniyor, atlarının yemleri süvarilerimiz için kullanılıyor, barbarların tahılları bizim ambarlarımızı dolduruyor. Daha ne diyeyim? Onlara sadece topraklarını bıraktık, bütün mallarına el koyduk. Ne zamandır Germania'ya yeni bir vali atamak istiyorduk, fakat dualarımızın kabul olması için bu isteğimizi ertelemiştik, Seçilmiş Babalar. İnanıyoruz ki tanrısal öngörü ordularımıza daha da büyük bir refah sağlayınca bu da gerçekleşecektir.”

XVI. Probus bundan sonra Illyricum'a yola çıktı, fakat buraya gitmeden önce Raetia'da öyle bir barış sağladı ki bölgede artık hiç korku şüphesi kalmadı. Illyricum'da Sarmatları ve diğer kabileleri öylesine ezip geçti ki neredeyse hiç savaş yürütmeden, düşmanın yağmaladığı şeyleri ele geçirdi. Daha sonra Trakya'ya yürüdü ve Getae kabilelerinin tamamı teslim oldu ya da onunla dostluk yaptı; başarılarından ötürü iyice korkmuşlardı ve eski zamanlardaki ününün gücünden ötürü itaat ettiler.

Daha sonra Doğu'ya yola çıktı. Yürüyüşü esnasında, Palfuerius adındaki son derece güçlü bir haydudu yakalayıp öldürdü, böylece Isauria'nın tamamını özgür bıraktı ve kabilelerle şehirleri Roma kanunlarının hükmüne geri aldı. Korku yayarak ya da lütuf göstererek, Isaurialıların arasında yaşayan barbarların elindeki bölgelere girdi ve hepsinden geçtikten sonra şöyle dedi: “Haydutları sürmek-tense bu bölgelerden uzak tutmak çok daha kolay.” Erişimi zor olan bütün bölgeleri kıdemli askerlerine toprak olarak verdi ve onlara

erkek çocuklarını da, asla haydut olmayı öğrenmemeleri adına on sekiz yaşında askere göndermeleri şartını koştı.

XVII. Pamfilya'nın ve Isauria yakınlarındaki diğer eyaletlerin tamamında barışı hâkim kıldıktan sonra Doğu'ya yürümeye devam etti. Blemmyae kabilesine de boyun eğdirdi ve bunlardan aldığı savaş esirlerini Roma'ya geri yolladı, böylelikle Roma halkını şaşırtan muazzam bir izlenim yarattı. Ayrıca, Coptos ve Ptolemais şehirlerini barbar esaretinden kurtardı ve onları Roma kanunlarına tâbi kıldı. Bu şekilde öylesine bir şan kazandı ki Parthlar ona elçiler gönderdi. Korkularını ifade eden ve barış isteyen bu elçileri Probus küstah bir şekilde karşıladı ve daha önce duyduklarından daha büyük bir korkuyla evlerine geri yolladı. Kralın gönderdiği hediyeleri geri çevirerek Narseus'a şöyle bir mektup yolladığı söylenir:

“Kısa süre içinde hepsi bizim olacak zenginliklerden bize bu kadar azını göndermiş olmanıza hayret ediyorum. Şimdilik, elinizdeki her şeyin tadını çıkarın. Eğer onlara sahip olmak istersek, nasıl elde edeceğimizi gayet iyi biliyoruz.”

Bu mektubu okuyan Narseus büyük bir korkuya kapıldı; Coptos ve Ptolemais bölgelerinin, işgalci Blemmyae kabilesinden kurtarıldığını ve bir zamanlar diğer milletlere korku yayan bu kabilenin kılıçtan geçirildiğini öğrenmişti.

XVIII. Perslerle barış yaptıktan sonra Probus Trakya'ya döndü ve burada, hepsi Roma'ya sadık yüz bin Bastarnae mensubunu Roma topraklarına yerleştirdi. Fakat daha başka birçok kabileyi, yani Gepedes, Greuthungi kabilelerini ve Vandalları da getirince bunların hepsi sadakatini bozdu. Probus, tahtı gasp edenlere karşı savaşmakla meşgulken dünyanın neredeyse her yerinde yayan şekilde ya da gemilerle başıboş gezindiler ve Roma'nın şanına zarar verdiler. Fakat Probus bunları farklı zamanlarda yendi ve çeşitli zaferler kazandı; sadece çok azı evlerine döndü, Probus'un ellerinden kaçabildikleri için şanslıydılar. Probus'un barbarlara karşı icraatları bunlardı.

İmparator ayrıca, tahtı gasp etmek isteyenlerin ayaklanmalarıyla mücadele etmek zorunda kaldı. Bunlar ciddi girişimlerdi. Doğu'da yönetime el koyan Saturninus'u ancak ve ancak birçok muharebe sonrasında ve iyi bilinen cesareti sayesinde alt edebildi. Saturninus yenildiği zaman Doğu'da öylesine bir sükûnet sağlandı ki, halk de-yimiyle tek bir isyankâr farenin bile sesi duyulmadı. Bundan sonra Proculus ve Bonosus, Galya'daki Agrippina bölgesinde tahtı gasp etti, bununla da kalmayıp Britanya'nın ve İspanya'nın tamamında ve Uzak Galya'daki eyaletlerde hak iddia etti, fakat Probus bu adamları da, barbarların yardımıyla yendi.

Saturninus, Proculus ya da Bonosus hakkında daha çok şey sormanıza gerek kalmaması adına bu bilgilerin hepsini tek bir kitapta toplayacağım ve uygun olduğu üzere ya da şartlar gerektirdiği üzere bunlar hakkında pek az şey aktaracağım. Lakin şurası bilinmeli ki, Proculus yardım istediğinde bütün Cermenler, Bonosus ve Proculus'un yönetimine girmektense Probus'a hizmet etmeyi tercih etmiştir. Bundan sonra imparator bütün Galyalıları, İspanyollara ve Britonlara şarap bağlarını işleme ve şarap üretme izni verdi, kendisi de toprağı askerlerinin yardımıyla kazdırdıktan sonra Illyricum'daki Sirmium yakınlarında bulunan Alma Dağı'nda kaliteli bağlar dikti.

XIX. Probus Romalılar için de çok sevdikleri eğlenceler ve gösteriler düzenledi, bahşişler dağıttı. Cermenler ve Blemmyae kabile-sine karşı kazandığı savaş dolayısıyla bir zafer töreni düzenledi ve tören esnasında bütün milletlerden, her birinde elli kişinin olduğu gruplar yürüttü. Hipodromda son derece muhteşem bir vahşi hayvan avı düzenledi, bu gösteri esnasında her şey halkın istediği gibi yürütüldü. Gösteri şu şekildeydi: Askerlerin köklerinden söktüğü büyük ağaçlar, kirişlerle yapılan geniş bir platforma koyuldu, üzerlerine toprak atıldı ve bu şekilde, tamamı bir orman gibi gözükten hipodrom, bu yeni bitki örtüsü sayesinde yaprak veriyormuş görünümlü oldu. Daha sonra bütün girişlere bin tane deve kuşu, bin tane geyik, bin tane yaban domuzu, dağ keçileri, yaban kuzusu ve

ne kadar çok yetiştirilmiş veya yakalanmış hayvan varsa hepsi koyuldu. Daha sonra insanlar içeri alındı ve herkes ne istiyorsa aldı. Başka bir gün Probus, amfityatrodaki bir gösteride yüz tane evcil aslan sergiletti, bunlar kükremeleriyle yıldırım çaktırdı. Bütün bu aslanlar, inlerinin kapılarından çıkar çıkmaz katledildi ve bu şekilde öldürüldükleri için çok büyük bir gösteri yaratmamış oldular. Zira kafeslerinden salındıklarında vahşi hayvanlar öyle büyük bir acele göstermedi. Dahası, dışarı çıkmak istemeyen birçok aslan oklarla vuruldu. Probus ayrıca Libya'dan yüz tane leopar getirdi, bundan sonra Suriye'den de yüz aslan ve aynı zamanda üç yüz ayı getirdi. Bütün bu vahşi hayvanlar, keyif alınabilecek olandan çok daha büyük bir ölçekte bir gösteri sergilemiş oldu. Probus ayrıca üç yüz çift gladyatör dövüştürdü, bunların arasında birçok kişi, zafer töreninde yürütülen Blemmyae kabilesinden, Cermenlerden, Sarmatlardan ve hatta Isaurialı haydutlardan oluşuyordu.

XX. Bu gösteriler bittikten sonra Probus Persia ile savaşa hazırlandı, fakat Illyricum'a giderken askerleri tarafından haince öldürüldü. Öldürülmesinin sebepleri şunlardı: İlk olarak, hiçbir askerinin boş durmasına izin vermezdi, onların çabaları sayesinde çok sayıda iş yapmıştı ve bir askerin, hak etmediği bir ekmeği yememesi gerektiğini söylerdi. Buna ek olarak, eğer gerçek olursa, kısa süre içinde askerlere artık ihtiyaç olmayacağını söylemişti ve bu askerlerin çok zoruna gitmişti. Bunu söylediğinde aklında ne vardı? Bütün barbar milletlerini ayakları altına almamış, tüm dünyayı Roma'nın malı yapmamış mıydı? "Kısa süre sonra, hiçbir askere ihtiyacımız olmayacak," demişti. Belki de şöyle demişti: "Kısa süre sonra, hiçbir Romalı asker olmayacak mı? Her yerde devlet hüküm sürecek, biz de güvenle hüküm süreceğiz. Bütün dünya silah dövmek, levazım yaratmak zorunda kalmayacak; sığırlar sadece saban için kullanılacak, atlar barış için beslenecek, hiçbir savaş, hiçbir esaret olmayacak, her yerde barış hüküm sürecek, her yerde Roma'nın yasaları, bizim yargıçlarımız hüküm sürecek."

XXI. Bu son derece muhteşem imparatora olan sevgimden ötürü şimdi, düzyazı üslubunun gerektirdiğinden daha fazlasını yapacağım. Dolayısıyla, bu büyük adamın akıbetini anlatırken sadece en önemli olan konudan söz edeceğim. Probus, memleketini zenginleştirme ve geliştirme amacıyla Sirmium'a geldiğinde, binlerce askerini bir bataklığı kurutma görevi vererek gönderdi; menfezleriyle birlikte Save'ye akan büyük bir kanal yapmayı, böylece Sirmium halkının kullanımı için bölgeyi kurutmayı planlıyordu. Askerler buna başkaldırdı ve gözetleme kulesi olarak yaptırdığı demir kaplı kuleye kaçan Probus'u kovaladılar. Orada imparatoru, saltanatının beşinci yılında katlettiler. Lakin daha sonraları bütün askerler onun için yüksek bir tepede müthiş bir mezar yaptı ve üzerine mermer bir yazıtla şöyle yazdılar: "Dürüst bir adam, bütün barbar milletlerin fatihi, ayrıca gasıpların da galibi Probus burada yatıyor."

XXII. Bir yönetici olarak Probus'u diğer imparatorlarla kıyasladığımda, her türlü açıdan neredeyse bütün Roma imparatorları cesaret, merhamet, bilgelik veya hayranlık bakımından öne çıkarken, eğer hiçbir şekilde kıskançlık gösterilmeyecek olursa o, hepsinden daha da iyiydi. Zira, beş yıllık yönetimi süresince bütün dünyanın etrafında çok fazla savaş yürüttü ve bunların hiçbirinde de bir yardım almadı; bütün muharebelerle nasıl başa çıktığına ancak hayret edebiliriz. Probus kendi başına birçok şey başardı ve çok sayıda parlak general yetiştirdi. Onun elinden Carus, Diocletianus, Constantinus, Asclepiodotus, Hannibalianus, Leonides, Cecropius, Pisonianus, Herennianus, Gaudiosus, Ursinianus ve atalarımızın hayranlık gösterdiği diğer bütün komutanlar çıktı, onlardan da birçok iyi imparator yetişti. Traianus ya da Hadrianus'un yirmi yıllık hükümdarlık sürelerini, Antoninusların da neredeyse aynı süredeki dönemlerini bir kıyaslayın. Öte yandan, hükümdarlık süresi bir insanın hayatından bile uzun olan Augustus'tan nasıl bahsedeyim? Ayrıca, kötü imparatorlar konusunda pek bir şey demeyeceğim. Probus'un ünlü bir sözü vardır ve gerçekleşmesini umduğu şeyi gözler önüne serer; "Kısa süre sonra hiçbir askere ihtiyaç kalmayacak!"

XXIII. Probus güçlerinin bilincindeydi, ne bir barbardan ne de bir gasıptan korkardı. Onun yönetimi altında artık hiçbir askere gerek duyulmamaya başlasaydı nasıl bir mutluluk yaşanırdı! Eyalet sakinlerine hiç istihkak verilmez, kamu bütçesinden askerlere hiç maaş ödenmez, Roma devleti hazinelerini sonsuza dek saklardı. İmparator tarafından hiçbir ödeme yapılmasına gerek kalmaz, toprak sahibi de vergi ödemek zorunluluğu yaşamazdı. O gerçekten de bir altın çağ sözü vermişti. Hiçbir ordugâh olmayacak, hiçbir yerde trompetlerin sesini duymak zorunda kalmayacaktık, silahlar hiçbir yerde parlamayacaktı. Günümüzde devleti iç savaşlarla yıpratan, birbiriyle savaşan insan kitlesi saban sürecekti, bilimle meşgul olacak, sanat öğrenecek ya da denizlerde yelken açacaktı. Ayrıca, savaşta kimse öldürülmeyecekti. Ey yüce tanrılar, sizin gözünüzde Roma devleti nasıl bir suç işledi de, böylesi asil bir imparatoru elimizden aldınız? Şimdi başımızda, iç savaş için asker hazırlayan, kardeşi kardeşe düşüren ve birbirine karşı silahlandıran, oğullara babalarını öldürme çağrısı yapan ve Probus’a tanrısallık onuru vermeyen kişiler var. İmparatorlarımız onun gibi bir adamın bu payeyle ölümsüzleştirilmesini, onuruna tapınaklar yapılmasını ve hipodromda adına oyunlar düzenlemesini uygun görürdü.

XXIV. Probus’un soyundan gelenler, ya nefret ya da korku duygusundan ötürü Roma civarından kaçtılar ve hane tanrılarını İtalya’da Verona yakınlarında, Benacus ile Larius Gölleri ve civarında yerleştirdiler. Şundan da söz etmeden geçmemeliyim: Verona bölgesinde Probus’un bir portresine öyle bir yıldırım çarptı ki çizgili togasının rengi değişti. Kahinler bunu, Probus’un ailesinden gelecekte bazı kişilerin senatoda, her türlü yüksek makamlara gelecek kadar seçkin bir konuma yükseleceği şeklinde yorumladı. Lakin bu zamana kadar böyle bir şey görmedik, dahası “gelecek nesiller” ifadesinin ne zaman olduğu ve ne kadar kişiyi kapsadığı belli değildir.

Senato, Probus’un ölümünden sonra büyük yas tuttu, aynı şeyi halk da yaptı. Lakin, şüphesiz iyi bir adam fakat Probus’un erdemlerinden çok uzak biri olan Carus’un imparator ilan edildiğini

HISTORIA AUGUSTA

duyduklarında, her zaman son derece kötü bir hayat sürmüş oğlu Carinus'u hatırlayan senato da halk da ürperdi. Herkes çok daha katı bir imparatora korkuyor, ayrıca yeni imparatorun çok daha menfur biri olmasından dehşet duyuyordu.

Probus'a dair öğrendiklerimizin, ya da söz etmeye değer olarak gördüklerimizin hepsi bundan ibaret. Şimdi, daha kısa bir başka kitapta Firmus, Saturninus, Bonosus ve Proculus'tan söz edeceğiz. Zira, tahtı gasp etmek isteyen dört kişiyi dürüst bir imparatorla denk tutmak doğru olmayacaktı. Bundan sonra, eğer ömrümüz yeterse, Carus ve oğullarının biyografilerini anlatacağız.

FIRMUS, SATURNINUS, PROCULUS VE BONOSUS

Yazan: SYRACUSAEI FLAVIUS VOPISCUS

I. Birçok yazarın, Roma İmparatorluğu tahtını gasp eden ve çok önemli olmayan kişileri ya tamamen göz ardı ettiğini ya da kısaca geçtiğini biliyorum. Son derece doğru bilgiler veren ve güvenilir bir yazar olan Suetonius Tranquillus, Antonius ya da Vindex hakkında hiçbir şey söylememiş, yeri geldiği zaman sadece isimlerinden söz etmiştir; Marius Maximus ise Avidius'a Marcus'tan, Albinus ve Niger'e de Severus'tan bahsedeceği zaman yer vermiş, bunlara ayrı bir kitap ayırmayıp başkalarının biyografilerine eklemiştir. Suetonius'un böyle yapmasına hiç şaşırıyoruz, çünkü o, kısa ve öz yazmayı severdi. Fakat, son derece detay veren bir yazar olan ve uydurma tarihi eserler ile ilgilenen Marius Maximus'a ne demeli? Neden bazı detayları bu kadar doğru vermiştir? Öte yandan Trebellius Pollio, iyi ve kötü imparatorları yazarken öyle bir çaba ve özen göstermiştir ki, tek bir kitapta kısaca olsa da, Valerianus ile Gallienus'un zamanındaki veya onlardan kısa süre önce veya kısa süre sonraki otuz gasıba yer vermiştir. Dolayısıyla biz de, onunki kadar büyük bir özen göstermesek de, Aurelianus, Tacitus, Florianus ve o büyük ve eşsiz imparator Probus'tan söz ettikten sonra, Aurelianus'un yönetiminde isyan etmiş olan Saturninus, Bonosus, Proculus ve Firmus'tan söz etmeden geçmeyeceğiz.

II. Bildiğin üzere, geçenlerde, tarih aşığı bir adam olan Marcus Fonteius ile büyük bir tartışma yaşadık. O, İmparator Aurelianus zamanında Mısır'ı ele geçiren Firmus'un bir imparator değil sadece bir haydut olduğunu iddia etmişti, ben ise Rufius Celsus, Ceionius Iulianus ve Fabius Sossianus ile birlikte, Firmus'un hem erguvan renkli kıyafet giydiğini hem de kendisine, darp ettirdiği sikkelerde Augustus dediğini söyleyerek ona karşı çıkmıştım. Hatta Archontius Severus bazı sikkeler ortaya çıkarmış ve ayrıca, bazı Yunan ve Mısırlı yazarların kitaplarından Firmus'un fermanlarında kendisine imparator dediğini kanıtlamıştı. Diğer taraftan Fonteius, bize karşı gelerek sadece şu argümanı ortaya attı: Ona göre Aurelianus bir fermanında, tahtı gasp eden birini katlettiğini değil de devletin bir hayduttan kurtulduğunu yazmıştı. Sanki, böylesine şan sahibi bir imparator, adı sanı bu kadar az bilinen birine karşı gasıp diyebilirmiş ya da büyük imparatorlar, erguvanı ele geçirme girişiminde bulunan kişileri öldürünce onlar hakkında her zaman haydut terimini kullanmıyormuş gibi! Ben, kaleme aldığım Aurelianus biyografisinde, Firmus'un bütün hikâyesini öğrenmeden önce onu, erguvan giymiş biri değil de bir tür haydut olarak düşünüyordum. Bu şeyleri burada, kimse istikrarsız bir yazar olduğumu düşünmesin diye yazıyorum. Öte yandan, çok kısa olacağına söz verdiğim bir kitabı çok fazla uzatmamak adına şimdi Firmus'a geçeceğim.

III. Firmus, Seleucia yerlisiydi. Buna karşın birçok Yunan yazar bunda hem fikir değildi, lakin aynı zamanda Firmus adında üç Romalının olduğunu bilmiyorlardı. Bunlardan biri Mısır valisi, diğeri Afrika sınırı komutanı ve ayrıca prokonsüldü, üçüncüsü ise Zenobia'nın dostu ve müttfikiydi, Mısırlıların çılgınlıklarıyla gaza gelip İskenderiye'yi işgal etmiş ve Aurelianus tarafından, her zaman cesaretine eşlik eden açık talihi sayesinde yenilgiye uğratılmıştı.

Bu sonuncu Firmus'un servetine dair çok şey söylenmiştir. Örneğin anlatılanlara göre atını, ziftle tutturulan kare şeklindeki cam levhalarıyla ve bunun gibi diğer malzemelerle süslemişti, ayrıca o kadar çok kitabı vardı ki halkın arasındayken sık sık, bir orduyu kâğıt ve zank ile güçlendirebileceğini söylüyordu. Blemmyae

kabilesinden kişilerle ve Araplarla çok yakın ilişkileri vardı, Hindistan'a da sık sık tüccar gemileri yollardı. Hatta söylenene göre, on ayak yüksekliğinde iki tane fil dişine sahipti, Aurelianus bunlara iki tane daha ekleyip, üzerine Iuppiter'in bir heykelini koyacağı bir taht yapmayı planlıyordu. Bu taht altın kaplama olacak, mücevherlerle süslenecek ve bir tür şeritli toga gibi tasarlanacak, daha sonra da Güneş Tapınağı'na yerleştirilecekti. Apeninlerdeki kâhinden tavsiye istedikten sonra ona Konsül ya da Danışan Iuppiter demeyi teklif etmişti. Lakin bu fil dişleri daha sonra Carinus tarafından bir kadına verildi, o da bunlardan bir sedir yaptı. Kadının ismi günümüzde biliniyor ve gelecek nesiller de bu ismi bilerek bir fayda sağlamayacak, bu yüzden burada kendisinden söz etmiyorum. Böylece, son derece menfur bir imparatorun yönetiminde, Hintlilerin verdiği ve En İyi ve En Yüce Iuppiter'e adanan hediye görünüşe göre bir şehvetin aracı ve mükafatı olmuştur.

IV. Firmus, devasa boyutta biriydi, gözleri çok parlaktı, saçları kıvrıkcıktı ve kaşlarında yara izleri vardı. Yüzü biraz yanık tenliydi, fakat vücudunun geri kalanı beyazdı, biraz kaba saba ve kıllı biriydi, bu yüzden herkes ona Tepegöz diyordu. Çok fazla et yerd, hatta söylenene göre bir günde bir deve kuşunu bile tek başına yiyebilirdi. Çok az şarap içerdi, çok su tükettirdi. Çok metin bir adamdı, kasları o kadar güçlüydü ki, Varro'nun sözünü ettiği Tritannus'tan bile üstündü. Göğsüne bir örs koyulduğunda ve diğerleri buna vurduğunda Firmus hiç kıpırdamadan öylece duruyordu, vücut ağırlığını elleriyle destekliyordu; sanki yerde yatıyor değil de asılı kalıyor gibi görünüyordu. İçme konusunda, eğer test etmek isterlerse Aurelianus'un generalleriyle mücadele edebiliyordu. Örneğin, sancaktarlardan ve ünlü içicilerden biri olan Burburus adındaki bir adam ona meydan okuyup içki yarışmasına davet ettiğinde şarapla dolu iki sepeti birden bitirmiş, yine de bütün ziyafet boyunca ayık kalabilmişti. Burburus "posalarını niye içmedin?" diye sorunca şöyle cevap vermiş: "Seni ahmak; toprak içilmez." Daha önemli konuları anlatacağımıza burada küçük şeylerden bahsediyoruz!

V. Firmus, Zenobia'nın hizbinden hayatta kalanları savunma amacıyla Aurelianus'a karşı çıkıp imparatorluk tahtını gasp etti. Lakin Aurelianus, Trakya'dan dönerken onu yenilgiye uğrattı. Birçok kişi imparatorun, Firmus'u boğdurarak öldürttüğünü söyler, fakat Aurelianus kendi beyanatlarında başka türlü konuşur. Ona üstünlük kurduğunda imparator, Roma'da şu duyurusunun okunmasını emretmiştir:

"Aurelianus Augustus, en sadık Roma halkını selamlar. Bütün dünyanın her yerinde barış tesis ettik, ayrıca Mısır'daki haydut Firmus'u da yendik, yakaladık, işkence uyguladıktan sonra da öldürdük. Kendisi barbarlarla karşı bize isyan etmiş ve adı hiç lazım olmayan o utanmaz kadının hayatta kalan destekçilerini bir araya toplamıştı. Vatandaşlarım, Romulus'un oğulları! Artık korkmanız gereken hiçbir şey kalmadı. O menfur haydudun sürekli engellediği Mısır'dan gelen tahıl sevkiyatı artık eski rutinine dönecek. Siz sadece senato ile uyum içinde olun, atlı sınıfıyla dostluk kurun, muhafız alayına karşı da iyi niyet besleyin. Roma'da hiçbir endişe kaynağı kalmamasını sağlayacağım. Siz oyunlara ve hipodromdaki yarışlara vakit ayırın. Ben, devletin ihtiyaçlarıyla ilgileneyim, siz de kendi zevklerinize meşgul olun. Siz, en saygıdeğer vatandaşlar," diye devam eder.

VI. Firmus'a dair bulduğumuz ve anılmaya değer olduğunu düşündüğümüz bütün bilgiler bundan ibaret. Aurelianus'un azatlısı olan Aurelius Festivus'un Firmus hakkında detaylıca yazdıklarını öğrenmek isterseniz kitabını okuyabilirsiniz. Yazdıkları arasında en önemli bilgiler arasında Firmus'un, timsah yağı ile yıkanıp timsahlar arasında yüzdüğü, bir fili nasıl sürdüğü ve su aygırına nasıl bindiği, devasa deve kuşlarına bindiği esnada bu hayvanları sanki uçuyormuş gibi gözükecek şekilde sürdüğü vardır. Bütün bunları bilsek ne olur ki? Bilhassa, Livius ve Sallustius gibi büyük yazarlar, biyografilerini kaleme aldığı adamlar hakkındaki pek de önemli olmayan hususlardan söz etmeyi pek sevmezdi. Örneğin, Clodius'un katırlarının ya da Titus Annius Milo'nunkilerin cinslerini, Catilina'nın Tusca'da mı yoksa Sardinya'da mı yetişmiş bir at sürdüğünü veya

Pompeius'un pelerini için nasıl bir erguvan renk seçtiğini bilmiyoruz. Dolayısıyla Firmus hakkındaki bilgilere burada son verip, Probus'a karşı isyan edip Doğu'daki bölgelerde imparatorluk tahtını gasp eden Saturninus'a geçeceğiz.

VII. Saturninus, her zaman huzursuz ve hep başka bir imparator ya da başka bir imparatorluk oluşturmak isteyen bir ülke olan Galya doğumluydu. Aurelianus, gerçekten de aralarında en iyisi oymuş gibi gözüktüğünden, diğer bütün generallerden ziyade Saturninus'a Doğu sınırının komutasını vermiş ve onu akıllı bir şekilde, asla Mısır'a gitmemekle tembihlemişti. Anlayabildiğimiz kadarıyla bu öngörüsü yüksek adam, Galyalıların karakterini gayet iyi biliyordu ve eğer Saturninus bu karışık coğrafyayı ziyaret ederse, yerlilerle münasebet kurup, mizacı gereği eğimli olduğu bir yola düşebilirdi ve Aurelianus da bundan korkuyordu. Sizin de gayet iyi bildiğiniz üzere Mısırlılar kibirli, çılgın, küstah, etrafına zarar veren kişilerdir; yalancı, dizginsiz, her zaman yeni bir şeyler isteyen, hep topluca şarkı söyleyen, yeni yeni dizeler yazan, epigram kaleme alan, astrolog ve hekimlerdir. Onlar arasında Hristiyanlar, Samirîler ve hadsiz hudutsuz eğlenip özgürlük yaşamasına karşın yaşadıkları dönem ve şartları hiçbir zaman beğenmeyen kişiler vardır. Yine de, burada ortaya koyduklarımın sadece benim fikrim olmadığını göstermek ve bütün Mısırlıların bana sinirlenmemesi için Hadrianus'un mektuplarından birine yer vereceğim. Azatlısı Phlegon'un çalışmalarından alınan bu mektup, Mısırlıların karakterini enine boyuna ortaya koyar:

VIII. Hadrianus Augustus, Konsül Servianus'u selamlar. Sürekli bana övdüğün Mısır bölgesinin tamamen kararsız, istikrarsız ve her türlü dedikoduya kendini kaptıran insanlarla dolu olduğunu anladım, değerli Servianus. Orada, Serapis'e tapınanlar aslında Hristiyanlardır, kendilerine İsa'nın piskoposu diyenler ise Serapis'in müritleridir. Astrolog, kâhin ya da efsuncu olmayıp da Yahudi sinagogunun başı, Samirî ya da Hristiyan papazı kimse yoktur. Patrik dahi Mısır'a geldiğinde bazıları onu Serapis'e, bazıları da İsa'ya

tapmaya zorlar. Mısırlılar son derece isyancı, hilekâr bir halktır, hep bir şeye zarar verirler. Fakat şehirleri refah içinde, zengin ve bereketlidir, kimse boş gezmaz. Bazıları cam üreticisi, bazıları papirüs üreticisidir, insanlar en kötü keten üretimi yapar ya da herhangi bir zanaatla uğraşırlar. Topalların, hadımların, körlerin bile işi vardır, hatta elleri kesilmiş olan insanlar bile boş değildir. Tek tanrıları paradır, paraya Hristiyanlar, Yahudiler ve hatta tüm milletler tapar. Keşke bu şehir daha iyi bir karaktere sahip olsaydı, çünkü zenginliği ve bütün Mısır'daki öne çıkan konumu dolayısıyla buna layıktır. Buraya her türlü lütfu gösterdim, şehrin kadim haklarını teslim ettim ve yeni haklar da tanıdım, böylece halk ben onların arasındayken bana şükranlarını sundu. Daha sonra, bölgeden ayrılır ayrılmaz oğlum Verus hakkında birçok şey söylemeye başladılar, ayrıca Antinous hakkında söylediklerini de öğrenmişsinizdir diye düşünüyorum. Mısırlılar hakkında ancak ve ancak, kendi tavuklarıyla yaşayabilmelerini umuyorum; bu hayvanları, anlatmaktan dahi hicap duyacağım bir şekilde besliyorlar. Sana, renkleri farklı ve değişik bazı kupalar gönderiyorum; bunları bana bir tapınağın rahibi vermişti, artık özellikle de sana ve kız kardeşime adanmış oldular. Bunları, festival günlerindeki ziyafetlerde kullanmanı dilerim. Lakin, değerli Africanus'umuzun bunları istediği gibi kullanmamasına dikkat et."

IX. Mısırlılar hakkında kendisi de buna benzer fikirlere sahip olan İmparator Aurelianus, Saturninus'a Mısır'a gitme yasağı getirerek, gerçekten tanrısal bir feraset göstermişti. Zira Mısırlılar, üst rütbeden birisinin ülkeye geldiğini görür görmez hemen yüksek sesle, "Saturninus Augustus, tanrılar sizi korusun!" diye bağırmıştır. Lakin o, ihtiyatlı bir adam gibi derhal İskenderiye şehrinden kaçtı ve Filistin'e döndü. Fakat oradayken, sıradan bir vatandaş olarak kalmanın kendisi için güvenli olmayacağını anlayınca Venus heykelinden erguvan renkli bir kıyafet aldı ve askerleri etrafındayken bir kadın gibi örtünerek adamlarının hayranlığını kazandı. Dedemin sık sık, Saturninus bu şekilde hayranlık kazanmışken orada olduğunu söylediğini duymuşumdur. Dedem şöyle dediğini anlatmıştı:

“Saturninus ağlamaya başladı ve şunları dedi: ‘Devletimiz, bunu söylemem yakışıksız olmayacaksa, çok ihtiyaç duyulan bir adam kaybetti. Kısa süre önce Galya’daki eyaletleri kurtardım, Mağrubilerin ele geçirdiği Afrika’yı kurtardım, İspanya eyaletlerine barış getirdim. Fakat bütün bunların ne faydası oldu? İmparatorluk alametlerinde hak iddia ettiğimde, geçmişte yaptığım bütün hizmetler birdenbire boşa çıkmış oldu.’”

X. Daha sonra, onu erguvan renkli kıyafetlerle giydirmiş adamlar Saturninus’u cesaretlendirmeye başladığında bazıları hayatını bazıları da yetkilerini korudu ve Saturninus şu şekilde konuştu: “Hüküm sürmenin ne kadar kötü bir şey olduğunu bilmiyorsunuz, dostlarım. Kafanızın üstünde iple bağlı bir kılıç sallanır, her yerinizde mızraklar, her yerinizde oklar olur. Muhafızlarınızdan, hizmetkârlarınızdan bile korkarsınız. Yediğiniz yemekten keyif almaz, seyahatlerinizden onur duymazsınız, savaşlarınız tasvip edilmez, silahlarınız heves çekmez. İnsanların, hükümdar oldu mu her yaştan adamda bir kusur bulduğunu unutmayın. Yaşlı bir adam mı? O zaman yetersiz görülür. Genç mi? Onun çılgın olduğunu söylerler. Size şimdi, Probus’un herkes tarafından sevilen biri olduğunu mu söyleyeyim? Ona karşı seve seve konumumu teslim ederim ve onun bir generali olmak isterim. Fakat onun rakibi olmamı isterseniz, beni kaçınılmaz bir ölüme mecbur edersiniz. Ölüm konusunda tek bir tesellim var: En azından tek başıma ölmeyeceğim.”

Marcus Salvidienus’a göre Saturninus bu konuşmayı bizzat yapmıştı. Aslında o, edebiyat konusunda eğitimsiz biri de değildi, hatta Afrika’da bir hitabet ustasından ders almıştı ve Roma’daki okullarda da eğitim görmüştü.

XI. Şimdi, konuyu çok fazla uzatmadan Saturninus hakkında önemli bir şey söylemeliyim. Birçok kişi yanlış bir şekilde, Gallienus’un zamanında imparatorluk tahtını gasp edenin Saturninus olduğunu düşünür, fakat gerçekte bu tamamen farklı biriydi, çünkü onun cezalandırılmasını istemeyen kişi Probus’un zamanında idam

edilecekti. Dahası, Probus'un sık sık Saturninus'a mektup gönderip ona merhamet ve af göstereceğine söz verdiği, fakat yanındaki askerlerin buna hiç inanmadığı söylenir. Böylelikle Saturninus en sonunda bir kalede yakalanmış ve Probus'un gönderdiği kişiler tarafından, isteği bu yönde olmasa da, bıçaklanarak öldürülmüştür.

Saturninus'un boyu posu, karakteri, alımlılığı ve ne kadar çok yiyip içtiğine dair her küçük ayrıntıya yer vermek çok uzun olacaktır. Pek de değeri olmayan bu tür bilgileri başka yazarlar açıklasın, biz de konumuza dönelim.

XII. Proculus, Kıyı Alplerindeki Albingauni yerlisiydi. Memleketinde aristokrat sınıftandı, fakat ataları haydutluk yapmıştı, bu yüzden o da hayvancılık, köle ticareti ve bu tür işlerden çok zengin olmuştu. Öyle ki, imparatorluk tahtını gasp ettiği zaman kendisine ait iki bin köleyi silahlandırdığı söylenir. Onu böylesi bir çılgınlığa sürükleyen karısı, Samso adında erkeksi bir kadındı. Bu ad kendisine daha sonraki yıllarda verilmişti, zira esas adı Vituriga'ydı. Herennianus adında bir oğlu vardı, Proculus eğer beşinci yılını tamamlayabilseydi imparatorluk tahtını ona adayacaktı -böyle söylüyordu. Şurası inkâr edilemez ki bu adam, ... aynı zamanda son derece mertti; haydutluğa alışmış olsa da bütün hayatını silahlarla geçirmişti, çünkü subay olarak birçok lejyona komuta etmişti ve cesurca işler başarmıştı. Konuyla ilgili çok da önemli olmayan diğer detaylar ilginçtir ve okunduğu zaman zevklidir, bu yüzden Proculus'un mektuplarından birinde övündüğü şeyden söz etmeden geçmemeliyim. Bu konu hakkında uzun uzadıya konuşmaktansa mektubun kendisini vermek daha iyi olacak:

“Proculus, akrabası Maecianus'u selamlar. Sarmatia'dan yüz tane bakire ele geçirdim. Bunlardan on tanesiyle bir gece çiftleştim; diğer hepsini ise, gücüm yettiği müddetçe on beş gün boyunca kadin yaptım.”

Gördüğünüz üzere Proculus, ahmakça ve çok ahlaksızca bir şeyle böbürleniyor ve sık sık suç işlemiş biri olsa da eğer duygusuz biri hâline gelirse cesur bir adam olarak görüleceğini düşünüyordu.

XIII. Aldığı askerî onurlardan sonra ahlaksızlık ve azgınlıklara yönelen ama yine de cesurluğunu koruyan bu adam, Aurelianus’un sert bir şekilde bastırdığı ve Probus’tan da çok korkan Lugdunum halkının teşvikleriyle imparatorluk tahtını almaya davet edildi. Onesimus’un söylediği üzere bu neredeyse bir oyun ve şaka gibiydi, fakat söz konusu bilgiyi başka hiçbir yazarda bulamadığımı söyleyebilirim. Olay şöyle gerçekleşmiş: Bir ziyafet esnasında “Haydutlar” oyunu sahnelemiyormuş, Proculus da “Kral” olarak on kez sahneye çıkınca iyi bilinen bir nüktedan, “Selam sana, Augustus,” demiş ve erguvan yünlü bir kıyafet getirip bunu Proculus’un omuzlarına asmış, sonra da ona hayran bir şekilde boyun eğmiş. Daha sonra, bu işe karışan herkesi korku kaplamış, ardından hem orduyu hem de imparatorluk gücünü ele geçirmek için art arda girişimde bulunulmuş. Lakin Proculus, Galyalılar için faydalı biriydi, çünkü -o zamanlar hâlâ Cermenler denilen- Alamanları yenmiş ve sadece haydut gibi savaşmış olsa da büyük bir şan kazanmıştı. Fakat daha sonra Probus yüzünden uzak bölgelere kaçmak zorunda kalmıştı. Söylediğine göre kökeninin geldiği Franklara yardım getirmeye çalışırken Probus onu yenmiş ve öldürmüştür. Her zaman sadakatlerini güle oynaya bozma alışkanlıkları olan Franklar Proculus’a ihanet etmişti. Proculus’un soyundan gelenler bugün hâlâ Albingauni bölgesinde yaşar ve şakayla karışık, ne imparator ne de haydut olmak istediklerini söylerler.

Proculus’a dair anlatılmaya değer olarak öğrendiğim her şey bundan ibaret. Şimdi ise hakkında daha az şey yazdığım Bonosus’a geçelim.

XIV. Bonosus İspanya’da doğmuştu fakat annesi Galyalı olsa da kökeni Britanya’ydı. Kendi söylediklerine göre babası bir retorik ustasıydı, fakat diğerlerinden öğrendiğim kadarıyla edebiyat öğretmeni idi. Daha çocukken babasını kaybetti ve çok cesur bir kadın olarak annesi tarafından yetiştirildi, fakat edebiyata dair hiçbir şey öğrenmedi. Başlarda bir lejyon yüzbaşısı olarak hizmet etti, daha sonra da süvari birliklerine geçti; kurmay heyetinde hizmet etti, subaylık yaptı, Raetia sınırının generali oldu. Hiçbir insanın içmediği

kadar çok içerdi. Aurelianus onun hakkında sık sık, “Bonosus yaşamak için değil içmek için doğmuş,” derdi ama savaştaki bahadırılığı dolayısıyla ona büyük saygı duyardı. Herhangi bir yerden barbar elçileri geldiğinde, onları sarhoş edebilmek için her zaman şarapla dolu olurdu, elçileri şarapla sarhoş edip bütün sırlarını öğrenirdi. Fakat kendisi ne kadar içerse içsin hep ayık ve sakin kalırdı, hatta Probus’un biyografisini yazmış Onesimus’a göre şarap içtiğinde çok daha bilge biri oluyordu. Dahası müthiş bir niteliği daha vardı ki bütün içtiklerini istifra edebiliyordu, böylece midesi, karnı ya da idrar torbası herhangi bir sıkıntı yaşamıyordu.

XV. Ren Nehri’ndeki Roma kadirğaları Cermenler tarafından yakıldığına Bonosus, cezalandırılmaktan korkup imparatorluk tahtını gasp etti. Fakat layığından fazla bu konumda kaldı, en sonunda da zorlu ve uzun bir mücadelenin ardından Probus tarafından yenilgiye uğradı. Yenildikten sonra kendini asarak intihar etti. Bu olay sonrasında, asılı kalanın bir insan değil de şarap testisi olduğu yönünde şakalar edilir oldu.

Bonosus ardında iki oğlan bıraktı, Probus ikisinin de canını bağışladı. Dul kalan karısı ise onurlu bir şekilde muamele gördü ve kendisine istediği kadar yaşama fırsatı verildi. Dedemin sık sık söylediği üzere bu kadın, Got olsa da asil bir aileden gelen eşsiz ve müthiş bir insanmış. Aurelianus Bonosus’u bu kadınla evlendirerek, Gotların bütün planlarını öğrenebilmesini ummuş, çünkü kadın Got kraliyet soyundan geliyormuş. Bu evlilikle ve Aurelianus’un, Bonosus’un evlilik töreninde almasını istediği hediyelerle ilgili Trakya valisine yazılmış bir mektup var:

“Aurelianus Augustus, Gallonius Avitus’u selamlar. Bir önceki mektupta sana, soylu Got kadınlarını Perinthus’a yerleştirmeni söylemiştim. Bunlara istihkak ayarladım, tek tek değil toplu bir şekilde alarak paylaşacaklar. Çünkü tek tek alırlarsa çok az şeyleri olur, devlet de çok şey kaybeder. Öte yandan, Bonosus’un Hunila ile evlenmesini istiyoruz; bu kadına, aşağıda paylaştığım listedeki her şeyi sağla, ayrıca düğün masraflarını devlet bütçesinden karşıla.”

HISTORIA AUGUSTA

Listede şunlar vardı:

“Kapüşonlu menekşe rengi ipek tunikler, yaklaşık 250 gram ağırlığında altın şeritli ipek bir tunik, iki tane çift şeritli iç tuniğı ve bir evli kadına yakışacak diğere eşyalar. Bonosus’a ise yüz tane Philippus altın sikkesi, bin tane Antoninus gümüş sikkesi ve on bin tane bronz sestertius ver.”

Bonosus hakkında okuduklarımı hatırladığım bütün bilgiler bunlar. Ne var ki, hiç kimsenin sözünü dahi etmediğı bu adamların hayatlarına dair bazı bilgileri gözden kaçırmış olabilirim, fakat doğru bilgi aktarmaktan ödün vermemek adına, elde ettiğim bilgileri nasıl edindiğimin bilinmesi için de çaba gösterdim. Şimdi Carus, Carinus ve Numerianus’un biyografileri kaldı. İmparator Diocletianus ile ondan sonraki imparatorların biyografileri ise daha yüksek bir üslupla anlatılacaktır.

CARUS, CARINUS VE NUMERIANUS

Yazan: SYRACUSAELI FLAVIUS VOPISCUS

I. Devleti yöneten şey kaderdir, onu kâh göklere çıkarır kâh derinlere batırır. Bu, Probus'un ölümüyle bir kez daha anlaşılmış oldu. Devlet, çağlar boyunca geçirdiği süreçte zaman zaman yükselerek çıkmış zaman zaman da çıkan karışıklıklarla yere savrulmuştur. Yine kimi zaman fırtınalarla kimi zaman da zenginlikle alabora olmuş Roma devleti, tek bir adamın altında, insanın ömründe yaşayabileceği bütün kötülükleri yaşamıştır. Fakat en sonunda, birçok kötülük geçtikten sonra, dinç bir imparator olan Aurelianus'un yönetimi ardından devletin kanunları da yönetimi de, senato ve halkın istekleri doğrultusunda Probus tarafından yönlendirilince devlet sağlam ve istikrarlı bir refah elde etmiş gibi göründü. Yine de, askerler zıvanadan çıkıp bu büyük imparator aramızdan ayrılınca, tıpkı gemiye vuran şiddetli bir fırtına ya da tahrip edici bir yangın gibi gelen muazzam bir afet devleti müthiş bir umutsuzluğa sürükledi. Artık herkes bir Domitianus, Vitellius ya da Nero geleceğinden korkuyordu. İnsanlar, henüz kim olduğu bilinmeyen bir imparatora karşı umuttan ziyade korku besliyordu. Hele hele, kısa süre önce birçok yara almış devlet hâlen, Valerianus'un esir düşmesi, Gallienus'un aşırılıkları, otuz tane gasabın ortaya çıkması ve akranlarının sakat uzuvlarından başka bir şeye el koymaması

gibi olaylardan ötürü büyük bir keder içindeyken bu korku daha yüksekti.

II. Şehrin kuruluşundan itibaren Roma devletinin yaşadığı bütün değişimleri gözden geçirmek istersek, ondan fazla nimetlerden daha çok faydalanan ya da kötülüklerden daha çok acı çeken bir devlet bulamayız. Devletin gerçek babası ve kurucusu olan Romulus ile başlayacak olursak, bu devleti kurmuş, geliştirmiş ve güçlendirmiş, diğer kurucular arasında tek başına, eksiksiz bir şehir bırakmış bu adam için ne mutlu! Dinî kaygılar sebebiyle, savaşlarla yankılanan ve zafer törenleriyle şişen bir devleti korumaya alan Numa hakkında ne diyebilirim ki? Ondan sonra, devletimiz Tarquinius Superbus'a kadar gelişti, o zaman da kralın kötü huylarından ötürü toplumda infial çıktı ve ancak müthiş bir facia pahasına toplum intikam aldı. Daha sonra devlet, Galya Savaşı'na kadar güçlendi, o zaman da sanki bir gemi enkazı gibi paramparça oldu; şehir, bir tek iç kale hariç ele geçirildi ve daha önceden iyice şiştiği refahından çok daha büyük kötülükler yaşadı. Daha sonra tekrar eski gücüne kavuştu, fakat Kartaca Savaşları ve Pyrrhos'un sebep olduğu korkudan ötürü öylesine düştü ki, yüreğinde insan hayatının bütün olumsuzluklarını hissetti.

III. Sonra, Kartaca'yı fethedip hükmündeki toprakları denizaşırı bölgelere kadar genişleten devlet iyice parladı, fakat müttefikleriyle anlaşmazlık yaşayıp bütün mutluluk duygusunu kaybetti, ayrıca iç savaşların yıkıcı etkisiyle Augustus dönemine dek gittikçe zayıf düştü. Augustus devleti bir kez daha eski gücüne getirdi, hatta belki de, devlet tam özgürlüğünü kaybettiğinde ona bunu geri verdi, diyebiliriz. Yine de, öyle ya da böyle, kendi içinde yas tutsa da yurt dışındaki milletlere karşı büyük bir şan kazandı. Daha sonra, Nero hanedanından birçok kişiye katlandıktan sonra Vespasianus döneminde başını tekrardan doğrulttu, Titus'un iyi talihinden hiçbir şey kazanamayıp Domitianus'un vahşetinden kan kaybedince, Nerva, Traianus ve halefleri döneminden Marcus'a kadar daha mutlu bir dönem geçirdi. Fakat Commodus'un çılgınlığı ve

zalimliğiyle tekrardan mahvoldu. Daha sonra, Severus'un özen ve dikkati haricinde, Mamaea'nın oğlu Alaxender'e kadar hiçbir iyilik görmedi. Bundan sonra yaşanmış olayları anlatmak çok uzun sürecektir; zira devlet, Valerianus'un yönetiminde de iyi gitmedi ve on beş yıl boyunca Gallienus'a katlanmak zorunda kaldı. Daha sonra, her zaman değişiklik yapmayı seven ve adalete hep düşman olan talih Claudius'a uzun süre hüküm sürme şansı vermedi. Aynı şekilde Aurelianus da öldürüldü, Tacitus hastalıktan öldü, Probus öldürüldü; artık talihin, bütün hepsi devlet işleriyle ilgili farklı farklı olaylara yol açarak sürekli değişiklik yapmaktan daha çok zevk aldığı bir şey olmadığı belliydi. Biz, böylesi dönemlerin acılarında ve talihsizliklerinde hangi amaç uğruna yaşıyoruz? Konumuza geri dönelim ve tabiri caizse ortalama bir adam olan Carus'un biyografisine geçelim. O, kötü değil de iyi imparatorlar arasında sayılabilir, fakat halefi olarak ardında Carinus'u bırakmamış olsaydı çok daha iyi bir hükümdar olabilirdi.

IV. Carus'un doğduğu yer hakkında tarihçiler arasında görüş farklılıkları vardır, bu yüzden memleketinin gerçekten neresi olduğunu ben de tam olarak söyleyemem. Özenli bir şekilde Probus biyografisi yazmış olan Onesimus'un söylediğine göre Carus'un anne babası Illyricumluyken kendisi Roma'da doğmuş ve eğitim almıştı. Öte yandan, Carus, Carinus ve Numerianus dönemini müthiş bir yetenekle anlatmış olan Ceryllianus, Carus'un Roma'da değil Illyricum'da doğduğunu, anne babasının da Pannonialı değil Kartacalı olduğunu öne sürer. Bir devlet arşivinde okuduğum kadarıyla Carus'un Mediolanum'da doğduğunu fakat Aquileia şehir meclisi nüfusuna kaydedildiğini hatırlıyorum. Şurası inkâr edilemez ki Carus, bir Romalı gibi gözükmek istiyordu. Bu, generallerinden birine yazdığı ve görevine layık biri olmayı tembihlediği bir mektubunda görülebilir.

Carus'un mektubu şöyle:

"Kilikya Prokonsülü Marcus Aurelius Carus'tan generali Iunius'a. Atalarımız, Roma'nın büyük adamları, generallerini seçerken şu

prensibe uymuştur: Devlet işlerinin yönetimiyle görevlendirdiği kişilerde kendi karakterlerinin bir örneğini göstermişlerdir. Böyle olmasa bile ben bundan başka bir şey yapmazdım; eğer senin sayende bir yanlış yapmayacak olsaydım bile bundan başka türlüünü yapmazdım. Dolayısıyla atalarımızdan, yani Romalılardan farklı biri olmamaya çalış.”

Bu mektupta Carus’un, atalarının yerli Romalı olduğunun anlaşılması istediğini anlayabilirsiniz.

V. Ayrıca Carus’un, senatoya gönderdiği bir mektupta da doğumuna dair benzer ifadeler vardır. İlk imparator yapıldığında senatör sınıfına diğer konularla birlikte şunları yazdı:

“Böylece, sizin sınıfınızdan ve ırkınızdan gelen birinin imparator ilan edildiğine memnun olmalısınız, Seçilmiş Babalar. Dolayısıyla artık hiçbir yabancıнын sizden daha iyi bir adammış gibi gözükmemesi için elimizden geleni yapacağız.”

Burada da açıkça görülebildiği üzere Romalı olarak, yani Roma’da doğmuş biri olarak görülmek istiyordu.

Heykellerindeki yazıtlardan anlaşılabilirdi üzere Carus, birçok sivil ve askerî görev yaptıktan sonra Probus tarafından muhafız alayı komutanı yapıldı ve askerlerin o kadar çok sevgisini kazandı ki, büyük imparator Probus öldürüldüğü zaman imparatorluk tahtına bir tek o tamamen layık gözükiyordu.

VI. Birçok kişinin, Probus’un Carus’un bir hainliği sonucu öldürüldüğüne şüphe duyduğundan ve hatta bu bilgiyi kayda geçtiğinden bihaber değilim. Lakin Probus’un Carus’a karşı gösterdiği nezaketi ya da Carus’un karakteri dolayısıyla buna inanabilmemiz mümkün değildir, ayrıca Probus’un ölümünün intikamını müthiş bir sertlik ve kararlılıkla almış olması için de sebep vardır. Dahası, kendisine verilen onur payeleri hakkında senatoya yazdığı bir mektubunda Probus’un Carus hakkındaki fikirleri anlaşılabilir:

“Probus Augustus, en sadık senatoyu selamlar. Devlet işlerinde Carus’a, ya da daha çok çoğunuya benzeyen daha fazla adam olmuş

olsaydı devletimiz mutlu olurdu. Dolayısıyla, eğer siz de onaylarsanız, eskilerin karakterine sahip bu adamın, at üstünde heykelinin yapılması oylaması yapılmasını teklif ediyor, ayrıca devlet bütçesinden onun için bir ev yapılmasını istihham ediyorum; bu evin mermerlerini ben yaptıracağım. Çünkü böylesi büyük bir adamın dürüstlüğüne ödüllendirmek bize yakışır.” Mektup böyle devam eder.

VII. Çok da önemli olmayan veya diğer yazarlarda da bulunabilecek bilgileri vermeden devam edecek olursak, Carus imparatorluk gücünü elde eder etmez bütün askerlerin isteği doğrultusunda, Probus’un hazırlıklarını yaptığı Pers savaşını başlattı. Oğullarına Caesar unvanı verdi ve dikkatle seçilmiş bazı adamlarıyla birlikte Carinus’u, Galya eyaletlerini yönetmesi için göndermeyi planladı. Onun yanına, muhteşem ve belagatli bir genç adam Numerianus’u da verdi. Dahası söylenenlere göre Carus sık sık, Carinus’u Galya’ya veliaht olarak göndermekten büyük üzüntü duyduğunu, Numerianus’un da, her şeyden önemlisi istikrarlı bir hükümdara ihtiyaç duyan Galya İmparatorluğu’nu teslim alamayacak kadar küçük yaşta olduğunu söyler dururmuş. Bu konuyu daha sonra ele alacağım; Carus, günümüze ulaşan bir mektubunda, Carinus’un karakteri hakkında generallerinden birine yakınlık, hatta Onesimus’un söylediğine göre Carinus’tan Caesar yetkilerini almayı dahi planlamış. Fakat söylediğim gibi bu konuyu, Carinus’un biyografisinde daha sonra ele almak gerek. Şimdi olayların sırasına geri dönelim.

VIII. Carus, devasa bir orduyla ve Probus’tan kalan bütün birliklerle, Sarmat savaşının büyük kısmını bitirdikten sonra Perslere yürüdü. Hiçbir karşılık görmeden Mezopotamya’yı ele geçirdi ve Ctesiphon’a kadar ilerledi. Persler kendi içlerinde mücadele etmekle meşgulken Carus, Persia Fatihisi unvanını aldı. Fakat, şan elde etme hevesiyle ve imparatorluk tahtına çıkma isteğiyle hem Carus hem de oğullarının yıkımını planlayan generalinin teşvikleriyle daha da ilerleyince, bazılarının göre hastalıktan, bazılarının göre de bir yıldırım çarpması sonucu yaşamını yitirdi. Şurası inkâr edilemez ki Carus

öldüğünde öyle büyük bir gök gürlemesi oldu ki, söylenene göre birçok kişi sadece korkudan öldü. Carus hastalanıp çadırında yatağa düştüğünde, dehşet bir yıldırım eşliğinde muazzam bir fırtına çıktı ve daha önce de söylediğim üzere çok daha korkunç bir gök gürültüsü oldu, imparator bu esnada can verdi. İmparatorluk kayıtlarını tutturan Iulius Calpurnius, şehir başkanına Carus'un ölümü hakkın-da bir mektup yazarak şunları söylemiştir:

"Kendisine çok özen gösterdiğimiz imparatorumuz Carus hasta yatarken öylesine şiddetli bir fırtına çıktı ki bütün her şey simsiyah oldu ve kimse birbirini göremedi; daha sonra sürekli şimşek çaktı ve dehşet gök gürlemeleri oldu; sanki öfkeli gökten mızrak yağıyor gibiydi, gerçekten ne olduğunu bilemiyorduk. Aniden, özellikle de hepimizi birden korkutan şiddetli bir gürlemeden sonra birileri 'İmparator öldü!' diye bağırdı. Ek olarak, imparatorun ölümüne yas tutan kethüdaları, çadırını ateşe verdi. Bunun üzerine, kaynağı belirsiz bir dedikodu çıktı ve imparatorun şimşek çarpması sonucu öldüğü konuşuldu, fakat söyleyebileceğimiz üzere Carus'un hastalıktan ölmüş olması daha muhtemeldir."

IX. Birçok kişi, hiçbir Roma imparatorunun Ctesiphon'dan öteye gidemeyeceği yönünde kaderin bir kararı olduğunu ve Carus'un, kaderin çektiği sınırların ötesine geçmek istediği için yıldırım çarpması sonucu öldüğünü söylediği için bu mektubu burada verdim. Bırakalım, cesaretin ayakları altına alacağı korkaklık, kendi hilelerini kendisine saklasın. En saygıdeğer Caesar'ımız Maximianus'un da gösterdiği üzere Persleri ve onların ötesindeki toprakları fethetmek bize lütfedilmiştir ve her zaman da lütfedilecektir. Eğer insanlarımız, göklerden gelen ve bize vaat edilen lütuflara uyumlu şekilde yaşamaya devam ederse bu şüphesiz elbet bir zaman gerçekleşecektir.

Carus'un iyi bir imparator olduğu birçok eyleminden ve özellikle de şundan çok bellidir: İmparator olur olmaz Sarmatları ezdi geçti; düşman, Probus'un ölümünden sonra öylesine cesaretlenmişti ki sadece Illyricum değil Trakya ve İtalya'yı da işgal etme tehditleri saçıyorlardı. Carus ayrıca, savaşı bitirme konusunda öyle bir yetenek

gösterdi ki birkaç gün içinde Pannonia eyaletlerini korkudan kurtardı ve on altı bin Sarmat öldürüp her iki cinsiyetin de olduğu yirmi bin esir ele geçirdi.

X. Carus hakkında bu bilgilerin yeterli olacağını düşünüyorum. Şimdi Numerianus'a geçelim. Görünüşe göre onun hayatı da babasının hayatıyla yakından bağlantılıydı ve kayınpederi dolayısıyla daha kayda değer olacaktı; Carinus ondan daha büyük ve Numerianus'tan önce Caesar payesi almış olsa da, ilk önce, babasından hemen sonra ölen Numerianus'tan, daha sonra da, devlet için vazgeçilmez bir adam olan Diocletianus Augustus'un muharebe ettiği ve sonrasında yenip öldürdüğü Carinus'tan bahsetmek daha doğru olacaktır.

XI. Carus'un oğlu Numerianus muhteşem bir karakterdi ve imparator olmaya layıktı. Dahası belagati sayesinde öyle ön plana çıkan biriydi ki, daha küçük bir çocukken halka konuşma yapabiliyordu ve yazıları da ünlü olmuştu, fakat Cicero'nun üslubuna yakın olmaktan ziyade hitabete daha yaktın biriydi. Ayrıca söylenene göre şiir konusunda da, çağının bütün şairlerinden üstün olacak kadar yetenekli biriydi. *Balıkçılık*, *Avcılık* ve *Denizcilik* adlı kitaplar yazmış olan Olympius Nemesianus ile rekabet ediyordu ve bütün taşra kasabalarında parlayan biri olmuştu. Numerianus, ezberden okuduklarını kaleme alıp yayımladığında, babasının icraatları üzerine iambik¹ şiirler yazan Aurelius Apollinaris'i, tıpkı güneş ışınları gibi gölgede bıraktı. Ayrıca bir keresinde senatoya gönderdiği bir söylevi öylesine belagat doluydu ki onun için Caesar olarak değil de bir hatip olarak, Ulpus Kütüphanesi'nde bir heykel yaptırılması oylama yapılarak karar verilmişti. Bu heykelin kaidesinde, "Çağının en güçlü hatibi olan Numerianus Caesar'a," yazacaktı.

XII. Numerianus, Pers savaşında babasına eşlik etti ve Carus'un ölümünden sonra, gözlerinden bir rahatsızlık yaşamaya başladı. Eğer,

1 Bir şiir ölçüsü.

tıpkı onda olduğu gibi kişi çok fazla uykusuz kalıp bitkin düşerse bu tür hastalıklar sıklıkla yaşanır. Numerianus daha sonra sedyeyle taşınırken, imparatorluk tahtını gasp etmeyi amaçlayan kayınpederi Aper'in hainliğiyle öldürüldü. Fakat askerler aradan geçen günler boyunca imparatorun sağlığı hakkında soru sormaya devam etti ve Aper onları cesaretlendirmeye devam etti. Sürekli, zayıf düşen gözlerini rüzgâr ve güneşten koruması gerektiğinden ötürü ortaya çıkamayacağını söylüyordu, fakat cesedinden yayılan pis koku bütün gerçeği ortaya çıkardı. Daha sonra bütün askerler, artık hainliğini saklayamayan Aper'e saldırdı ve onu, karargâh çadırının ve sancakların önünde yerde sürüklediler. Daha sonra devasa bir savaş kurulu toplandı ve bir kürsü kuruldu.

XIII. Kimin, hakkaniyetli bir şekilde Numerianus'un intikamını alacağı ve iyi bir imparator olarak devletin başına geçebileceği sorulduğunda herkes tek bir ağızdan "Augustus Diocletianus!" diye bağırdı. Diocletianus söylenene göre daha önce de birçok kez, gelecekte imparator olacağı yönünde kehanetler almıştı. O zamanlar saray muhafız birliklerinin komutasındaydı, olağanüstü zeki, devletine, milletine adanmış bir adamdı. Ne gerekiyorsa onu yapmaya hazırdı ve zaman zaman gereğinden fazla cesur olsa da hep derin planlar yapardı, feraseti ve muhteşem metaneti ile huzursuzluk çıkaranları dizginleyebilirdi. Diocletianus kürsüye çıkınca Augustus olarak selamlandı. Bunun üzerine bir asker, Numerianus'un nasıl öldürüldüğünü sorunca kılıcını çekip muhafız alayı komutanı Aper'e işaret etti, daha sonra bu şekilde ona doğru yürüyerek, "Numerianus'un ölümünü tertipleyen bu adamdı," dedi. Böylece, kötü ve şeytani fikirler doğrultusunda bir hayat yaşayan Aper, hak ettiği bir şekilde öldü. Dedem, söylediğine göre Diocletianus Aper'i öldürürken oradaymış. Sık sık Diocletianus'un, Aper'i öldürdükten sonra şöyle dediğini anlatırdı: "Şimdi böbürlenebilirsin, Aper; 'Kudretli Aeneas'ın eliyle öldün.'" Birçok askerin hem Yunanca hem Latince olarak, komedya yazarlarından ve diğer şairlerinden aldığı dizeleri söylediğini çok iyi bilsem de, tamamen asker kafalı bir adam

olan Diocletianus'un bunu söylemesine şaşarım. Aslında komedya yazarları sık sık askerleri anlatır ve onlar da bu tür ünlü dizeleri söylerler. Mesela, "Bir tavşansın ve yine de oyun mu arıyorsun?" sözü, Livius Andronicus'tan alıntıdır ve yine Plautius ile Caecilius'tan birçok alıntı dillendirilir.

XIV. Diocletianus Augustus ile ilgili burada bir hikâye anlatmanın çok alâkasız olmayacağı kanaatindeyim. Diocletianus bu olayı, gelecekte tahta çıkacağı yönünde bir alamet olarak yorumlamıştır. Hikâyeyi bana dedem anlattı, o da bunu bizzat Diocletianus'tan duyduğunu söylerdi. Şöyle konuştu: "Diocletianus, henüz alt rütbeden bir askerken, Galya'daki Tungri bölgesinde bulunan bir tavernada durmuş. Druid rahibesi olan bir kadınla günlük hesaplarını yaparken kadın ona şöyle demiş: 'Diocletianus, çok açgözlüsün ve çok cimrisin.' Bunun üzerine o da, ciddi değil şakayla karışık bir tona 'İmparator olduğumda yeterince cömert olurum,' demiş. Bunun üzerine Druid rahibesi 'Şaka yapma, Dicoletianus, çünkü bir yaban domuzu öldürdüğünde gerçekten de imparator olacaksın'".

XV. Diocletianus'un aklında her zaman tahta çıkmak vardı, bunu Maximianus da dedem de biliyordu, ki dedeme de, Druid rahibesinin sözlerini anlatmıştır. Diocletianus yukarıdaki muhabbetin üzerine her zamanki gibi sessiz kaldıktan sonra gülmüş ve hiçbir şey dememiş. Fakat, avlandığı zaman ne zaman fırsat bulsa, kendi elleriyle yaban domuzu öldürürmüştü. Aurelianus, ondan sonra da Probus, Tacitus ve Carus imparator olduğunda Diocletianus hep şöyle dermiş: "Domuzları ben öldürüyorum, eti başkaları yiyor." Günümüzde iyi bilinen ve çok anlatılan bir hikâyeye göre Diocletianus, muhafız alayı komutanı Aper'i öldürdüğünde, söylenene göre şöyle demiş: "En sonunda, kaderimdeki yaban domuzunu öldürdüm." Dedem de sürekli, Diocletianus'un Aper'i öldürmesinin tek sebebinin, Druid rahibesinin kehanetini gerçekleştirmek ve kendi iktidarını sağlamaktan başka bir şey olmadığını bizzat söylediğini anlatırdı. Çünkü o, kader böyle bir vahşete kendisini

mecbur bırakmamış olsaydı, özellikle de iktidarının ilk günlerinde böylesi bir zalimlikle anılmak istemezdi.

Carus ve Numerianus hakkında yazdıktan sonra şimdi de Carinus'a geçelim.

XVI. Carinus, son derece kirli bir adamdı, sürekli zina yapardı ve hep gençleri yoldan çıkarırdı. Onesimus'un kaleme geçirdiklerini burada belirtmekten esef duyuyorum, ancak Carinus, homoseksüel ilişkiden bile zevk alırdı. Babası onu Galya, İtalya, Illyricum, İspanya, Britanya ve Afrika bölgelerinin Caesar'ı olarak bıraktı, kendisine verilen bütün bu bölgelerde Caesar yetkilerini kullandı, fakat Augustus yetkilerinin hepsinde izne tabiydi. Daha sonra da kendisini, olağandışı edepsizlikler ve ahlaksızlıklarla kirletti, en iyi dostlarını bir kenara koyup en kötülerini seçti. Şehir başkanı olarak kapıcılarından birini seçti, bu kimsenin anlayamayacağı ya da anlam veremeyeceği türden alçakça bir davranıştı. Kendi göreve getirdiği muhafız alayı komutanını öldürdü ve onun yerine Matronianus'u getirdi. Kâtiplerinden biri olan ve eskiden pezevenklik yapan bu adamı her zaman yanında tutuyor ve ahlaksız ve namussuz eylemleri esnasında yardımcısı yapıyordu. Babasının isteğinin aksine, halkın arasına konsül gibi giyinip çıkıyordu. Senatoya küstahça mektuplar yazıyordu, hatta senatonun mallarını, sanki gerçek Roma halkıymış gibi Roma şehrindeki avama dağıtmaya söz vermişti. Sürekli evlenip boşandı ve toplamda dokuz karısı oldu, hatta bazılarını daha hamileyken terk etti. Sarayı aktör ve fahişelerle pandomim oyuncular, şarkıcı ve pezevenklerle doldurdu. Devlet belgelerine imza atmaktan o kadar nefret ediyordu ki bunlara imza atması için ahmak bir adam tutmuştu ve onunla gün ortasında sürekli şakalaşıyordu, daha sonraları, yazısını çok iyi taklit edemediği için bu adamı azarlıyordu.

XVII. Carinus ayakkabılarına mücevherler taktırıyordu, sadece mücevherli tokalar kullanıyordu, kemerleri de çoğu zaman mücevher kaplıydı. Illyricum'da çoğu insan onu kral olarak selamladı. Praefectus ya da konsüllerle buluşacağı zaman asla öne çıkmazdı. En

çok adi insanlara iyilik yapardı, bunları her zaman ziyafetlere davet ederdi. Ziyafetlerin birinde sık sık yarım kilo kuş, yarım kilo balık ve çeşitli türlerden beş yüz kilo et ikram ettirirdi, ayrıca konuklarına müsrifçe şarap dağıtırdı. Elma ve karpuzlar içinde yüzerdi, ziyafet salonlarını ve yatak odalarını Mediolanum'dan gelen güllerle doldururdu. Kullandığı hamamlar, yer altındaki odaların havası kadar soğuk olurdu, ayrıca yüzme hamamları da buzlarla soğutulurdu. Bir keresinde kışın, pınar suyunun çok soğuk olduğu bir yere geldiğinde havuzda banyo yapınca, hizmetçilerine şöyle bağırmış: “Bu, bana verdiğiniz bir kadın için kullanılan su.” Söylediği en ünlü şeyin bu olduğu anlatılır. Babası, Carinus’un bütün yaptıklarını duyunca, “Carinus diye bir oğlum yok,” demiş, en sonunda da Constantinus’u -daha sonraları Caesar yapıldı fakat o zaman Dalmatia valisi olarak görev yapıyordu- Carinus’un yerine getirmeye karar vermiş, çünkü o zaman ondan daha iyi kimse yok gibiydi. Hatta, Onesimus’un söylediğine göre Carinus’u idam ettirmeyi bile düşünmüş. Benim de isteğim bu yönde olsa da, Carinus’un aşırılıklarına dair daha fazla şey anlatmak çok uzun olacak. Eğer her şeyi detaylıca öğrenmek isteyen okuyucular olursa, Carinus’un bütün eylemlerini sıkıcı olacak kadar detaylı anlatan Fulvius Asprianus’u okuyabilirler.

XVIII. Carinus, babasının yıldırım çarpması sonucu öldüğünü, kardeşinin de kayınpederi tarafından öldürüldüğünü, Diocletianus’un da Augustus olarak selamlandığını duyunca çok daha büyük ah-laksızlıklar ve suçlar işledi; sanki artık, babasının ölümüyle bütün oğulluk yükümlülüklerinden kurtulmuş gibi serbest ve özgür kalmıştı. Lakin onda, imparatorluk tahtında hak iddia edebilecek kudret yoktu. Diocletianus’a karşı birçok muharebede savaştı fakat en sonunda, Margus yakınlarında aldığı yenilgiden sonra öldü.

Şimdi, Carus, Numerianus ve Carinus’un biyografilerinin sonuna geldik. Bu imparatorlardan sonra tanrılar bize Diocletianus ve Maximianus’u verdiler, bu büyük adamlara ek olarak Galerius ile Constantinus’u da yolladılar. Bunlardan biri, Valerianus’un esir düşmesiyle oluşan utancı ortadan kaldıracak, diğeri de Galya eyaletinin

tamamını tekrardan Roma'nın yasalarına tabi kılacaktı. Dünyanın dört hükümdarı olan bu adamlar gerçekten de cesur, bilge, nazik ve cömertti, devlet konusunda hepsi de tek yürek oluyordu, Roma senatosuna karşı çok saygılıydılar, halkın itidalli dostlarıydılar. Saygıdeğer, gayretli ve vatanpervdiler; yani tam da istediğimiz imparatorlardı. Bunların biyografileri tek tek, Diocletianus'un imparatorluk kâtibi olan Claudius Eusthenius tarafından kayda geçirilmiştir. Bunu, kimse benden böylesi büyük bir işe kalkışmamı istemesin diye belirtiyorum; çünkü yaşayan imparatorların dahi biyografileri, hiçbir suçlamaya maruz kalmadan yazılamaz.

XIX. Carus, Carinus ve Numerianus'un dönemindeki en kayda değer olay, Roma halkı için düzenledikleri oyunlardı. Bunlar, bazı yeni gösterilerle öne çıkmıştır. Bu oyunlara dair bir resim, ahırların olduğu galerinin yanındaki Sarayda görülebilir. Oyunlar esnasında bir kişi ipte yürüme gösterisi yaptı, sandalet giymiş bu adam sanki rüzgârların üzerinde yürüyor gibi. Ayrıca duvara tırmanan bir cambaz daha vardı, bir aydan kaçan bu adam bir duvara tırmandı. Dahası ayı oynatıldı, bir anda tek büyük bir sesle gürleyen yüz tane trompetçi, yüz tane borucu, yüz tane flütçü vardı, ayrıca şarkılara eşlik eden yüz flütçü daha bulunuyordu. Bin tane tiyatro oyuncusu ve atlet vardı. Ortaya kurulan mekanik bir iskele ise alev almış ve sahneyi yakmıştı. Bunu Diocletianus daha sonraları çok daha büyük bir şekilde yeniden yaptırdı. Dahası, her bir yerden oyuncu gelmişti. Bunlar, aşırı derecede keyifli Sarmat oyunları ile bir de Tepegöz gösterisi düzenledi. Daha sonra Yunan sanatçılara, atletlere, oyunculara ve müzisyenlere hem altın hem gümüş dağıtıldı, ayrıca ipek kıyafetler de verildi.

XX. Bütün bu şeyler halkı cezbetse de iyi bir imparator için öne sahip değildir. Diocletianus'un bir sözü vardır. Diocletianus bir keresinde, hazine görevlilerinden biriyle konuşuyormuş. Bu adam ona, Carus'un gösterilerinden övgüyle söz etmiş ve oğullarıyla birlikte imparator olduğu zaman, bu teatral gösterilerden ve

hipodromdaki eğlencelerden ötürü halkın büyük desteğini kazandıklarını söylemiş. Diocletianus ise, “Yani, Carus iktidarı döneminde herkesi çok güldürmüş, öyle mi?” demiş. Diocletianus da kendi döneminde gösteriler düzenlediğinde, bütün milletleri davet etmiş fakat bir censor yönettiği zaman oyunların daha ılımlı olması gerektiğini söyleyerek cömertlik konusunda biraz tutucu davranmıştır.

Bu pasajın Iunius Messalla tarafından okunmasını isterim. Onda hep samimi bir şekilde hata bulmaya çalışırım. Çünkü o, haleflerinin mirasını kesmiş, kendi mirasını da oyunlara yatırmış. Annesinin bir tuniğini bir aktrese, babasının pelerinin de bir aktöre vermiş. Büyükannesinin altın ve erguvan renkli kıyafeti bir tragedya oyuncusu tarafından kostüm olarak kullanılabilirse bunu yapmakta haklıdır tabii! Messalla’nın karısının ismi bugün hâlâ bir flütçünün eflatun renkli giysisinde vardır, bu flütçü kıyafeti asil soydan gelen birinden almış olmakla böbürlenir. Şimdi, Mısır’dan ithal edilen keten kıyafetler hakkında ne diyeyim? Tyros ve Sidon’dan gelen son derece şık ve saydam, erguvanla parlayan ve nakışlarıyla ünlü kıyafetlere ne demeli? Ayrıca Messalla, Atrabati, Canusium ve Afrika bölgelerinden, daha önce sahnede görülmemiş kadar gösterişli pelerinler getirtmiştir.

XXI. Bütün bunları, gelecekte oyun düzenleyecek olanların biraz olsun utanma duygusuna sahip olması ve insanların, servetlerini yasal mirasçılarından sakınmasını, kendi servetlerini de aktör ve şarlantılara dökmesini engellemek için yazdım.

Bu hediyemi kabul edin, sevgili dostum. Sıklıkla söylediğim üzere bu eseri, yüksek üslubu sebebiyle değil ayrıntılı araştırmaların sonucu olarak ortaya koydum. En önemli amacım, eğer edebî üslubu yüksek bir yazar, imparatorların icraatlarını yazmak isterse, onu kaynaksız bırakmamaktır. Yüksek üslubu için bu küçük kitaplarım yardımcı olacaktır. O yüzden bununla yetinmenizi, ayrıca bu yapıtta daha iyi yazma yetisinden ziyade daha iyi yazma isteğimin olduğunu bilmenizi isterim.

-

BİBLİYOGRAFYA

Antik Kaynaklar

Aen. Vergilius, Aeneis

Kullanılan Metin: Vergilius, Aeneas (Çev. İ. Z. Eyüboğlu). İstanbul: 2010.

Aug. Suetonius, Divus Augustus

Kullanılan Metin: Gaius Suetonius Tranquillus, On İki Caesar'ın Yaşamı (Çev. Fafo Telatar, Gül Özaktürk). Ankara: 2008.

Dom. Suetonius, Domitianus

Kullanılan Metin: Gaius Suetonius Tranquillus, On İki Caesar'ın Yaşamı (Çev. Fafo Telatar, Gül Özaktürk). Ankara: 2008.

Dio Cass. Cassius Dio, Historia Romana

Kullanılan Metin: Dio's Roman History, Vol. VIII, IX, Ed. E. Capps, T. E. Page, W. H. D. Rouse, L. A. Post, E. H. Warmington, With an English Translation by E. Cary. London: 1925, 1955.

Div. Cicero, De Divinatione

Kullanılan Metin: M. Tullii Ciceronis De Divinatione Libri, Ed. V. Thoresen. Kopenhag: 1894.

Epist. (Genç) Plinius, Epistulae

Kullanılan Metin: Pliny, Letters Vol I, Ed. E. Capps, T. E. Page, W. H. D. Rouse. London: 1925.

Hdn. Herodianos, Ab Excessu Divi Marci Libri Octo

Kullanılan Metinler: Herodiani Ab Excessu Divi Marci Libri Octo, Ed. I. Bekkero. Leipzig: 1885; Herodian in Two Volumes Vol. II, Ed. E. H. Warmington, With an English Translation by C. R. Whitaker. London: 1970.

HN. Plinius, Naturalis Historia

Kullanılan Metin: Pliny, Natural History Vol. I, II, III, V, VIII IX, Ed. T. E. Page, E. Capps, W. H. D. Rouse, L. A. Post, E. H. Warmington, With an English Translation by H. Rackham, W. H. S. Jones. London: 1940, 1961, 1963, 1967.

Il. Homeros, Ilias

Kullanılan Metin: Homer: The Iliad, Vol. I, II, With an English Translation by A. T. Murray. London: 1928, 1976.

Iul. Suetonius, Divus Iulius

Kullanılan Metin: Gaius Suetonius Tranquillus, On İki Caesar'ın Yaşamı (Çev. Fafo Telatar, Gül Özaktürk). Ankara: 2008.

Liv. Titus Livius, Ab Urbe Condita

Kullanılan Metin: Livy in Fourteen Volumes, Vol. I, II, V, VI, VII, VIII, X, Ed. T. E. Page, E. Capps, W. H. D. Rouse, L. A. Post, E. H. Warmington, With an English Translation by B. O. Foster, F. G. Moore. London: 1940, 1943, 1949, 1967.

Mart. Martialis, Epigrammata

Kullanılan Metin: Martial, Epigrams, Ed. E. Capps, T. E. Page, W. H. D. Rouse, With an English Translation by W. C. A. Ker. London: 1920.

Ner. Suetonius, Nero

Kullanılan Metin: Gaius Suetonius Tranquillus, On İki Caesar'ın Yaşamı (Çev. Fafo Telatar, Gül Özaktürk). Ankara: 2008.

Rep. Cicero, De Re Publica

Kullanılan Metin: M. Tulli Ciceronis De Re Publica, De Legibus, Cato Maior De Senectute, Laelius De Amicitia. J. G. F. Powell, Oxford: 2006.

Tib. Suetonius, Tiberius

Kullanılan Metin: Gaius Suetonius Tranquillus, On İki Caesar'ın Yaşamı (Çev. Fafo Telatar, Gül Özaktürk). Ankara: 2008.

Modern Kaynaklar

Cameron 1968: A. Cameron, "Three Notes on the *Historia Augusta*", *CR* 18: s. 17-20.

H. Dessau, "Über Zeit Persönlichkeit der Scriptores Historiae Augustae", *Hermes*, 24. Bd., H. 3. s. 337-392.

N. Baynes, *The Historia Augusta: Its Date and Purpose*, Oxford: 1926.

P. Gurney-L. Gurney, "Disputed Authorship: 30 Biographies and Six Reputed Authors. A New Analysis by Full-Text Lemmatization of the 'Historia Augusta'", *Conference Abstracts of the 1996 Joint International Conference of the ALLC and ACH*, University of Bergen, Norway: 123-125.

P. Gurney-L. Gurney, "The *Scriptores Historiae Augustae*: History and Controversy", *Literary and Linguistic Computing* vol. 13. N. 3: 105-109, 1998.

R. Syme, *Ammianus and the Historia Augusta*, Oxford: 1968.

R. Syme R. Syme, "Not Marius Maximus", *Hermes* 96: s. 494-502: 1968.

Çeviriye Esas Alınan Metin

The *Scriptores Historiae Augustae*, With an English Translation by D. Magie Vol. III. Londra: 1998.

DİZİN

A

- Ablavius Murena 80
Aelius Lampridius 136
Aelius Scorpianus 143
Aelius Xiphidius 92
Aemilianus 19, 20, 21, 24, 57, 60
afet 21, 167
Afrika 12, 50, 62, 81, 92, 118, 123,
131, 141, 144, 156, 161, 176, 179
Agrippa 42
Agrippina 41, 149
Akhaia 18, 21, 22, 28, 55, 81
Albanialılar 12, 114
Alexander 115, 128, 132, 144
altın 23, 30, 31, 51, 58, 64, 65, 71, 74,
79, 80, 82, 86, 90, 92, 93, 107, 108,
109, 112, 114, 117, 127, 129, 138,
139, 147, 152, 157, 165, 178, 179
Ambarvalia 98
Amburbium 98
Anadolu 11, 18, 21, 22, 23, 25, 28,
73, 74
Anakharsis 85
Annius Cornicula 31
Antakya 38, 54, 86, 102, 134
Antiochianus 77
Antistius 119
Antoninus 26, 41, 70, 89, 90, 92, 94,
115, 124, 134, 138, 165
Antoninus Gallus 89
Apollonius 101, 102
Apollon Tapınağı 71
Apulia 59
Arabia Felix 108
Arap 91
Araplar 63, 108
arena 27
arkhon 26
Armenialılar 63, 104, 105, 114
Artavasdes 12
Astacus 20
Athenaeos 28
Atina 18, 26, 85, 106, 134
atletizm 19
atlı sınıfı 23, 92
Augusta 7, 8, 9, 40, 66
Augustus 12, 15, 17, 27, 30, 38, 39, 42,
48, 50, 51, 59, 69, 70, 71, 72, 76, 78,
85, 89, 90, 92, 93, 99, 100, 101, 104,
106, 111, 115, 117, 123, 124, 125,
126, 128, 130, 133, 134, 135, 137,
138, 139, 140, 142, 143, 145, 151,
156, 158, 159, 160, 163, 164, 168,
170, 173, 174, 175, 176, 177
Aureolus 18, 19, 20, 21, 22, 24, 29,
30, 35, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 54,
65, 72, 95

aureus 30, 31, 82, 146

Austrogothi 72

avcılık 19

Axomita 108, 114

ayaklanma 13, 29, 30, 57, 67, 105,
111

B

Bactrialılar 12, 108, 114

Baiae 126, 134

balıkçı 80

Ballista 13, 17, 19, 48, 49, 51, 52, 54,
55

balmumu 23, 79, 119

barbarlar 61, 75, 78, 97, 105, 146

Bitinya 20, 25, 68, 100

Boeotia 29

boğa 27, 98

boksör 23

Bruttium 59

Büyük Ana Tapınağı 71

Byzantion 22, 23, 75, 91, 92, 100, 109

C

Cadusii 11

Caelius Tepesi 60

Caenophrurium 109

Caesarea 38

Calabria 59

Calpurnia 67

cam 116, 156, 160

Camilluslar 69

Campania 59, 126

Campus Martius 78, 126

Camsiloeus 60

Cannabas 100

Cannabaudes 100

Capitolium 23, 24, 105, 108, 109,
114, 128, 140

Carpi 106

Carpisculum 106

Carrhae 25, 27

Castor ve Pollux Tapınağı 13

Cecropius 29, 30, 151

Ceionius Albinus 89

Celer Verianus 44

Celsus 46, 58, 62, 73, 156

Censor 13, 15

Censorinus 66, 67, 68

Cereius Maecianus 134

Cermenler 40, 108, 144, 145, 149,
163, 164

Ceronius 29

Cerronius Bassus 106

Charioviscus 91

Cicero 34, 42, 56, 58, 70, 112, 130,
136, 173

Claudia 78, 137

Claudius 16, 22, 29, 30, 32, 45, 46,
47, 61, 63, 66, 68, 69, 70, 71, 72,
73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81,
82, 84, 95, 96, 111, 114, 115, 116,
123, 132, 134, 137, 139, 140, 144,
169, 178

clipeus 71

cochlis 64

Colossus 32

Commodus 125, 168

Concha 65

Concordia Tapınağı 143

Constantinus 22, 29, 69, 70, 75, 76,
78, 116, 151, 177

Cornelius Macer 51

Cottius Alpleri 100

Ctesiphon 25, 27, 52, 63, 171, 172

Cyriades 37

D

Dacia Ripensis 85

Dalmatia 50, 80, 82, 177

Dalmatlar 29
 Daphne 54, 102
 Dardania 78, 81, 82
 Dardanus 77
 Decius 11, 13, 14, 15, 55, 79, 81
 deprem 21
 deve 79, 149, 157, 158
 Dexippos 8, 20, 28, 67, 78
 Diocletianus 56, 66, 76, 105, 115,
 116, 136, 151, 165, 173, 174, 175,
 177, 178, 179
 Domitia Bahçeleri 119
 Domitianus 18, 50, 68, 71, 167, 168
 domuz 79, 90, 92, 98, 109, 118, 138
 Druidler 116

E

ejder 105
 Elagabalus 102, 125
 Elealı Zenon 85
 elma 31
 Emesa 19, 102
 Ephesos 22
 Epiros 29
 erguvan 31, 54, 61, 64, 66, 80, 82, 86,
 101, 105, 117, 119, 133, 142, 156,
 159, 160, 161, 163, 179
 Eruli 28, 73, 95
 Etruria 59, 118
 Eutropius 17, 78
 eyalet 45, 54, 78, 85, 88

F

Fabius Marcellinus 8, 136
 Faustina Tapınağı 33
 filozof 101, 106
 Florianus 127, 130, 131, 132, 133,
 135, 142, 143, 145, 155
 III. Fortunatus Lejyonu 91
 Frank 22, 144

Fulvius Boius 93
 Fulvius Sabinus 97

G

Gabinus 58
 Galatia 54, 100
 Galba 78
 Galerius 76, 177
 Gallienus 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20,
 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29,
 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39,
 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49,
 51, 52, 55, 56, 57, 58, 60, 62, 63,
 65, 66, 69, 72, 73, 74, 75, 81, 89,
 91, 95, 96, 99, 114, 137, 139, 155,
 161, 167, 169
 Gallus Antipater 72
 Galya 12, 19, 20, 21, 22, 38, 39, 40,
 41, 50, 54, 59, 62, 74, 87, 90, 107,
 108, 109, 114, 116, 138, 145, 146,
 147, 149, 159, 161, 168, 171, 175,
 176, 177
 ganimer 30, 52, 90, 141, 146
 Gargilius Martialis 136
 Gepedes 73, 148
 Gessaces Dağı 29
 geyik 149
 Gillo 119
 Girba 80
 gladyatör 19, 23, 108, 109, 150
 Gnaeus Pompeius 136
 Godlar 20, 22, 24, 28, 40, 72, 75, 95,
 100, 108, 144
 Greuthungi 72, 148
 Güneş Tanrısı 32, 85, 86

H

Hadrianus 26, 65, 94, 112, 115, 119,
 124, 125, 132, 138, 151, 159
 Haemimontum 77, 95

Haldagates 91
 Hariomundus 91
 haydut 148, 156, 158, 163
 Hazine 13, 19, 30, 41, 64, 79, 90, 92,
 98, 104, 107, 108, 111, 116, 118,
 145, 152, 178
 Heraclammon 100, 101
 Heraclea 27, 109
 Heraclianus 28, 29
 Herennianus 28, 52, 53, 59, 61, 62,
 81, 111, 116, 151, 162
 Herennius Celsus 58
 Herkül Fundanius 133
 Herkül Tapınağı 51
 Herodes 28, 52, 53
 heykel 32, 56, 71, 74, 82, 102, 118,
 127, 173
 Hiberialılar 12, 108, 114
 Hildomundus 91
 Hindistan 57, 105, 114, 157
 hipodrom 24, 29, 149
 Hortensius 34

I

Illyricum 12, 18, 19, 21, 29, 45, 46,
 47, 50, 54, 56, 62, 74, 79, 80, 81,
 82, 87, 90, 93, 95, 100, 109, 112,
 114, 123, 139, 147, 149, 150, 169,
 172, 176
 Ingenuus 19, 44, 45, 46, 73
 Isauria 60, 147, 148
 Isaurialılar 60, 61
 Isis Tapınağı 60
 Iulius Atherianus 41
 Iulius Capitolinus 136
 Iulius Trypho 92
 Iunius Brocchus 74
 Iunius Tiberianus 83
 Iuppiter Optimus Maximus 71, 105,
 108
 Iuppiter Salutaris 21

İ

incir 31
 inek 23, 79, 146
 ipek 23, 80, 82, 94, 117, 165, 178
 İskender 51, 57, 67, 88, 135
 İskitler 20, 22, 23, 25, 27, 28, 29, 77
 İspanya 12, 74, 149, 161, 163, 176
 isyan 22, 40, 52, 60, 61, 81, 106, 108,
 111, 155, 158, 159
 İtalya 12, 29, 50, 59, 90, 96, 111, 114,
 133, 142, 152, 172, 176

K

kâhya 80
 Kapadokya 25, 100
 Karadeniz 22, 28
 kaval 31
 kavanoz 31, 141
 Kelt 22, 75
 Keltler 73
 kenevir 116
 keten 84, 89, 116, 117, 118, 160, 179
 Kıbrıs 77, 79, 80, 92
 Kilikyalılar 60
 Kleodamos 28
 Kleopatra 61, 64, 67, 69, 104, 142
 konsül 13, 17, 21, 25, 27, 42, 43, 56,
 67, 68, 77, 80, 82, 89, 92, 93, 94,
 121, 123, 124, 125, 127, 140, 176
 kömür 80
 kurban 24, 81, 86, 92, 96, 97, 98, 108,
 129, 134, 138
 Kuzikos 28

L

Latince 2, 26, 37, 61, 64, 87, 101, 126,
 174
 lejyon 163
 Lollianus 35, 39, 40, 41, 42, 65, 73
 Longinus 106
 Lucania 59, 112

Lucillus 27

Luna Tapınağı 22

M

Macrianus 17, 18, 19, 46, 47, 48, 49,
50, 51, 52, 54, 55, 56

Maecius Brundisius 92

Maconius 48, 53

Maconius Astyanax 48

Mağrubi 80, 92

Makedonya 21, 29, 51

Mallius Chilo 101

Mamaea 115, 169

Mamurius 42

Marcomanni 96, 97, 99, 112

Marius 8, 40, 42, 43, 65, 136, 155

Marius Maximus 8, 136, 155

Mauretanya 128

Maximinus 66, 67, 115

Mediolanum 16, 28, 29, 30, 47, 72,
96, 134, 169, 177

mektup 44, 46, 55, 63, 73, 81, 89, 92,
93, 95, 98, 101, 103, 104, 107, 113,
130, 133, 134, 137, 138, 139, 145,
148, 159, 162, 164, 172

Memphis 58

Metellus 60

metres 119

meyhane 35, 62, 88

Mezopotamya 27, 52, 171

Mısır 19, 20, 21, 22, 57, 58, 65, 81,
92, 107, 116, 117, 118, 123, 137,
141, 142, 156, 158, 159, 160, 179

Mithridates 11, 136

Mnestheus 110

Moesia 44, 75, 80, 85, 112

Moesius Gallicanus 126

Mucapor 103, 109

muhafız alayı komutanı 80, 116, 126,
143, 170, 174, 175

Mulvius Köprü 32

Musa 70

mücevher 27, 31, 64, 80, 112, 129,
176

müşabaka 19, 24, 72, 92

N

Nero 32, 99, 100, 115, 125, 133, 167,
168

Nerva 41, 94, 115, 125, 168

Nicomachus 104, 124

Nicomedia 20

Nisibis 25, 27, 52

Numidya 128

Nummius Tuscus 92

O

Odaenathus 12, 13, 17, 19, 21, 25, 27,
28, 35, 51, 52, 53, 54, 55, 59, 61,
62, 63, 108, 142

Odomastes 38

okçular 67, 74

Ordugâhın Anası 40, 41, 59, 65

Orfitus 77

org 31

Ostia 116, 128

oyuncu 178

P

Palfurius Sura 32

Palmira 12, 28, 52, 103, 104, 106,
107, 108

palmiye 23, 71, 93

pantolon 108

Parth 13, 131, 144

pastacı 80

pelerin 31, 79, 82, 86, 105, 108, 132,
138

Persia 12, 17, 52, 104, 150, 171

Pertinax 41, 78

Peucini 72
 pezevenk 35, 43, 62, 176
 Philippos 79
 Picenum 59
 Pipara 35
 Piso 18, 55, 56, 67
 Pius 59, 115
 Pomponianus 62
 Pontos 11, 12, 22, 62, 100, 135, 144
 Pontos Polemoniacus 100
 Postumus 19, 20, 22, 24, 28, 35, 38,
 39, 40, 41, 42, 46, 47, 65, 73, 89,
 145
 praefectus 51, 55
 prokonsül 18, 57, 93, 145
 Puteoli 134

Q

Quietus 19, 49, 51, 53, 54

R

Raetia 93, 147, 163
 Ragonius Clarus 54
 rahip 97, 107
 Regalianus 24, 45, 46, 73
 Ren 39, 108, 123, 144, 146, 164
 Rhodope 106
 Roxolani 45, 108

S

Sallustius Bahçeleri 119
 Salonina 33, 35
 Salonus 16, 32, 33, 34, 35, 38, 56,
 82
 Samnium 59
 sancak 24
 Saracen 91
 saray 14, 92, 115, 174
 Sarepta 82
 Sarmatlar 24, 108, 144

Scipio 70, 74, 136
 Scipiolar 136
 Scupi 46
 Senato 27, 106, 110, 113, 123, 126,
 128, 133, 134, 143, 152
 Seres 114
 Sertorius 136
 Severus 12, 41, 115, 124, 128, 155,
 156, 169
 Sibil Kitapları 21, 96, 97, 98, 99, 132
 Sicca 62
 Sicilya 20, 114
 sikke 8, 30, 42, 60
 Sinon 83
 soytarı 65, 115
 Stagiralı Aristoteles 85
 Suebi 96
 Suriye 37, 79, 104, 106, 150

Ş

Şapur 11, 12, 13, 38, 52, 53, 63
 şarap 31, 43, 79, 87, 118, 128, 133,
 138, 149, 157, 164, 177
 şehir başkanı 15, 83, 89, 97, 134
 şimşek 21, 78, 172

T

tahıl 19, 54, 59, 79, 92, 117, 142, 146,
 158
 Tauroscythialılar 12
 tepegöz 23, 157, 178
 Tervingi 72
 Teselya 18, 56, 74
 Tetricus 40, 59, 60, 65, 66, 72, 74,
 107, 108, 112
 Theodotus 19, 20, 57, 60
 Thersites 83
 Thessalonika 21, 134
 Tibur 65
 Timolaus 28, 52, 53, 59, 61, 62, 111

- Titus 66, 67, 68, 71, 84, 115, 136, 158, 168
 tiyatro 23, 29, 178
 toga 60, 80, 93, 132, 157
 Traianus 41, 45, 70, 75, 82, 84, 90, 91, 94, 99, 112, 115, 124, 125, 126, 127, 132, 144, 151, 168
 Trakya 21, 50, 54, 62, 68, 80, 90, 93, 95, 100, 107, 114, 147, 148, 158, 164, 172
 Trebellianus 60, 61
 Trebellius Pollio 7, 84, 155
 Treviri 66, 134
 tribunus 87, 88, 122, 137, 145
 Truva 74, 77
 Tuna 28, 100, 112, 138
 tunik 31, 71, 79, 80, 82, 92, 93, 108, 138, 140, 165
 Turdulus Gallicanus 136
 Tyana 100, 101, 102
 Tyroslu Kallikrates 85
- U**
 Ulpius Crinitus 90, 91, 93, 94, 111
 Ulpius Kütüphanesi 84, 89, 102, 126, 136, 173
- Ü**
 üzüm 31
- V**
 Valens 8, 18, 55, 56, 66
 Valerianus 7, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 21, 25, 27, 30, 31, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 44, 46, 48, 49, 50, 52, 54, 55, 56, 58, 68, 73, 79, 80, 82, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 113, 114, 115, 137, 138, 139, 155, 167, 169, 177
 Vandallar 108
 Venus Tapınağı 67
 Vesta Bakiresi 15
 Vibius Passienus 62
 Victorinus 22, 40, 41, 42, 59
 Vindelici 109, 114
 Visi 72
 Vitruvia 40, 41, 59, 65, 72
 Vocontii 39
 Volusianus 17
- X**
 Xerxes 73
- Y**
 yağma 30, 73, 77, 100
 Yahudiler 160
 yargıç 125
 yılan 85
 Yunanca 26, 37, 47, 83, 84, 94, 95, 102, 106, 126, 174
- Z**
 Zenobia 12, 28, 52, 53, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 69, 72, 74, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 156, 158
 zeytinyağı 79, 90, 118
 Zosimio 79

ROMA İMPARATORLARI

ROMA İMPARATORLARININ ÇARPICI HAYAT HİKÂYELERİ...

Türkiye’de tamamı ilk kez yayınlanan *Historia Augusta*’nın üçüncü cildi, diğer iki ciltte olduğu gibi dilimize Samet Özgüler tarafından Latince aslından tercüme edilerek kazandırıldı. MS. 253’te tahta geçen Valerianus’la başlayan eser, 283 yılında tahta geçen Carinus’la son bulunuyor.

Roma imparatorları hakkındaki sayılı Latince kaynaktan biri olan *Historia Augusta*, askerî anarşinin giderek daha fazla hâkim olduğu, imparatorluk topraklarının dört bir yanında yaşanan ve hissedilen bu devasa kriz ortamının ve dış saldırıların Roma’yı kötü sona sürüklediği döneme ilişkin nadir kaynaklardan biri olması ve söz konusu imparatorların hayatlarına dair neredeyse tek kaynak olması sebebiyle tarihsel kıymetini asırlardır muhafaza ediyor.

Okurlar metin boyunca çoğu zaman diğer kaynaklarla karşılaştırma yapip doğru olma ihtimali en yüksek olan bilgiye erişme şansına sahip olacakken öte yandan da zaman zaman kendi mantıklarıyla kalacak ve olayları bu doğrultuda değerlendirecektir. Hemen hemen bütün diğer Eski Çağ Tarihi kaynaklarında var olan bu durumun biyografilerde daha da öne çıkması, belki de *Historia Augusta*’yı çok daha enteresan ve ilgi çekici kılan hususlardan biridir.

Bu ciltte okuyucular Valerianus gibi çokça sevilen bir hükümdardan, tahtta hak iddiasında bulunan ve tahtı gasp eden birbirinden farklı 30 imparator ve imparator adayına, yaptığı hizmetler ve imparatorlukta düzeni sağlamasından ötürü Tanrısal sıfatı verilen Claudius ve Aurelianus’a, Tacitus’tan Probus’a ve son olarak da Carinus’a kadar çok sayıda Roma imparatoru hakkında çarpıcı bilgiler öğrenebilecekler.

Roma İmparatorları, dünya tarihine damga vurmuş bu dev imparatorluğun tarihine merak duyan herkesin keyifle, ilgiyle ve şaşkınlık içerisinde okuyacağı bir eser...

Kronik

kronikkitap.com

facebook twitter instagram kronikkitap

ISBN: 978-625-6989-03-0

9 786256 989030